2025

YÜKSEK LİSANS

MURAT YİĞİT

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

GÖÇ ENSTİTÜSÜ

ANTİK ÇAĞ'DA GÖÇMEN BİR KADIN: ASPASİA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat YİĞİT

KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

Gaziantep, 2025

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

ANTİK ÇAĞ'DA GÖÇMEN BİR KADIN: ASPASİA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT YİĞİT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muharrem AÇIKGÖZ

GAZİANTEP, Haziran 202

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:……

Adı ve Soyadı: Murat YİĞİT

Öğrenci Numarası: 22320201001

Tezin Savunma Tarihi: 25 Haziran 2025

Yüreğimdeki en büyük ilham, en saf sevgi, en derin anlam: Oğlum Teoman'a…

TEŞEKKÜR

Öncelikle, düşünsel derinliği ve felsefi titizliğiyle bu çalışmaya yön veren, yolumu aydınlatan değerli danışmanım Doç. Dr. Muharrem Açıkgöz'e; sabrı, desteği ve eleştirel yaklaşımı için minnettarım.

Hayat yolculuğunda olduğu gibi bu tez sürecinde de yanımda olan, beni her zaman anlayışla karşılayan eşim Pınar Yiğit'e gönülden teşekkür ederim. Onun desteği ve sevgisi bu metnin sessizce örülmüş satırlarında yer buldu.

Aileme; her daim yanımda hissettiklerime…

Ve özellikle, bana yeni bir dünyanın kapılarını açan biricik oğlum Teoman'a…

Aspasia gibi bir kadını tanımak, onunla birlikte düşlemek ve yazmak, yalnızca bir akademik çaba değil, aynı zamanda hayatı yeniden anlamlandırma serüveniydi.

ÖZET

Antik Çağ'da Göçmen Bir Kadın: Aspasia

Bu tez, Antik Yunan tarihinden itibaren edebi, tarihî ve politik metinlerde temsil edilen Aspasia figürünü, cinsel fark felsefesi bağlamında yeniden ele almayı amaçlamaktadır. Aspasia tarih boyunca farklı kimliklerle temsil edilmiş; bu durum, "kadın" kavramının felsefi ve tarihî metinlerdeki eksiltilmiş varlığına dair somut bir örnek sunmuştur. Miletos'tan Atina'ya göç eden bir kadın olarak Aspasia, yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda kültürel ve simgesel bir geçişin de öznesidir. Bu göç, onun kadınlık deneyimini şekillendirmiş ve tarihsel temsillerini belirlemiştir. Tezin temel argümanı, Aspasia figürünün kimlik dönüşümünü anlamak ve cinsel farklılığının nasıl silindiğini feminist felsefe aracılığıyla ortaya koymaktır. Tezde Luce Irigaray'ın cinsel fark felsefesi ve Adriana Cavarero'nun anlatılabilir benlik kuramı birlikte kullanılmıştır. Irigaray'ın, kadının simgesel düzlemde yokluğuna ilişkin eleştirileri; Aspasia'nın tarihsel sessizliğini açıklamada bir araç olarak sunulurken, Cavarero'nun anlatı temelli benlik anlayışı, onun kimliğinin sürekli dönüşümünü anlamada temel alınmıştır. Sonuç olarak tez, Aspasia'nın kimlik dönüşümleri üzerinden kadın figürünün tarih boyunca nasıl sessizleştirildiğini ve feminist bir yeniden okumanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, göç ve kadınlık deneyimi ekseninde şekillenen bir kimliğin izini sürerken, kadın öznenin felsefi temsilini sorgulayan bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Aspasia, Cinsel Fark, Göç, Kadın Kimliği.

ABSTRACT

A Migrant Woman in Antiquity: Aspasia

This thesis aims to reconsider the figure of Aspasia, represented in literary, historical, and political texts since Ancient Greece, through the lens of the philosophy of sexual difference. Aspasia has been depicted through a range of contradictory identities throughout history, offering a concrete example of the diminished presence of "woman" in philosophical and historical discourse. As a woman who migrated from Miletus to Athens, Aspasia experienced not only a spatial displacement but also a cultural and symbolic transition. This migration shaped her experience of womanhood and influenced the ways in which she has been historically portrayed. The thesis draws on Luce Irigaray's philosophy of sexual difference and Adriana Cavarero's theory of the narratable self. Irigaray's critique of the symbolic absence of women provides a framework for understanding Aspasia's historical silence, while Cavarero's emphasis on narrative identity helps to explore the continuous transformation of her persona. Ultimately, this study argues that the shifting representations of Aspasia reflect broader mechanisms of the silencing of women in intellectual history. By tracing a subjectivity shaped through both migration and the lived experience of womanhood, the thesis proposes a feminist reinterpretation of historical identity and challenges dominant philosophical representations of the female subject.

Keywords: Ancient Greece, Aspasia, Sexual Difference, Migration, Female Identity

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

İÇİNDEKİLER ..... **iii**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vi**

1. GİRİŞ **1**

2. MATERYAL VE YÖNTEM **4**

3. CİNSEL FARK PERSPEKTİFİNDEN ASPASİA **8**

3.1 Irigaray Kuramıyla Bir Kimlik 8

3.2 Irigaray ve Psikanaliz 12

3.3 Psikanalizin Fallokratik Temelleri: Irigaray'ın Eleştirel Okuması 14

3.4 Irigaray'ın Ekstazı: Felsefenin Kuruluşunda Kadının Yokluğu 17

3.5 Irigaray'da Aynılığın Eleştirisi ve Cinsel Farkın Olanakları 21

3.6 Cavarero'da Cinsel Fark: Sembolik Düzen Deşifresi 24

3.7 Adriana Cavarero'nun "Anlatılabilir Benlik" Teorisi 29

4. ANTİK YUNAN'DA KADIN VE GÖÇ **33**

4.1 Antik Yunan'da Göçmen Bir Kadın: Aspasia 33

4.2 Antik Yunan'da Kadın 35

4.4 İzonomi Gölgesinde İyonya: Kadın, Göç ve Özgürlük 39

4.5 Antik Yunan'da *Hetaira* 43

5. ASPASİA'NIN İZİNDE ANTİK KAYNAKLAR: ANTİK YUNAN'DA ASPASİA SPEKÜLASYONLARI 47

5.1 Platon'un Aspasiası: Meneksenos'ta Retorikçi Temsil 48

5.2 Aristophanes'in Aspasiası 50

5.3 Antisthenes'in Aspasiası 51

5.4 Ksenophon'un Aspasiası 53

6. KAYIP ASPASİA'NIN İZİNDE: HELENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİ 55

6.1 Tarihin Derinliklerinden Gelen Ses: Plutharkos'un Aspasia Portresi.. 55

6.2. Helenistik ve Roma Dönemine Genel Bir Bakış 57

7. TABLOLARDA ASPASİA: BİR FİGÜRÜN GÖRSEL İNŞASI 60

7.1 Sokrates ve Aspasia 60

7.2 Pnyx'te Aspasia 62

7.3 Aspasia 64

7.4 Sokrates, Alkibiades'i Aspasia'nın Evinden Almaya Gelirken 66

8. MİLETOSLU ASPASİA ADLI ROMANDA ÇAĞDAŞ BİR ASPASİA FİGÜRÜ 68

8.1 Rahip ve Aspasia: Sınırları Aşan Bir Aşk 70

8.1.1 Karatani'nin Düşüncesinde İyonya: Teolojiden Felsefeye 70

8.2 Aspasia'nın Göçü: Toplumsal Kodları Aşan Bir Yürüyüş 73

8.3 Aspasia ve Atina: Ataerkil Düzenin Karşısında Özgür Bir Kadın 74

8.4 Tarihe Geçen İlk Feminist: Aspasia 76

8.5 Erkek Akla İtiraz: Aspasia'nın Sessiz Devrimi 77

8.6 Ataerkil Sistemin Hedefi: Aspasia Yargılanıyor 79

8.7 Bugün Aspasia Kimdir? 81

9. BULGULAR 84

10.TARTIŞMA 86

10. SONUÇ ve ÖNERİLER 88

11. KAYNAKÇA 91

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sokrates ve Aspasia, Nicolas-André Monsiau. 61
Şekil 2. Pnyx'te Aspasia, Henry Holiday..... 63
Şekil 3. Aspasia, Marie-Genevieve Bouliar. 65
Şekil 4. Sokrates, Alkibiades'i Aspasia'nın Evinden Almaya Gelirken, Jean-Léon Gérôme. 67

1. GİRİŞ

Aspasia, tarih sahnesinde yer almış önemli kadın karakterlerden biridir. Antik Yunan döneminde (İ.Ö. 460-402) yaşamış olan Aspasia (Rullmann, 1996, s. 43), yaşadığı çağdan günümüze kadar pek çok metne konu olmuş; ancak bu metinlerde birbiriyle çelişen ve tutarsız kimlik temsilleriyle karşımıza çıkmıştır. Tarihsel kaynaklarda adı geçen sınırlı sayıdaki kadın figürlerden biri olan Aspasia'nın bu çelişkili temsilleri, özellikle feminist felsefecilerin dikkatini çekmiş ve araştırmalarında önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Çünkü Aspasia figürünün tarihsel süreç içinde çoklu temsillere bürünmesinin ardında yatan nedenlerin incelenmesi, yalnızca bu figürün temsil biçimlerine dair bilgi sunmakla kalmaz; aynı zamanda kadın kimliğinin tarihsel oluşumuna dair önemli ipuçları ortaya çıkarır.

Aspasia'nın hayatı ile ilgili kaynaklarda sınırlı bilgi olmasına rağmen, onun İyonya'da doğduğu, Atina'ya göç edip orada entelektüel faaliyetlerde bulunduğu ve dönemin ünlü yöneticisi Perikles ile ilişki yaşadığı bilinmektedir (Plutark, 2005). Biyografisi hakkında literatüre yansıyan bilgiler sınırlı olsa da Aspasia kendi dönemine ait kadın algısını aşan bir kadın olarak farklı temsillerle gündeme gelmiştir.

Özellikle Antik Yunan dönemi metinlerinin kimisinde filozof, retorik yönü güçlü ve entelektüel bir Aspasia yer alırken; komedi metinlerindeki temsili onu toplumun dışına itmek isteyen suçlayıcı ve küçültücü ifadelerle nitelendirilmiştir. Aspasia kimlikleri bu ifadelerle sınırlı kalmayarak, ele alındığı her dönemde farklı öznelliklere büründürülmüştür.

Bu değişim, Aspasia'nın çok yönlü okunabilir niteliğini yansıtır. Bunun yanında, bu kimlik çelişkilerinin temelinde Aspasia'nın kadın kimliğinin belirleyici unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadın kimliğinin tarih boyunca olumsuzlaştırılmış yapısının Aspasia figürü üzerindeki etkilerini incelemek, onun temsil sorunlarını anlamak açısından önemli bir yaklaşım sunmaktadır.

Luce Irigaray'ın cinsel fark felsefesi, erkeğin yansıması olan kadının belli tanımlamalar dışında temsil edilemeyeceğini savunur (Irigaray, 2024, s. 108). Kadınların öznellik, cinsiyet ve deneyim gibi alanlardaki farklarını yansıtmalarının önündeki engelleri açıklayan bu söylem, Aspasia'nın döneminde geçen kimlik çelişkileri için açıklayıcı temel bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Özellikle felsefedeki "köken" probleminin düşünce dünyası ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri, Antik Yunan dönemindeki kadın kavramını oluşturmuştur. Bu bağlamda cinsel fark felsefesi hem dönemin kadın profillerine hem de spesifik bir örnek olarak Aspasia'nın tutarsız kimlik temsillerine teorik bir perspektif sunması açısından önemlidir. Bu çalışma Irigaray'ın cinsel fark felsefesindeki çok boyutlu kavramsal yapıları inceleyerek Aspasia'nın cinsel fark deneyimlerinin izlerini ve bu deneyimin toplumsal etkilerini tartışmayı amaçlamaktadır.

Aspasia'nın tarihi anlatılarda sabit bir öz yansıtmaması ve dönemsel koşullar çerçevesinde sürekli olarak yeniden şekillendirilmesi, yazarların Aspasia kimliği üzerindeki müdahaleci tutumlarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ise Adriana Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" (*narratable self*) kuramı yazarların kendi sesleri ile kurguladıkları Aspasia'nın gerçek kimliğinden daha çok kurgusal boyutta oluşan kimliğine dair kavramsal bir perspektif sunmaktadır. Kadın kimliğinin anlatılar üzerinden nasıl oluşturulduğu sorusu, bu tezin temel argümanlarından birini oluşturmaktadır.

Aspasia figürünün anlatılardaki değişimi, onun döneminin kadın imgesini aşan bir temsil örneği olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu temsillere neden olan birçok unsurun yanı sıra, Aspasia'nın İyonya ve Atina kadını arasındaki farkları yansıtan temsili, göç deneyimi ve *hetaira*[1] betimlemesi dönemin kadın kavramına ilişkin önemli ipuçları sunan kuramsal boyutlar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Aspasia'nın güçlü kadın imajının yanı sıra, doğup yaşadığı yer olan İyonya bölgesi, İyonya-Atina eksenindeki göç deneyimi ve birçok metinde kendisine atfedilen *hetaira* kelimesinin tarihsel ve güncel yorumları tezde ele alınan kimlik tartışmalarının temelni oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, tezde Aspasia figürü, cinsel fark kuramının izleri

[1]"Hetere'nin sözcük anlamı 'arkadaş/refika, fahişe; zevk, mutluluk veren kız'dır. […] Toplum içindeki şölenlerde ve *symposion'* larda, erkeklere arkadaşlık etmeleri için dans ve müziğin dışında güzel konuşma, edebiyat, hatta felsefe eğitimi verilen Hetereler, Yunanlı erkekler tarafından aranılan bir tür üst tabaka fahişelerdir" (Darga, 2020, s. 280).

üzerinden yeniden ele alınmakta; onun kimliğine dair anlatılar, felsefi ve toplumsal bağlamlarda çözümlenmektedir.

Aspasia figürü, yaşadığı dönemin toplumsal yapısı, cinsiyetinin tarihsel görünümü ve kendisine atfedilen tanımlamaların kimliği üzerindeki etkileri üzerinden tartışılacaktır. Aspasia'nın yaşadığı döneme ait kimlik yargıları, "cinsel fark" perspektifi ve "anlatılabilir benlik" kuramı çerçevesinde değerlendirilerek, Aspasia'nın kimlik dönüşümünün altında yatan nedenlere dair önemli ipuçları ortaya konulacaktır. Bu bağlamda tezde, Aspasia'nın Antik Yunan'da adının geçtiği metinler, çeşitli sanat eserlerine yansıyan kimliği ve günümüz Aspasia örneklemi olarak A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı kitabı üzerinden katmanlı bir çözümleme amaçlanmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda açığa çıkacak bulgular, "Bugün Aspasia kimdir?" sorusu etrafında Aspasia kimliği tartışmasını şekillendirecektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu tezde, Antik Yunan'da yaşamış bir kadın karakter olan Aspasia'nın kimlik dönüşümü cinsel fark kuramı ve kurgusal anlatılar içerisindeki temsilleri çerçevesinde incelenmektedir. Irigaray'ın "cinsel fark" felsefesi ve Adriana Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" teorisi tezin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Aspasia'nın kimliğinin çoklu temsilleri bu kuramlar etrafında tartışılmış ve Aspasia figürünün kurgusal anlatılarla değişen kimlik temsilleri analiz edilmiştir. Ayrıca kuramsal çerçevede Antik Yunan'da kadın, izonomi ve göç kavramları yapılan analizleri derinleştirmek ve Aspasia'nın çoklu temsil yönünü açıklamak üzere kullanılmıştır.

Bu tezin yazımında literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Literatür tarama, araştırmaya esas olan konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmaların kapsamlı bir şekilde incelenmesini amaçlar. "Literatür taramasında yürütülmekte olan çalışmayla yakından ilişkili başka çalışmaların sonuçları okuyucu ile paylaşılır" (Creswell, 2017, s. 28). Tez sürecinde, Antik Çağ'da yaşamış, göçmen(metik) yönü ile öne çıkan ve entelektüel bir figür olarak konumlanan Aspasia'nın temsili ile ilgili çalışmalara dair literatür incelenmiştir. Ayrıca Aspasia'nın tarihsel kaynaklarda geçen çelişkili temsillerinin nedenselliğini ortaya koymak amacıyla çeşitli cinsiyet kuramları titizlikle incelenmiştir. Tezin odak noktası olan Aspasia figürünün yaşam öyküsü tarihsel arka planı dahilinde detayları ile incelenmiş; figürün temsili, incelenen kuramlar çerçevesinde yeniden yorumlanmıştır.

Bu tezde kullanılan materyaller şu şekildedir:

Plutarkhos'un *Yaşamlar: Perikles Fabius Maximus* adlı eseri Aspasia'nın tarihi metinler içerisinde biyografik bilgilerini içeren tek eserdir. Bu bağlamda teze ait temel analizlerin yapılması ve kuramsal çerçevenin anlamlı hale gelmesi için Plutharkos'un eseri temel bir materyal olarak seçilmiştir.

Ayrıca temel materyal olarak, Aspasia'nın tarihi figürlerinin oluşumda etkisi olan Antik Yunan komedi metinleri tezde kullanılmıştır. Bu kaynaklar Aspasia'ya yönelik olumsuz tasvirler içeren temel kaynaklardır. Aspasia'nın çelişkili kimliklerinin oluşumunda temel metinler olarak okunan bu metinler, tezin kuramsal çerçevesinin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Aspasia'nın göç deneyimi kimliğinin oluşmasında önemli bir referans olarak göze çarpar. Bu deneyimin incelenmesinde temel kaynaklık eden eser Rebecca Futo Kennedy'nin *Immigrant Women in Athens* adlı kitabıdır**.** Antik Yunan döneminde özellikle Atina merkezli cinsiyet ve sınıf perspektifinde önemli bulguların yer aldığı eser temel materyaller arasında kullanılmıştır.

Aspasia'nın tarihsel kimliğini çok katmanlı analiz eden Madeleine M. Henry'nin *Prisoner of History: Aspasia of Miletus and Her Biographical Tradition* adlı eseri, tezin temel kaynakları arasında yer almaktadır. Eser, Aspasia kimliğinin tarihsel temsillerinde çelişkili kimlik yapısının nedenlerini kapsamlı bir biçimde analiz etmektedir.

Güncel kurgusal temsiller Aspasia'nın günümüz düşünce dünyasında oluşan temsilinin örneklerini incelemek amacıyla A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı kurgusal romanı incelenmiştir. Bu metin günümüz dünyasında Aspasia'nın temsili üzerine yapılan kurguların bir prototipi olarak öne çıktığından temel kaynaklar arasına alınmıştır. Tulay'ın anlatısı yeni bir Aspasia kurgusu oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda bu kurguyu tarihsel Aspasia kimliklerinin üzerinden inşa eder. Ayrıca bu eser Aspasia kurgusal kimliklerine protofeminist bir boyut eklemesi nedeniyle feminist felsefe açısından analiz edilmesi gereken bir eser olarak bu tezde önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Luce Irigaray'ın *Speculum of the Other Woman* adlı eseri başta olmak üzere *Başlangıçta Kadın Vardı, Bir Olmayan O Cinsiyet, Büyümek, Doğmak, Cinsel Fark Etiği* adlı eserleri tezin kuramsal çerçevesinde büyük önem taşıyan cinsel fark felsefesinin ana hatlarını ortaya koymak amacıyla incelenmiştir. Aspasia figürünün bazı kaynaklarda döneminin etkili şahsiyetleri arasında yer alırken, birtakım eserlerde bu yönlerin tam aksine olumsuz eleştirilerin odağında yer alması cinsel fark felsefesi doğrultusunda yorumlanarak açıklanmıştır.

Adriana Cavarero'nun *Relating Narratives: Storytelling and Selfhood* eseri, Aspasia'nın anlatılarda dönüşen kimliğinin her dönemde kabul görmesinin nedenlerini açıklamakta önemli bir zemin sunmaktadır. Ayrıca kendi sesini kullanamayan Aspasia'nın temsilinin bilinçli bir eksiltmeyle yazılarak anlatılmış olabileceği konusu kavram üzerinden tartışılarak Aspasia figürünün temsillerine yorumsal bir bakış açısı katmaktadır.

Kojin Karatani'nin *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri* adlı eseri, İyonya ile Atina arasındaki siyasal düşünce farklılıklarını açıklayarak, Aspasia'nın göç deneyimi ve kimlik çatışmaları üzerine kuramsal bir perspektif sunar.

Bu tezde geçmişten günümüze Aspasia figürlerine farklı bir boyut kazandırarak farklı bir alan karşılaştırması için Aspasia'nın sanat temsilleri örneklemi kullanılmıştır. Aspasia'nın 18. ve 19. yüzyıl Avrupası'nda sanatsal temsilleri, onun kimliğinin zamanla nasıl estetize edildiğini ve yeniden anlamlandırıldığını analiz etmek için kullanılmıştır.

Bu materyaller eşliğinde düzenlenen bu çalışmada Aspasia figürünün tarihi süreçten bugüne anlatılardaki farklı temsilleri incelenmekte ve cinsiyet, göç ve anlatı üzerinden dönüşen kimliği ortaya konulmaktadır. Tezde feminist felsefenin araçları ile Aspasia'nın öznelliği ve anlatılarda ortaya çıkan politik eğilimler çerçevesinde bir inceleme yapılmıştır.

Bu tezde, çalışmanın doğası gereği en uygun yaklaşım olarak öne çıkan hermenötik yöntem benimsenmiştir. Hermenötik yöntem, yorumsal bir yaklaşımdır ve metinlerin içeriğini analiz etmek için etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Hans-Georg Gadamer'in ifadesiyle, "Hermeneutik, yani *hermeneuein* sanatı; bildirme, haber verme, çeviri yapma, açıklama ve açımlama sanatıdır" (Gadamer, 2017, s. 42). Gadamer'e göre hermenötik yalnızca bir metni açıklamakla kalmaz, aynı zamanda "başka bir 'dünyaya' ait bir anlam bağlamını, o an içinde yaşanılan dünyaya aktarma/çevirme etkinliği" olarak değerlendirilmelidir (Gadamer, 2017, s. 42). Bu bağlamda hermenötik yöntem, metnin anlatısının dışına çıkarak metinlerin yalnızca sözlük anlamıyla değil, yaşam deneyimlerinin metne eklemlenmesi ve metnin yeni bir bakış açısı ile tekrar değerlendirilmesine olanak sağlayan bir yöntem olarak öne çıkar. Aspasia figürünün özellikle tarihsel ve güncel metinlerdeki kimliğinin günümüz

perspektifiyle yeniden okunması ve çelişkili temsillerinin deşifre edilmesi amacıyla hermenötik yöntem bu tezin temel yaklaşımı olarak belirlenmiştir.

3. CİNSEL FARK PERSPEKTİFİNDEN ASPASİA

Bu bölümde, cinsel fark felsefesi ışığında Aspasia figürünün kimlik çözümlemesi yapılacaktır. Bu amaçla, öncelikle feminizmin eşitlik feminizminden fark feminizmine yönelen tarihsel sürece genel bir bakış yapılacak, devamında Irigaray'ın kuramsal yaklaşımı temel alınarak kadın kimliğinin inşasındaki problemli yönlerin nedenleri ele alınacaktır. Irigaray'ın psikanalizin fallokratik temellerini nasıl ifşa ettiği, kadın öznenin bastırılışının nedenleri incelenecektir. Irigaray'ın kadının felsefe tarihinde dışlandığına yönelik söylemleri *ekstaz* (vecd) kavramı çerçevesinde incelenecek ve kadının yokluğu üzerinden kurulan düşünce sistemi değerlendirilecektir. Bu bağlamda Irigaray *aynılık ilkesi* eleştirisinden yola çıkarak önerdiği cinsel fark fikri tartışılacaktır. Ardından Adriana Cavarero'nun sembolik düzen eleştirisi ve anlatılabilir benlik (*narratable self*) teorisi üzerinden, kadın kimliğinin yokluğu ve anlatı yoluyla nasıl yeniden inşa edilebileceği tartışmaya açılacaktır. Bu kuramsal çerçeve ile Aspasia figürünün çelişkili temsillerinin nedenselliğinin ortaya konulması, Aspasia temsilinin yeniden inşasının yollarının araştırılması ve Aspasia figürünün cinsiyetli bir özne olarak felsefî alanda yer bulmasının imkânlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

3.1 Irigaray Kuramıyla Bir Kimlik

1970'li yıllar İkinci Dalga Feminizm hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilir. Birinci Dalga Feminizm hareketleri kadınların kamusal alandaki eşitlik ve adalet talepleri ile sınırlı kalmış, özellikle kamusal alanda görünür olmaya başlayan kadın, erkeğin ayrıcalıklı konumunu sona erdirmek için bir mücadele alanı oluşturmuştur. Bu mücadele kadınlar için -özellikle kamusal alanda- önemli kazanımlar sağlamış olsa da feminizmin yeni paradigmatik açılımları, farklı sorunsalları gündeme taşımış ve daha derinlikli incelemeleri gündeme getirmiştir. Çalışmamıza konu olan Aspasia figürü dönemin ataerkil sisteminin sınırlarını zorlayan

ve kamusal alanda varlık gösteren kimliğiyle farklılık kavramının tarihsel boyutlarla ilişkilendirilmesinin gerekliliğini gösteren çarpıcı bir örnektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen postyapısalcı düşünce felsefede olduğu gibi feminizmin kavramsal üretimine de yön kazandırmıştır. Aydınlanma döneminin yok sayılan kavramı olan kadın, Liberal Feminizm hareketlerinde gündeme aldığı eşitlik taleplerini aşarak, kadınların kendi deneyimlerine özgü kimlik ve temsiliyet alanlarını da talepleri arasına almıştır. Böylece feminizm "eşitlik" kavramının ötesine geçerek kadına ait olan deneyimi temel alan "farklılık" kavramını da entelektüel inceleme alanına dahil etmiştir. *"*Postyapısalcı feministler 70'lerin ortasında Beauvoir'nın eşitlikçi rasyonellik siyasetine vurgu yapmasını eleştirdi ve bunun yerine farklılık siyasetini ön plana çıkardı*"* (Braidotti, 2017, s. 192).

Farklılık kavramı feminizmin entelektüel dünyasına yeni bir paradigmatik perspektif oluşturarak yeni araştırma alanlarını literatüre dahil etmiştir. Özellikle psikanalitik ve postyapısalcı felsefi araştırmaların ortaya koyduğu kavramlarla son şeklini alan farklılık kavramı, feminizmin çağdaş yorumlarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Bu bağlamda çalışmamıza konu olan Aspasia figürü, feminizmin "farklılık" kavramı ışığında üretilen cinsel fark felsefesi ile yeniden incelenebilecek bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Aspasia figürü tarih boyunca metinler içerisinde çoklu imgelerle karşılanmıştır. Edebi metinlerde ve görsel sanatlarda birbirinden farklı kimliklere büründürülen Aspasia, yaşadığı dönem içerisinde farklılığını ortaya koymuş bir kadın figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsel fark felsefesinde Irigaray'ın kavramları ve yine cinsel fark felsefesine güncel yorumları ile geniş yelpazeler açan Adriana Cavarero'nun kavramları ile yapılacak olan incelemeler, Aspasia figürünün tarih boyunca kurgulanan öznelliğine feminist bir perspektif kazandıracaktır.

Farklılık kavramının feminizme dahil olmasında Fransız Feminizmi filozoflarının yaptığı çalışmaların etkisi büyüktür. Bu çalışmaların temel aldığı psikanaliz ve dil felsefesi temelli araştırmalar kadın cinselliği ve kimliği konularını yeni bir bakış açısıyla entelektüel dünyanın üretim alanına dahil etmiştir. Sigmund Freud'un ve Jacques Lacan'ın psikanalitik çerçevede yaptığı çalışmaların bu bağlamda

önemli etkisi vardır. Psikanaliz, Fransız Feminizmi olarak adlandırılan araştırmacı grubun, kimliğin oluşumunda cinselliğin etkisini merkeze alan çalışmalarına eleştirel bir zemin sağlamış ve bu çalışmaların yeniden üretimine kaynaklık etmiştir. Bu tartışmalar ve çalışmalar sonucunda ise *cinsel fark* kavramı ortaya çıkmıştır.

Cinsel fark kavramı feminizmde süregelen toplumsal cinsiyet ve cinsiyet tartışmalarına bir alternatif kavram olarak ortaya çıkmıştır (Stone, 2015, s. 171). Kadınların farklılıklarını temel alan *cinsel fark* kavramı, kadınların yaşantılarından yola çıkar ve farklı olmalarının nedenlerini tarihsel, kültürel ve dilsel anlamda ortaya koymaya çalışır. "Dahası, 'cinsel fark' feministleri erkek ve dişi bedenlerde bulduğumuz anlamların, içinde yaşadığımız kültürler tarafından (bu kültürlerin erillik ve dişilliğe iliştirdikleri sembolik çağrışımlar tarafından) verili olduklarını benimserler" (Stone, 2015, s. 171-172).

Bu bağlamda Aspasia figürünün Atina toplumsal yapısındaki ataerkil sistemin dışında bir kimliğe sahip olup olmadığının tarihi metinler üzerinden yeniden okunması onun kimliğine dair önemli ipuçlarını ortaya çıkaracaktır. Onun ortaya koyduğu entelektüel kadın imgesi Antik Yunan toplumlarında kadın kavramının dışında nitelikler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu farklı kadın deneyiminin tarihsel perspektifte ele alınması kadınların tarihten günümüze olan kimliklerini anlamlandırma konusunda önemli bir zemin olarak değerlendirilmelidir.

Cinsel fark yaklaşımı kadının kişisel deneyimini temel alır. Bu deneyimlerin kimlik üzerindeki etkilerini ve cinsiyet rolleri üzerindeki görünümlerini araştırma konusu yapar. Toplumsal cinsiyetle arasındaki kavramsal fark da işte tam bu bağlamda ortaya çıkar. *Toplumsal cinsiyet* cinsiyetlerin kültürel olarak belirlendiğini iddia eder. *Cinsel fark* yaklaşımı ise kültürlerin etkisiyle oluşan sembolik yapıların erkek ve kadın cinsiyeti üzerinde oluşturduğu farkları açıklamaya çalışır (Stone, 2015, s. 172). Cinsel fark kavramı toplumsal cinsiyetten ayrı olarak bedenlerin anlamla olan ilişkisine ve bu ilişkinin kimlikler üzerindeki etkilerine odaklanır.

Antik Çağ'da yaşayan Aspasia figürünün temsilleri dikkate alındığında, cinsel fark perspektifiyle kültürel ve sembolik yapıların kadın cinselliği üzerinde oluşturduğu ayrımların incelenmesi, cinsel fark kavramının tarihsel süreçte nasıl görünür kılındığını anlamak açısından önemlidir. Aspasia figürünün merkeze alınmasının

nedeni onun toplumsal normları aşarak, cinsel farkını ortaya koyan bir kadın olarak öne çıkmasıdır.

Cinsel fark kavramını ilk defa kullanan ve bu kavrama asıl çerçevesini veren kişi Fransız filozof Luce Irigaray'dır (Stone, 2015, s. 172). Irigaray, düşünce sistemini oluştururken temel argüman olarak belirlediği durum, kadın kavramının felsefi gelenek içerisinde yok sayılmış olmasıdır. Irigaray Batı feminizminin Aydınlanma döneminden devralınan kavramlarla oluşturulduğunu öne sürer. Farklılıkları gözetmeyen bu sistemin yalnızca yüzeysel sorunlara çözüm sunacağını; derin ve yapısal dönüşümler için yeterli olmadığını iddia eder (Irigaray, 2023, s. 14).

Irigaray'a göre kadın yoktur. Kadının arzusu ve cinselliği erkeğin yaratmak istediği figürün etkisi altına girmiş ve *mimesis (taklit*) yoluyla kadın yok edilmiştir (Irigaray, 1987, s. 59). Kadın cinsel farkını yitirmiş ve fallus merkezli simgesel yapının yönlendirmesiyle kendi cinselliğinden koparılmış, erkeğin tamamlayıcısı ve yansıması olarak inşa edilmiştir.

Rosi Braidotti *Göçebe Özneler* adlı kitabında Simone de Beauvoir'nın toplumsal cinsiyet rollerinde kadının rolünün içkinlik, erkeğin rolünü ise aşkınlık olarak belirlendiğini; kadının bahsi geçen içkinlik rolüne karşı mücadele vermesi gerektiğini belirtir. Öte yandan Luce Irigaray'ın bu sistemdeki normlar dahilinde kadının temsilinin imkânsızlığını vurguladığını belirtir (Braidotti, 2017, s. 209).

Irigaray, Batı feminizminin sorularının asıl kaynağını Batı felsefesinde ve onun oluşturduğu düşünce sisteminin yapısında arar. Batı felsefesinin ürettiği dil ve temel yapıların erkek aklı aracılığıyla oluşturulan bir *logos*[2] anlayışına dayandığını iddia eder.

Irigaray, erkek düşünce sisteminde kurulan *logos*'un, indirgemeci bir tutumla "öteki ile karşılaşma" olayını ortadan kaldırdığını iddia eder. (Irigaray, 2022, s. 28). Ona göre kadının felsefede temsil eksikliğinin temel nedeni logos sistemidir. Bu nedenle bu sistem içerisinde kadınların problemlerine dair bir çözüm üretmek Irigaray'a göre anlamsızdır. Kadınların aradıkları yeni yolun bu kavramlar çerçevesinde üretilemeyeceği çok açıktır. Bu nedenle Irigaray kadın problemlerini

[2] Irigaray, "logos" terimini yalnızca "akıl" ya da "söz" anlamında değil, Batı felsefesi boyunca eril akıl tarafından kurulmuş düşünsel yapının kendisi olarak kullanır. Bu bağlamda logos hem dilin hem de aklın, eril özne lehine yapılandırılmış biçimini temsil eder (Irigaray, 2022, s. 16-17).

çözecek yeni bir sembolik düzen ve yeni bir dilin inşasını savunur (Irigaray, 2024, s. 74-75). Kadınların felsefi *logos* sisteminde var olan her şeyi aynının ekonomisine[3] indirme gücünün farkına vardıktan sonra problemi çözeceklerini düşünür (Irigaray, 2023, s. 70).

3.2 Irigaray ve Psikanaliz

Irigaray kendi düşünce sisteminde psikanalizi önemli bir referans noktası olarak kullanır, ancak klasik psikanaliz anlayışı olduğu gibi kabul etmez. Aksine psikanalizi kadın cinsel farkının görünmez kılınmasının bilimsel bir itirafı olarak görür (Irigaray, 2024, s. 84). Irigaray'ın bakış açısında kadının yok edilmişliği psikanaliz vasıtasıyla gözler önüne serilebilir. Bu bağlamda Irigaray; Freud'un ve Lacan'ın cinsiyetlerin oluşumuna dair yaklaşımlarına itiraz eder.

Psikanalitik yöntem kadın cinsiyetini açıklarken erkek cinsellik formunu temel alır ve kadını penisi olmadığı için gelişimde eksik olarak niteler. Irigaray'a göre kadın cinselliği erkek egemen bir sistemde bilinçli müdahalelerle yok edilmiş ve unutturulmuştur (Irigaray, 2024, s. 84). Bu sistemde kadın, yalnızca erkeğin istediği sınırlarda tanımlanabilir.

Irigaray, Sigmund Freud'un kız çocuklarının fallusa sahip olmamalarını bir eksiklik olarak değerlendirdiği ve kız çocuklarının hepsinde "penis hasedi" duygusunun var olduğu iddiasını tümüyle reddeder. Ona göre bu görüş kadın cinselliğinin erkek cinsiyeti merkeze alarak tanımlandığını gösterir (Irigaray, 2024, s. 84). Irigaray, Freud'un teorisinde tüm bilimlerin mantığının altında yattan cinsel farksızlığı açığa vurduğunu belirtir. Freud teorisinde kadın cinselliği yoktur. Bu yüzden penis hasedine sürekli vurgu yapılır ve kadın *fallus* merkezli bir sisteme hapsedilir (Irigaray, 2024, s. 66).

Irigaray'ın psikanalitik incelemesinde temel aldığı önemli araştırmacılardan birisi de Jacques Lacan'dır. Lacan *fallus* kavramına farklı bir boyut kazandırır. Lacan'a göre fallus kavramı erkek cinsel organı olarak sınırlanamaz; fallus sembolik bir kavram niteliği taşıyan bir ögedir (Lacan, 1994, s. 51). Bu bağlamda Lacan, dilin

[3] Bu kavram, Bölüm 3.5'te detaylı olarak ele alınacaktır.

"fallogosantrik" olduğunu yani anlam üretiminin *fallus* (erekte olmuş penis) merkezli bir düzende oluştuğunu iddia eder. Lacan'ın bu kavramsallaştırmasında *fallus* herhangi bir organ olmaktan öte; arzunun yönlendiricisidir. Bu yönlendirme fallus (erekte olmuş penis) sembolik imgesi aracılığıyla gerçekleşir.

Ancak Alison Stone'un belirttiği gibi bu tanımlama bazı çelişkiler barındırır. Stone, Lacan'ın kavramsallaştırmasında iddia ettiği gibi; fallus kavramının sembolik boyutta kalamayacağını, anlamın ister istemez erkek cinsel organına yöneleceğini belirtmektedir (Stone, 2019, s. 180). Lacan'ın iddia ettiği kavramsal boyuttaki fallus, cinsiyetin ve kültürün erkek merkezli bir yönelim olmadığını kanıtlamaya yetmez. Cinsiyetlerden sıyrılarak yapıldığı düşünülen bu "soyutlama" aslında dil ve kültürün oluşumundaki eril merkezli referansın kanıtı gibi gözükmektedir.

Feminist filozofların Lacan'ın psikanaliz kuramına sert karşı çıkışlarının temel nedeni bu ifadelerden kaynaklanmaktadır. Irigaray, Lacan'ın psikanaliz anlayışının bazı yönlerini kabul etmekle birlikte, onun cinsiyetlerin oluşumundaki sembolik kavramların fallus merkezli olması iddiasını yeniden tartışır. Irigaray cinsiyetler arasında bir asimetri olduğunu ve bunun fallus merkezci algı tarafından inşa edildiğini savunur (Braidotti, 2017, s. 209). Lacan'ın değiştirilemez nitelikte olduğunu ilan ettiği fallus merkezli sembolik yapıların değiştirilebilir olduğu iddiasıyla cinsel fark kavramına yeni bir ufuk kazandırır (Stone, 2019, s. 184).

Irigaray, fallusun simgesel düzen içindeki işlevini eleştirmekle kalmaz. Ayrıca kültürü etkisi altına alan temel sembollerin deşifresinin ve kadın kimliğini kendi formatına uygun bir şekilde düzenleme niyetinde olan eril aklın peşine düşer. İnsan doğar ve doğal yaşam formatından kültür aracılığıyla ayrı kalmak zorunda bırakılır. Kültür tarafından üretilmiş insan ideasına maruz bırakılır (Irigaray, 2021, s. 28-29).

Irigaray, Lacan'ın psikanalizinin ataerkil kültürü deşifre ettiğini düşünür (Direk, 2021, s. 155). Psikanalizin ortaya koyduğu temel analizler ve yaptığı çözümlemeler, içinde yaşadığımız sembolik sistemin kodlarını açık eder. Birey doğumundan itibaren dil ve kültürün oluşturduğu sembolik sistemle çerçevelenir ve bu yapının içerisinde erkek aklın hükmettiği bir yönlendirme sistemi mevcuttur.

Irigaray, psikanalizin kadın cinselliğinin gerçekliğini görünür kıldığını ifade eder. Bu kuram aracılığıyla artık kadının kendi cinsiyetinin olmadığı; benliğini erkeğin

cinsiyeti üzerinden ve ona göre kurgulayarak kazandığı ortaya konulur (Irigaray, 2024, s. 84).

Irigaray'a göre ataerkil kültürel sistemin dil üzerindeki etkileri, kültüre eril bir nitelik kazandırmıştır. Kadın ve erkek arasında birçok "fark kalıbı" yaratılmış ve dilin içerisine yerleşmiştir. Erkek dil içerisinde hep kendini merkeze almış kendini ifade ederken hep yanlı davranmıştır. Bu sistemde iyi ve doğru olan nitelikler dilde hep eril bir anlama yatkındır. Çünkü erkek tarafından böyle seçilmiştir. Bu sistemde kadın hep alt konumdaki ifadelerle eşleştirilir. Kadın doğuştan ötekidir.

Irigaray'a göre kadın, kendi arzusu, dili ve deneyimleri ile cinsel farkını ortaya koymalıdır (Irigaray, 2024, s. 92). Erkeğin aynasında bir imge olarak tanımlanan kadın erkeğin ötekisi olarak kalacaktır. Kadının eksik ve öteki olarak konumlandırılması kadın deneyimini görünmez kılar ve bu aslında kadının yok olmasına neden olur.

3.3 Psikanalizin Fallokratik Temelleri: Irigaray'ın Eleştirel Okuması

Irigaray psikanalizle ilgili değerlendirmelerinin sonucunda sembolik düzenin fallik bir ekonomiye sahip olduğunu belirtir. Sembolik düzende kadının "jouissance*"*ı (arzusu) erkeğin çizdiği sınırlar içinde oluşur. Irigaray *Bir Olmayan O Cinsiyet* adlı kitabında kadına kendi "jouissance"ından bahsetmenin yasaklandığından bahseder. "Bu *jouissance,* erkeklerin ürettiği bir söylem *'sahası'* olarak kalmalıdır" (Irigaray, 2024, s. 153). Bu sistematik içerisinde kadın erkeğin kurguladığı *logos* aracılığı ile nesneleştirilmiştir ve bu durum aşılması gereken bir problemdir. Irigaray, kadının asıl arzusuna ulaşması için kendi cinsel özelliklerini ön plana alması gerektiğini belirtir (Irigaray, 2024, s. 21,22).

Irigaray'a göre kadın cinselliği tarih boyunca yok sayılmış ve bastırılmıştır. Judith Butler'ın kavramsallaştırdığı *heteroseksüel matris*, cinsel davranış kalıplarının, erkeğin cinsel arzusunu tatmin etmek üzere, erkek cinsel organının özelliklerine göre inşa edildiği bir sisteme işaret eder (Butler, 2014, s. 49). Kadının, erkek arzusunun izinden giderek oynadığı bu oyun, ona yalnızca geçici bir haz sağlar, uzun vadede erkeğe olan bağımlılığını derinleştirir (Irigaray, 2024, s. 22).

Kadının cinsel farkı kadın tarafından bile unutulmuştur. Irigaray, Yunan kadın heykellerinin kadın cinsel organının yok sayılarak yapılmasını malumun itirafı olarak değerlendirir. Irigaray kadının cinsel organının geçmişten bu yana penisin olumsuzu olarak görülmesinin, kadın bedeninin tarih boyunca dışlanmışlığına neden olduğunu belirtir (Irigaray, 2024, s. 26).

Bu durum fallik bir ekonomi yaratır ve bu ekonominin metası kadındır. Kadın bir alışveriş aracıdır. Kadın bu metalaşmanın dışına çıkamadığı için gelişimi ne kadar radikal olursa olsun eksik kalır.

Kadına bu sistemde yer bırakılmamıştır. Kadının varlığı erkek cinsiyetinin olumsuz bir yansıması olarak sınırlandırılmıştır. Özne değildir, erkeğin düşüncesinde yaratılan bir imajdır. Kadına dair bildiğimiz her şey, eril bakış açısından belirlenen perspektiften görünüm kazanır. "Bir başka deyişle bildiğimiz tek kadın türü, "erkeksi kadın", fallik kadınsı, erkeğin gözünden kadındır" (Tong & Botts, 2021, s. 262).

İşte bu görünmezlik ve yokluk durumu kadının erkek akılla kurgulanan dünyada eşitlik taleplerinin kısmi tavizler olduğuna dair bir kanı oluşturur. Bu kapsamda merkeze alınması gereken problem, kadının erkeğin dünyasında yok edilmişlik halinin nedenselliğini ortaya koymak olmalıdır. Kadının erkek dünyanın içerisinde yer alan ve yok edilmiş farklarının tekrar gün yüzüne çıkması yeni bir dünya yorumuna, yeniden bir oluşuma kapı aralayacak nitelikte bir düşünce sistemi gibi görünmektedir.

Cinsel fark kavramı, kadınların feminist mücadele çerçevesinde oluşturduğu kavramlara yeniden bir tartışma penceresi açan bir yaklaşımdır. Çünkü feminizmin ürettiği kavramların son tahlilde var olan eril sistemin inşa ettiği temeller üzerinde anlam kazandığını, eril bir dünya içerisinde yapılan bu mücadelenin aynı yapıya hizmet ettiğini ve kadınların bilmeden tekrar *fallokratik* sisteme tabi olduklarını ifade eder. Sistemin temellerini yerinden edecek ve dünyayı eril aklın iktidarından kurtaracak daha radikal çözümlerin aranmasının gerekliliği cinsel fark kavramının temel tezlerindendir. Irigaray'a göre ataerkil düzeni tersine çevirmenin bir anlamı yoktur; çözüm *fallokratik* düzenin kurgusunu bozmaktır (Irigaray, 2024, s. 65).

Luce Irigaray cinsel fark konusunu çağımızın en önemli felsefi meselelerinden biri olarak görür ve insanlığın kurtuluşunun bu mesele etrafında etraflı düşünme sayesinde olabileceğini düşünür (Irigaray, 2023, s. 13).

Irigaray, kadın probleminin, kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmanın ötesinde sorunlar içerdiğini öne sürer. Feminizmin belli bir döneme kadar yaptığı mücadelenin -burada kastedilen eşitlik feminizmi- kadınlar için bazı kamusal haklar kazanımını sağladığını kabul eder ancak bu kazanımların, iktidarın "bahşettiği" kısmi tavizler olduğunu ve yeniden bir yaratımı içermediğinden ataerkil sistemin muhafazasına hizmet ettiğini belirtir (Irigaray, 2023, s. 14). Kadınların kendilerine ait olan kadın dünyasını üretmek ve erkek egemen toplum düzeninden kurtulmak için erkeklerin iktidarına ortak olma düşüncesi veya kamusal alandaki hakları kısmen veya tamamen devralarak, var olan eril sistemin devamına neden olabileceği çözümlemesi; kadınların gerçek kurtuluşlarının kendilerine ait olan, dünya için farklı olan, kadınsal kabiliyetlerle oluşmuş kavramları, sistemleri yeniden üretmek zorunda oldukları konusu cinsel farkın önemini açığa çıkaran bir önerme olarak gözüküyor. Çünkü kadın hareketleri eril düzende istedikleri eşitliğe hiçbir zaman ulaşamadıkları gibi aynı zamanda kamusal alanda ulaşılan haklar kadınlar için yeterli olmayacaktır. Çünkü kadınlık deneyimini yansıtmayan, kadını yok sayan bir dünyanın sahiplenilmesi demek kısaca eril dünyanın kadınlar tarafından yönetilmesi anlamına mı gelmektedir? Bu soru veya sorunlar cinsel farkın öne çıkması gerekliliğinin sürekli gündemde tutulmasının önemini ortaya koyuyor.

Irigaray, bu problemin temeline dair paradigmatik bir yaklaşım belirler. Herkes tarafından kabul görmüş olan dünyada iki cinsiyet olduğu varsayımının bir iddiadan ibaret olduğunu, kültürün tüm ekonomilerinin temelinde eril akla ait bir kurgu söz konusu olduğunu ve günümüz dünyasındaki birçok problemin bu kurgudan beslendiğini iddia eder. Dünya nüfusunun yarısının erkek akıl tarafından adeta yok sayılmasının; kültürel, sosyal, ekonomik birçok olumsuz etkisinin olduğunu belirtir.

Irigaray, yeni bir dünyanın kapılarının *cinsel fark* kavramının tesis edilmesiyle açılacağını düşünür. *Cinsel fark* kavramının oluşabilmesi için düşünsel ve etik bir devrimin gerekliliğine inanır.

3.4 Irigaray'ın Ekstazı: Felsefenin Kuruluşunda Kadının Yokluğu

Luce Irigaray'ın cinsellik çözümlemesinin nihai sonucu**,** heteroseksüel matris içerisinde tek bir cinsiyetin (eril) arzuları dikkate alınarak bir yapı oluşturulduğudur**.** Kadının cinselliği tanımlanmamış ve yaşanmamıştır. Kadın cinselliği yoktur. Kadın cinselliği, eril arzuların yerine getirilmesi uğruna kadına yüklenen bazı rollerin açığa çıkmasından ibarettir. Bu bağlamda Irigaray, kadının arzusunun yeniden inşasını zorunluluk olarak görür. Ancak Irigaray, eril düşünce sistemi içerisinde oluşturulan dil aracılığıyla böyle bir dönüşümün pek mümkün olmadığını, zira problemin kökenlerinin çok daha derin bir noktada yattığını savunur. Bu nedenle kadınsı bir öznenin biçimlendirilmesi, sadece mevcut yapının içinden değil, onun dışından, onu temelden sarsacak alternatif bir sembolik düzen aracılığıyla mümkündür. "Kadınlar – (eril) ona göre- kendi *jouissance*'ları hakkında hiçbir şey söyleyemiyorsa, hiçbir şey bilmiyorsa, bunun sebebi bir biçimde kendilerine ait -ya da (eril) ona ait mi demeli- bir dilin içinde ve bu dil yoluyla kendilerini asla düzenleyememeleridir" (Irigaray, 2024, s. 93).

Irigaray, kadının sembolik kültür içerisindeki yerinin patriyarkal bir dil sistemi içerisinde geliştirildiğini ifade eder. Irigaray'a göre kadın bu dil sisteminde kendine bir yer edinemez. Irigaray'a göre bu problemin çözümü dil ve kültür yapılarındaki kodlamalarda aranmalıdır. "Irigaray'ın çalışmaları dişi cinsiyet farklılığının sistematik bir biçimde bastırıldığını ve çeşitli kültürel söylemlerdeki izlerini takip ederek yaşama tekrar döndürülebileceğini öne sürer" (Direk, 2021, s. 124).

Irigaray dil içerisinde oluşan sembolik yapıyı kadın için bir esaret olarak nitelendirir. Kadın bu sisteme bir alternatif geliştirmedikçe hep erkeğin kendi cinsiyeti için değersiz olarak belirlediği özelliklerin eş değeri olarak kalacaktır. Çünkü kadın, patriyarkal dil yapılarında oluşturulan -erkeğe layık olmayan şeylerin- karşılığı olarak konumlandırılmıştır. Erkeğin kontrolünde dizayn edilen dil, kadının statüsünü eril söylemlerle oluşturmuş ve kadınlıkla ilgisi olmayan niteliklerle erilliğin başka bir ifadesi olarak konumlandırmıştır. Irigaray, bu çerçeveyi temel alarak kadın cinsiyetinin ataerkil kültürel sistemin içerisinde kendine yer bulmasının imkânsızlığını tartışır. Kadının kendi cinsiyetini oluşturması için bu sistemin dışında bir yapı oluşturması gerektiğine inanır. *"*Irigaray'ın asıl hedefi "'kadınsı' olanı 'erkeksi' felsefî düşünceden" kurtarmaktır*"* (Tong & Botts, 2021, s. 261).

Irigaray kadını yok sayan bu sistemin Batı kültüründe zaman içerisinde kalıplaştığını öne sürer. Tespit ettiği bu problemin çözümünü felsefeye dönerek, oraya yerleştirilmiş sembolik kodları altüst ederek çözmeyi etkin yöntem olarak belirler. Irigaray, herhangi bir şeyi anlamak için Sokrates öncesi dönemin düşünce dünyasına dönmemiz gerektiğini ifade eder (Irigaray, 2022, s. 15). Ona göre, felsefi düşünce sisteminin oluşumunda var olan belli problemlerin çözümü gerçekleşmeden kadın problemlerine üretilen çözümler kalıcı olmayacaktır.

Batı felsefe tarihi özellikle Batı düşünce dünyasının oluşumunda temel bir kaynak olarak görülür. Özellikle felsefedeki Antik Yunan metinleri üzerinden yapılan incelemelerde kadının sembolik sistemdeki konumu net bir şekilde açığa çıkarılabilir. Asıl sorgulamayı felsefi söylem üzerine yapmalıyız çünkü felsefi sistem düşüncemizin temel yapısını oluşturur (Irigaray, 2024, s. 70). Felsefi söylemin yarattığı bu yapı (*logos*) kadını erkek akla göre şekillendiren erkeğin istediği bir yansıma biçiminde oluşturan bir sistemdir.

Logos, diğer bir ifadeyle akıl ve düşünce sistemi, dünyadaki deneyimler üzerine şekil alır. Bu süreçte adlandırma sistemi ortaya çıkar ve bu adlar sayesinde tüm deneyimler tek bir bakış açısıyla açıklanır (Irigaray, 2022, s. 28). Ancak bu adlandırmaların gerçeği olduğu gibi yansıttığı konusunda Irigaray'ın belli şüpheleri vardır. Irigaray bu sistemin erkek merkezli bir düşünce biçiminin ürünü olduğunu ve bu perspektifte iki özneli (kadın-erkek) bir gerçeklik yaratamayacağını iddia eder (Irigaray, 2022, s. 30). Yani dil yoluyla oluşturulan bu düzen, hakikati değil, erkeğin dünyaya bakışını yansıtan bir yapı kurar ve kadına yersiz yurtsuz bir yaşam alanı bırakılır.

Irigaray'a göre felsefi *logos* bu sembolik kodlama sistemiyle her şeyi aynının ekonomisine indirmeye muktedirdir. Aynının ekonomisine indirgeme farklılıkları yok etme ve erkek aklın tasavvurunda olan cinsiyetleri oluşturma planı olarak okunmalıdır. "Ve belki en geniş anlamıyla alınırsa, 'eril bir özne'nin kendi kendini temsil ettiği sistemler içinde cinsiyetler arasındaki farklılığı silme projesidir" (Irigaray, 2024, s. 71). Irigaray, asıl sorgulamamız gereken düzenin felsefi söylem olduğunu ve cinselliğin çeşitlendirilmesi bakımından incelenmesi ve deyim yerindeyse altüst edilmesi gereken ilk durağın felsefe olduğunu belirtir. Özellikle felsefe tarihini belirleyen metinlerde cinsel farkı aramanın daha verimli olacağı kanaatindedir (Irigaray, 2024, s. 70).

Irigaray, sorunlaştırdığı bu durumu *Speculum of the Other Woman* adlı kitabında daha da netleştirir. Felsefenin temel metinlerinden biri olan Platon'un mağara alegorisi üzerinden yaptığı okuma, kadının yok sayılmasının sembolik sistematiğini açığa çıkarmayı hedefler. Irigaray metni yüzeysel okumaların ötesine geçerek cinsiyet bakış açısı ile ele alır ve Platon'un mağara mitini rahim olarak metaforlaştırarak okur (Irigaray, 1987, s. 243).

Platon'un *Devlet* adlı eserinin yedinci kitap bölümünde geçen mağara alegorisi insanlığın aydınlanmasının önünde engel teşkil eden bir anlatıya sahiptir. Mağaranın içi karanlık ve yanıltıcı bir yapıya sahiptir. Platon bu yanıltıcı ve karanlık ortamdan kurtulmanın dışardan gelen güneş ışığıyla mümkün olduğunu belirtir. Platon'a göre güneş aydınlatıcıdır ve mağaradakiler, mağaranın kasvetli ortamından ancak bu yolla kurtulabilirler. Çünkü Platon'a göre mağaraya yansıyan ışık güneştir ve iyi ideasından gelmektedir (Platon, 2016, s. 272). Irigaray'a göre ise mağara anne rahmidir ve mağara dışındaki güneş ve onunla sembolize edilen iyilik ideası eril dünyanın temellendirilmesinin sembolik kodlamalarıdır. Bu yapı kadının yok sayıldığı ve bastırıldığı bir alan yaratır.

Ayrıca Irigaray'a göre Platon'un mağara alegorisinde yer alan zıtlıklar sistemi, adlandırmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Irigaray sistem içerisindeki zıtlıkların daha iyi ve daha kötüyü sınıflandırma için ortaya atıldığını iddia eder (Irigaray, 1987, s. 247). Kadın bu zıtlıklar içerisinde kötü/olumsuz olarak işaretlenmiştir. Kötülük ve olumsuzluk içeren kavramlar genellikle kadına atfedilir. Çünkü felsefi düşünce siteminde bir ekstaz (vecd) söz konusudur. Bu ekstaz anaerkil sistemin dönüşümünü ve ataerkil sistemin kökleştirmenin hesabını yapan bir düşünce sistemidir. Kadının unutuluş problemini ekstaz olarak nitelendiren Irigaray, bu kavramı bir nevi yer değişikliği olarak kullanmıştır. (Irigaray, 2022, s. 15) Eski Yunan dilinde "mevcut halden çıkma" anlamına gelen ekstaz kavramı anaerkil sistemdeki düşünce sisteminin erkek akılla oluşan logosla olan yer değişikliğine işaret etmektedir. Baba figürünü tesis etmenin yolu anne figürünün yok edilmesi ile mümkündür. Bu düşünce sisteminde yapı anneye dönüşü imkânsız hale getirir. (Irigaray, 1987, s. 345). Irigaray bu durumu "felsefi ana katli" olarak adlandırılabilecek radikal bir silinme biçimiyle açıklar.

İşte bu tespitleriyle Irigaray sembolik düzenin dil tarafından oluşturulduğunu, kullanılan dilin ise Antik Yunan felsefesinden bugüne kadar olan düşünce sistemini

etkilediğini öne sürmüştür. Cinsel farksızlık, düşünce tarihinin içerisinde şekillenerek günümüzdeki kalıbına oturmuştur.

Antik Yunan metinlerinde karşımıza çıkan bu sembolleştirme *logos'*un temelini oluşturur. Bu sistemde kadının cinsiyet farklılığını ortaya koyması imkânsızdır. Oluşturulan yapılar kadının yokluğu üzerine inşa edilir. Erkeğin temsilini temel alan bu sistem kadının unutulduğu, farkının yansıttılmadığı bir dünya düzenine sebebiyet vermiştir. Kadının bu sistemin içindeyken eşitlik talebinin anlamı yoktur. Bu sistemdeki kadın varlığını ortaya koyamaz. Kazanımların hepsi sistemin yeniden üretimine katkı sağlar. Bu bağlamda aslında kadın cinsiyeti erkek akıl aracılığı ile bilinçli bir şekilde yok edilmiştir. Gerçek kadın öznesi temsil edilmemektedir. Irigaray özellikle Platoncu düşünce sistematiğinin bilinçli bir şekilde erkek cinsiyeti var etmek için kadın cinsiyetini yok ettiğini iddia eder.

Irigaray'ın bu çözümlemeleri, Antik Yunan düşüncesinde şekillenen Aspasia figürünün çoklu kimlik yapısını ve farklı metinlerde değişen temsillerle ortaya çıkışını anlamak açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunar. Aspasia'nın tarihî serüveni incelendiğinde, birçok farklı kimliğin etrafında tanımlandığı ve bu kimliklerin birbiri ile çeliştiği açıkça görülmektedir. Aspasia figürünün, Antik Yunan'da klasik kadın algısını aşan kimlik yapısı, onun genellikle olumsuz kavramlarla (*hetaira*, bozguncu, fahişe vs.) yansıtıldığını, özgün kimliğinin bilinçli bir şekilde bastırılmasına yol açmıştır. Aspasia, kendi kimliği ile temsil edilmek yerine, kadına atfedilen olumsuz kodlamalarla işaretlenen bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu durum, Aspasia'nın özgün kimliğinin deşifresi için önemli bir başlangıç noktasıdır. Felsefi *logos*'un, kadın kimliğinin varlığını bir tehdit olarak algılamasından kaynaklanan paranoyası, Aspasia'nın silinen ve eksiltilen yönlerini anlamaya imkân sağlayan bir zemin sunar. Aspasia figürünün çoklu kimlik yapısı bu bağlamda daha da anlaşılır hale gelir. Aspasia figürü anne figürünün yok sayılarak kadının dışlandığı düşünce sistemine meydan okuyan bir temsil örneğidir.

Bu bağlamda, Irigaray'ın söylemlerinin haklılığını ortaya koymakla birlikte, Aspasia'nın hem öteki olarak konumlandırıldığını hem de cinsiyetinin bastırıldığını ifade edebiliriz. Irigaray'ın, sembolik düzende kadının yerinin olmadığı iddiası, Aspasia'nın entelektüel kimliğinin bastırılmasıyla örtüşen bir paralellik taşımaktadır. Aspasia, felsefe tarihine girebilecek bir kimliğe sahipken, sembolik kodlama

sisteminin oluşturduğu eril dil sebebiyle filozof kimliği yok sayılmış ve felsefe tarihindeki yerini alamamıştır. Kadının yok sayılmasının felsefi düzlemde Antik Yunan'daki bir temsili olarak Aspasia figürü görülmektedir.

Anlaşılacağı üzere, ana katlinin oluşturulmaya çalışıldığı *logos* sisteminde kadın yok edilmeye çalışılmıştır. Aspasia'nın, dönemin kadın algısının dışına çıkan kimlik görünümleri onun belli metinlerdeki görünmezliğinin nedenleri arasında sayılabilir.

3.5 Irigaray'da Aynılığın Eleştirisi ve Cinsel Farkın Olanakları

Daha önce belirtildiği gibi, Batı düşünce sisteminin temelleri Antik Yunan felsefesine dayanır. Bu geleneğin merkezinde yer alan felsefi *logos*, günümüz düşünce dünyasının temellerini oluşturur ve çoğunlukla farklılığı bastırarak aynılığı merkeze alan bir yapı olarak karşımıza çıkar. Luce Irigaray, felsefi metinlere yönelik eleştirisi doğrultusunda "aynılık ekonomisi" kavramı etrafında sorgulamalar yapar. Bu sorgulamaların sonucunda bu ekonominin, cinsel farkın bilinçli şekilde silinmesine, kadını -yani farklı olanın- aynıya -erkeğe- tabi olmasına neden olduğunu ortaya koyar (Irigaray, 2024, s. 155).

Batı felsefi metinlerinden beslenen ve hayatımıza etki eden kültürel kodlamalar bu kavram üzerinden düşünüldüğünde, aynılık ekonomisinin kadının farklılığını ortadan kaldıran bir kurguya neden olduğu görülmektedir. Irigaray, içinde yaşadığımız kültürün erkek cinsiyeti temelinde kurulduğunu ve her şeyin bu temele göre aynılaştırılmaya çalışıldığını belirtir. Ona göre: "Kültürümüz, aynıya dönüşenler arasındaki aynının paylaşımına dayanır. […] Böyle bir kültürde bizden beklenen cennette ve yeryüzünde hepimizin aynı olmasıdır" (Irigaray, 2022, s. 23).

Bu çözümlemeler kadın cinsiyeti üzerinde uygulanan yok edici tahakküm, cinsel fark felsefesinin oluşturulmasındaki büyük engellerin de göstergesidir. Düşünce ve dil sisteminin bu dönüştürücü etkisi kadının cinsel farklılığının işaretlenmesini büyük ölçüde etkileyen bir sorun olarak okunmalıdır. Çünkü felsefi *logos*'un sistematik bir örgüsü vardır ve bu yapı kadının farklılığını bastıran bir işleve sahiptir. Irigaray bu sistemi altüst etmenin ve cinsel farkı ortaya koymanın en kolay yönteminin *taklitçilik* olduğunu söyler (Irigaray, 2024, s. 72).

Irigaray'ın cinsel farklılık üzerine yaptığı bu çözümlemedeki *taklitçilik* taktiği görüşlerine en uygun yöntem olarak öne çıkar. Çünkü Irigaray'a göre patriyarkal yapılarda kadın cinsiyeti görünmez kılınmış, erkek cinsiyetinin yönlendirdiği rollerle tanınmıştır. Dişil olan temsil edilmez bir konumdadır. Kadın dışlanmış, arzusu ortadan kaldırılmış ve unutulmuş bir konuma itilmiştir. Kadının bu çemberden yeni bir cinsel fark oluşturmak için mücadele edeceği tek yol, ataerkil sisteme eleştirel bir yöntemle dahil olmaktır.

Gertrude Postl, Irigaray'ın "taklitçilik" kavramını incelediği "Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme: Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası" adlı çalışmasında Irigaray'ın taklitçilik kavramını olumlu bir strateji olarak değerlendirir ve kadının mevcut söylemsel dünyada taklitçiliği bilinçli bir şekilde benimsemesini savunur. Postl bu bağlamda şöyle der: "Kadının mevcut söylemsel ekonomiye katılmasının tek yolu önceden inşa edilmiş olan eril temsil tarzlarını taklit etmektir" (Postl, 2009, s. 147).

Irigaray, kadının taklitçilik stratejisiyle eril söylemin tutarsızlıklarını ve çelişkilerini görünür kılacağını düşünür. Taklitçilik politik bir yöntemdir ve erilliğin hükmetme siyasetini altüst ederek kadının deneyimine alan açar. Böylece taklitçilik, aynının ekonomisini deşifre eder ve kadın deneyimini sisteme dahil eden bir pratik olarak ortaya çıkar. Postl bu konuda şöyle der: "Kadın taklitle oynarken tek yaptığı ataerkil söylemi taklit etmek değildir, aynı zamanda kendini erkek öznelliğinin olumsuz karşılığına gönderen toplumsal cinsiyet düzenlemesinin görünürdeki doğallığına meydan okur" (Postl, 2009, s. 149).

Irigaray'ın cinsel farkı işaretlemenin en önemli yöntemlerinden olarak belirttiği taklitçiliği, onun felsefi metinleri okurken yaptığı altüst eden okuma yönteminde de kendini gösterir. Irigaray'ın metin okumalarında onun psikanaliz araştırma geçmişinin etkilerini görürüz. O, metne farklı bakış açılarından bakmakla yetinmez ve adeta metni yaşayarak metnin görünmeyen yanlarını alt üst eden okumalar yapar. Bu okumalardaki yorumlama şekli metnin görünmeyen ve gizlenmiş yönlerini açığa çıkarır. "Metne yaklaşımıyla içerikte yer alan doğruyu ve yanlışı adeta yer değiştirtir" (Postl, 2009, s. 151). Bu yöntemle gizlenmiş olanı ve söylenmeyeni ortaya koyar. Örneğin Platon mağara alegorisine yaptığı okumada metne yeni bir bakış açısı kazandırır ve metinde var olan zıtlıkları cinsiyet üzerinden değerlendirir. Bu tersyüz edici okuma, kadınlığın

yok edilme düşüncesinin felsefi bir metin aracılığıyla anlamlandırılmasına çarpıcı bir örnek olarak belirir.

Irigaray'ın bu taklitçi okuma yöntemi felsefenin temel metinlerine yeni bir anlam ve değer kazandırır. Metinlerdeki anlatıların bilinen anlamları dışında politik bir bakış açısıyla yeniden okunması, içeriğe dair yeni saptamaların ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır.

"Irigaray'a göre, ataerkil dil bastırma üzerine, kendi maddi kökenini, annenin bedenini unutma temeli üzerinden temellenmiştir" (Postl, 2009, s. 153). Eril cinsiyetin dil üzerindeki hükümranlığını oluşturması için mutlak ihtiyaç doğurganlığın, ilk nedenin yani annenin dil üzerindeki etkisinin yok edilmesidir. Yani dilde ilk dışlanan, ikinci plana atılan öge dişil cinsiyettir. Kadının taklitçilik işlevindeki görünmezliği bu sistemin devamlılığını sağlar. Fakat kadının taklitçilik taktiği ile sisteme yapacağı müdahaleler, var olan dil sistemi üzerindeki eril oluşumun kodlarını açığa çıkarmaktadır. Ortaya çıkan veriler dilin üzerindeki eril hegemonyanın yıpratılmasına ve dişil cinsiyet farkının yok edilmişliğinin görünürlüğüne katkı sağlayacaktır.

Irigaray, kadınların kendilik mücadelelerinde kendilerine ait yeni bir söylemle başarıya ulaşacaklarını düşünür. Eril aklın ortaya koyduğu *logos*'un sistemleriyle kendini tekrar var edecek bir kadından söz edilemeyeceğini düşünür. Bu mücadelenin sonucunun belli toplumsal kazanımların daha ötesinde anlamlar barındırdığına inanır. "Kadın olarak konuşarak dişil olan başkaya yer yapmaya çalışmak mümkündür (Irigaray, 2024, s. 133).

Antik Yunan düşüncesindeki kadın kavramının yokluğu, sadece kadınların ataerkil sistemde ikinci plana atılmasıyla değil, aynı zamanda felsefenin ve logosun erkeği merkeze alan yapısıyla ilişkilendirilmelidir. Bu bağlamda Irigaray'ın "aynılık ekonomisi" erkek düşünce sisteminde kadının bilinçli bir şekilde yok edilmesinin temel nedeni olarak görülürken, "taklitçilik" stratejisi bu tabloyu olumluya dönüştürecek bir kavramsal araç olarak belirmektedir.

Bu bağlamda, Aspasia figürü Irigaray'ın taklitçilik kavramının tarihsel bir uygulayıcısı niteliğindedir. Göçmen bir metik[4] kadın olarak Aspasia, ataerkil Antik Yunan sisteminde birçok alanda bu stratejiyi örnekleyecek temsillerde bulunmuştur.

[4] Metik, klasik Atina'da yerleşik yabancılar için kullanılan resmî, hukuki statüyü ifade eden terimdir. (Kennedy, 2014, s. 12)

O, Antik Yunan'da bir kadın olarak retorik ustası, filozofların hocası ve yöneticilere yönlendirebilen güçlü bir kadın olarak ataerkil yapının sınırlarını zorlamıştır. Aspasia, dönemin kadın kavrayışının sınırlarını aşan bir figür olarak, filozofların dilini yalnızca taklit etmekle kalmayıp, bu dili dönüştürerek kendi deneyimini ifade edebilen güçlü bir kadın öznesi olarak okunmalıdır.

Son olarak Eski Ahit'te geçen bir metafor Irigaray'ın cinsel fark felsefesini özetler bir mahiyette karşımıza çıkar. Irigaray cinsel fark felsefesinde kadının geri dönüşünü Hristiyanlık inancındaki *Parousia* (ikinci geliş) kavramı ile ilişkilendirir. *Parousia* ruhun dönüşünü simgeler ve kavramdaki "ateş" imgesi Irigaray tarafından kadınla eşleştirilir. Irigaray'a göre "Ruh"un geri dönüşü varlığın eksik kalan yönünün tamamlanmasıdır (Irigaray, 2023, s. 148).

3.6 Cavarero'da Cinsel Fark: Sembolik Düzen Deşifresi

Feminist araştırmacıların Antik Yunan felsefesinin temel metinleri üzerinde yaptığı araştırmalar kadının bu sistem tarafından nasıl ötekileştirildiğini, sistemin yalnızca erkek aklın gölgesinde gelişen ve diğer cinsiyeti yok sayan temeller üzerine kurgulandığını yine felsefenin metotlarıyla gözler önüne sermektedir. Kadını ikincilleştiren ataerkil sistemin temel kodlarını Antik Yunan felsefesindeki "cinsel fark" probleminde gözlemleyebiliriz. Antik Yunan düşünce sisteminin ataerkil sembolik kodlamaları, "filozof"un kadını erkek cinsiyetine denk görmediğini gözler önüne sermektedir. Bu güzergâh üzerinde yapılan incelemeler düşünce sistemindeki kadın kimliğinin nasıl ikincilleştirildiğine dair fikirleri açığa çıkarabilir ve feminist mücadelenin kadının tabi olma problemine alternatif çözümler sunabilir.

Bu bağlamda, Aspasia figürünün Antik Yunan dönemindeki ataerkil sistemin dışına çıkan ve ona yön veren bir kadın figürü olarak önemi daha da ön plana çıkmakta ve Aspasia kimliği feminist felsefi okumalar açısından önemli bir figür olarak ortaya çıkmaktadır.

Kadınların cinsel farkı oluşturmak için Irigaray'ın işaret ettiği sembolik düzen deşifresi Adriana Cavarero'nun çalışmalarında da gözlemlenebilir. Cavarero cinsel fark çalışmaları ile ön plana çıkmış en önemli İtalyan filozoftur (Braidotti, 2017, s. 7). Antik Yunan'da başlayıp günümüze kadar şekillenen felsefi düşünce sisteminin "erkek

filozof'un oluşturduğu logosu devam ettirme için kadın cinsiyetini silme projesi olduğu söylemi Cavarero'nun metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Cavarero'nun çalışmaları bu düşünce sistemini oluşturan geleneği deşifre etme ve altüst etme stratejisi ile oluşturulmuştur.

Cinsel fark felsefesi filozofları, eril dil sorununun temellerinin Antik Yunan felsefesinde şekillendiğini öne sürerler. Irigaray bağlamında da belirtildiği gibi günümüz Batı düşünce dünyasının oluşumu da bu temeller üzerinde şekillenir. Felsefenin düşünce dünyasına etkisi ve insan kimliğini şekillendirici yönü dikkate alındığında kadınların günümüzde yaşadığı problemlerin temelleri de felsefenin temel metinlerinde yapılacak incelemelerle açığa çıkarılabilir. "…antik felsefe, 'Batı' dediğimiz (kültürün) tüm bir kaderini de belirlemiştir" (Cavarero, 2017, s. 27).

Antik Yunan'da filozof dünyayı rasyonel bir yöntemle açıklamaya çalışır. Bu yönelim nedeniyle Antik Yunan Edebiyatı metinlerinde rasyonel düşüncenin sahibi olan filozofun düşünceleri her şeyin önündedir. Bu durum aklın, bedeni yönlendiren bir konuma yükseltilmesine neden olmuştur. Akıl, bedenin dünyeviliğinin geçici olduğunu bilir ve ölümsüz olanı doğru olarak kabul eder. *"*Tanrıyı andıran rasyonel ruh, köleyi andıran ölümlü bedeni bütün yaşam boyu yönlendirmelidir*"* (Lloyd, 1996, s. 27). Yani "rasyonel olan" diğer bütün şeylerin bilgisinden daha üstün bir bilgiye sahiptir. Filozof bedenin ölümlü olması problemini aşmak için ideaya yönelir, gerçeklik akılla açıklanmaya başlanır. Akıl kavramının dışında doğruya ulaşabilecek bir kavram yoktur. Aklı ile hareket eden, diğer şeyleri yönlendirme ve tanımlama yetkisini de eline alır.

Düşünce dünyasına hâkim olan ve felsefenin temel metinlerini oluşturan filozofların cinsiyeti erkektir. Erkek cinsiyet, doğalın ve doğanın dışında "idealist" bir akıl geliştirirken kendi cinsiyetini ön plana alarak bir sistem kurmuştur. Düşünce tarihimizin büyük oranda ortaklaştığı, zıtlıklar sisteminin tüm bileşenlerinde olduğu gibi erkek cinsiyeti daha üstün kadın cinsiyeti ise daha düşük kavramlarla eş tutulmuştur. Kadın bu düzenlemenin içinde hep geri planda kalmıştır. Çünkü filozof idealaştırdığı kavramların içinde doğruyu arar. Doğrunun somut olarak algılanmasına ihtiyaç duyulmaz. Yalnızca filozofun oluşturduğu akıl sistemine sağlayacağı uyum önemlidir. Bu sistemin içerisinde farklı bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaz. Sistem sadece kendi cevaplarını doğru kabul eder ve yanlış olarak nitelendireceği durumları da yine rasyonel düşünce sistemi belirler. "Kültürel olarak rağbet gösterilen

rasyonalitenin gelişimi boyunca bir kenara atılması gereken şeyler başlangıçtan bugüne simgesel olarak kadınlıkla ilişkilendirilmiştir" (Lloyd, 1996, s. 23).

Bu bağlamda, Antik Yunan'da erkek filozofun kurduğu *logos* merkezli düşünce sistemi, kadını sistemin dışına iter. Kadın erkek aklın karşısında olan, bedenle özdeşleştirilen bir konuma itilir. Bu durum kadının sistem içerisinde ötekileştirilmesine neden olur. Kadın sistemin sessizleştirilmiş ve görünür tüm alanlarından yok edilmiş cinsiyet olarak oluşur. Ancak Aspasia figürü ile bu zıtlık sisteminde kadının işaretlenen çemberinden çıkan bir kimlik öne çıkar. Kadına atfedilen duyusal, geçici olan alanı aşan bir imge olarak Aspasia; retorik becerisi entelektüel yönü ve kamusal alandaki varlığıyla erkek aklın tahakkümünü zedeleyen bir kadın figür olarak belirir. O, erkek akılla kurulan sistemi alt üst eden bir temsiliyet alanı yaratır ve bu yolla erkeğin hakimiyet alanını zayıflatır. Aspasia'nın siyaset ve entelektüel alandaki etkisinin yanı sıra, Irigaray ve Cavarero'nun işaret ettiği şekilde, kadının yok sayıldığı ve bilinçli müdahalelerle yok edildiği sembolik düzene karşı eylemsel bir cephe oluşturur. O, felsefede "ana katli" sonrasında ortaya çıkan kadını tarihten ve düşünceden silme eylemini yok sayan bir kadın figürdür. O, kadının silinmiş farklılığını felsefeye çağırır ve bu çağrının yankısı günümüze kadar ulaşır.

Genevieve Lloyd'a göre Antik Yunan Edebiyatı'ndaki metinler, kadın ve erkek cinsiyetlerin yüklendiği farklı sembolik kavramları içerir. Kadın her zaman akıl kavramına uzak kavramlarla temsil edilmişken erkek ise aklın temsilcisidir. "Kadınlık, felsefi düşüncenin doğuşundan beri, simgesel olarak, Akıl'ın dışında kaldığı varsayılan şeylerle -yer tanrıçalarının karanlık güçleri ile veya esrarlı kadınların görünmez güçlerin etkisinde kalmayla- eş tutulmuştur." (Lloyd, 1996, s. 22) Eril dil kadını her zaman olumsuz anlamlarla bütünleştirmiştir. Çünkü filozof erkektir ve bu anlamların eril bir hafızayla seçilmesine neden olmuştur. Bu simgesellik zaman içerisinde konumunu sabitleştirmiş, erkekler düşünce dünyasının somut, açık ve gerçekçi yanını temsil ederken kadınlar daha çok belirsiz anlamlar yüklenerek metinlerde yer almıştır (Lloyd, 1996, s. 23).

Bu sınırlandırmalardan da anlaşılacağı gibi kadın, Antik Yunan Edebiyatı'nda erkekten farklı bir konuma hapsedilmiştir. Erkek, aklı temsil eden; kadın ise akıl dışındaki kavramların karşılığı olan ve gerçekliği tanımlanamayacak olandır. Erkek aklın kendine bahşettiği temel güçlerle bu düzeni tesis edecek temel niteliklere sahip bir bedendir. Çünkü filozoflar erkektir.

Akılla erkek cinsiyeti arasında kurulan bu bağlantı kadını düşünce dünyasından uzaklaştırmış ve rasyonel olanı erkek filozofun perspektifinden oluşturmuştur. Erkeğin onayından geçmeyen her şey akıldışı olarak açığa çıkmıştır. Kadın bu gerçeklik algısının dışına itildiği gibi rasyoneli karşılayamayan bir duruma indirgenmiş ve insan cinsiyeti arasında kendine bir yer edinememiştir. Kadın erkeğin sadece bir yansıması olarak tanımlanan, dilde ve düşünce de eksik olanı temsil eden ve cinsiyet açısından temsil edilmeyen olarak belirlenmiştir.

Kadın cinsiyetinin Antik Yunan Edebiyatı'nda yok sayılması ve herhangi bir konuma getirilmemesini ispata çalışan İtalyan filozof Adriana Cavarero, yapıbozumcu bir metodla Antik Yunan metinlerinde yer alan kadın cinsiyetinin konumunu deşifre etmeye çalışır. Cavarero, *Platon'a Rağmen* adlı kitabında Antik Yunan dünyasından günümüze kalan metinlerdeki mitsel figürlere dikkatimizi çeker. Figürlerin günümüz dünyasında kültürel değişimlere uğradığını ve bu figürlerin Antik Yunan'da oluşturulan sembolik düzene etkilerinden bahseder. "Aslına bakılırsa mitsel figür onu şekillendiren sembolik düzeni yoğunlaştırılmış biçimde ifade edebilme gücüne sahiptir" (Cavarero, 2017, s. 23). Cavarero, bu figürlerin fiziksel ve ruhsal betimlemeleriyle cinsel farkı temsil ettiğini düşünmektedir. Özellikle kadın figürlerin geçtiği metinler üzerinden yaptığı yapı sökümleri ile cinsel fark kavramının felsefi gelenekte açık bir problem olduğunu gözler önüne sermektedir.

Antik Yunan Edebiyatı'nda oluşturulmuş sembolik düzende erkek figür merkezi bir konuma sahiptir ve etrafındaki diğer her şeyi nesneleştirmeye başlar. Özne erkeğin tekelinde şekillenen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Kadın figürler ise merkezdeki erkeğe göre konumlandırılırlar. "[…] kadın figürler bile yaradılışlarının kökenindeki erkek özneye referansla bir yer edinir. Zeus için bir Hera, Odysseus için bir Penelope, Faust için bir Gretchen, Don Giovanni içinse bir Zerlina vs. vardır" (Cavarero, 2017, s. 24). Kadın cinsiyeti erkeğin merkezi konumlandırılması ile oluşturulmuştur. Bu sebepten kadının tam karşılığı olan mitsel bir figür metinlerde yer almamıştır. Kadın cinsiyeti Cavarero' ya göre de Antik Yunan metinlerinde "erkek akıl" tarafından oluşturulmuştur. Cavarero ilgili metinlerde kadına ait olanın görünmezliğinden bahseder. Çünkü metinlerde geçen figürlerin kadın olanlarının deneyimlerini kadın kavramına karşılık gelen imgeyi göstermez. Irigaray'ın "kadının silinmişliği" kavramında söylendiği gibi kadın metinlerde vardır ama temsil edilen gerçek bir kadın değildir.

Cavarero, Antik Yunan metinlerinde yer alan bu sembolik düzende kadını *öteki* yapan nedenlerin peşindedir. Ona göre insanlık, yüce anne kültüründen ataerkil sembolik düzene doğru bir geçiş yapmıştır. Bu geçişin, cinsel fark problemini açığa çıkaran yönleri üzerinde duran Cavarero, *ilk silme* eylemine ulaşmanın yollarını arar (Cavarero, 2017, s. 27).

Filozofun ataerkil sisteme hapsettiği kadın, kendini farklı yollarla bu sistemin dışına atabilir, farklılığını belli yöntemlerle ifade edebilir. Cavarero, metinlerdeki kadın figürlerin aslında görünür olan yanlarının dışında; düzene ve sisteme eleştirel yönleri olduğunu ve bunu yapıbozumcu bir okumayla açığa çıkarabileceği iddiasındadır. Penelope'nin örme-sökme sürecinde eylemsizliği ataerkil düzene yaptığı bir başkaldırıdır, sistemi erteler ve anlamsız hale getirir (Cavarero, 2017, s. 30).

Benzer bir durum kitabın *Trakyalı Kadın Hizmetçi* bölümünde de görülür. Trakyalı kadın hizmetçi, Thales'in gökyüzünün sırrına erişmek için kuyuya düşmesine anlam veremez ve kahkaha atar. Platon'un metninde bu durum hizmetçinin rasyonel olandan uzak bir düşünce dünyasında olma durumuyla ilişkilendirilir. Trakyalı kadın hizmetçi filozofa göre "basit" bir gerçeklik olan kuyuyu görecektir. Erkek filozof Thales ise kuyunun görünen gerçek yüzüyle ilgilenmeyecek kadar engin bir akla sahiptir. Hikâyede Trakyalı kadın hizmetçinin cehaletine dikkat çekilerek bu basit, duyularla algılanabilen gerçekliğin ötesini göremeyecek olan kadın eleştirilir. Halbuki hikâyede kanıtlanabilir tek gerçeklik vardır: Kuyunun anlatılanlar arasında algılanabilir tek gerçeklik olması. Trakyalı kadın hizmetçinin kahkahası gerçekliği sadece düşünce boyutunda aramanın ve bu boyutun yalnızca erkek akla atfetmenin problemlerine yönelik imalı bir kahkahadır (Cavarero, 2017, s. 85).

İşte bu imalı kahkaha, *logos* üzerindeki dönüştürücü bir eylem olarak okunabilir. Aspasia figürünün de bu eylemin sıkı bir takipçisi olduğunu yaşadığı dönemdeki kimliğinden gözlemlemekteyiz. Aspasia erkek aklın oluşturduğu kadın öznesinin bir imgesi değildir. O kendi öznelliğini oluşturan bir ses olarak dönemin hem övgüsüne hem eleştiri oklarına hedef olmuş bir kadın figürüdür. Kadının kamusal alandaki yerinin yok sayıldığı Antik Yunan döneminde, dönemin ünlü filozofu Sokrates'e öğretmenlik yapacak kadar bilge, Perikles'in politik metnini oluşturacak kadar entelektüel bir eylemsellik içindedir. Aspasia müdahaleci bir tavırla susturulmaya

çalışılsa da o hep entelektüel imajıyla metinlere konu olmuş ve ataerkil algıyı aşan bir kimlik görünümü sergilemiştir.

Kadının cinsel fark felsefesi bağlamında görünmezliğini aşmak için Aspasia'nın yaşamı bir imkân olarak değerlendirilmelidir. Onun kimliği ve tarihsel kaynaklarda kendisine atfedilen roller yapı bozuma uğratılarak yeniden okunmalıdır. Aspasia, feminizm açısından sembolik bir figür olma potansiyeli taşımaktadır. Yaşadığı dönemdeki düşünsel ve toplumsal etkisi, onun yalnızca bir tarihsel kişi değil, aynı zamanda cinsel farkın görünür kılınmasına yönelik eleştirel bir figür olarak değerlendirilmesini mümkün kılar. Antik Yunan'da görünmez kılınmış kadın deneyiminin yanına, Aspasia, eril söylemle şekillendirilmiş düzenin dışında kalan ve bu düzene müdahale eden bir "cinsel fark" izi bırakmıştır.

3.7 Adriana Cavarero'nun "Anlatılabilir Benlik" Teorisi

Adriana Cavarero *Relating Narratives* adlı kitabında Platoncu düşünce anlayışında var olan "evrensel özne" anlayışını problem olarak görür (Cavarero, 2000, s. 7). Ona göre, özneye dair yapılan evrensel tanımlar; öznenin bireyselliğini ve gerçekliğini sınırlandırıcı bir etkiye sahiptir. Cavarero evrensel tanımlamaların öznenin kendini tanıyabilmesi için yeterli olmadığını iddia eder. Öznenin asıl gerçekliğinin "başkalarının anlattığı hikâye"de gizli olduğunu belirtir (Cavarero, 2000, s. 13).

Cavarero, Oidipus efsanesine başkalarının anlatısında anlam kazanan bir öznenin hikâyesi olarak bakar. Efsanede Oidupus, Thebai kentini bir canavarın (sfenks) bilmecesini yanıtlayarak kurtarmıştır. Canavarın Oidipus'a yönelttiği soru şudur: "Sabah dört ayak, öğlen iki ayak, akşam üç ayakla yürüyen varlık nedir?" Oidipus soruya yanıt verir: İnsan. Soruya doğru yanıt verip şehri kurtaran Oidipus, felsefenin evrensel tanımlamalara uygun olarak genel bir insan tanımını doğru bilmiştir. Ancak Oidupus, o esnada kendisinin kim olduğunu bilmemektedir. Kendisini şehri kurtaran Kral Oidipus olarak tanımaktadır. Ama O, aslında öz babasının katili ve annesiyle ensest bir evlilik yapan kişidir. Bu bilginin Oidipus'a anlatılması sonrasında, Oidipus duygusal bir yıkıma uğrar ve gözlerini kör eder (Sofokles, 2009, s. 61). Çünkü Oidipus kendinin tanıdığı Oidipus'tan farklı bir

öznedir; “başkasının hikâyesi”nde kendisine anlatılan Oidipus gerçektir. Tanıdığı Oidipus bir anda gerçekliğin karşısında kimliğini yitirmiştir. Gerçek Oidipus - kendisinden bağımsız bir yerde- başkasının anlattığı hikâyede belirmiştir.

Cavarero, Oidipus’un Sfenks’e verdiği cevabın Platoncu söylemin evrenselci tutumunu yansıttığını öne sürer (Cavarero, 2000, s. 7). Oidipus evrensel insan kavramının tanımını bilmiş ve canavarı yok etmiştir. Oidipus’un çıkmazı tam da buradadır. Cavarero kendi hikâyesini bilmeyen insanın evrensel bir tanım üzerinden insanı tanıyor olmasının Platoncu düşünce sistemindeki farklılıkları tekile indirgeme çabası ile ilişkilendirir. Platoncu söylemin bu çerçevede şekillenen ve öznenin tanımını evrensel nitelikler çerçevesinde tanımlayan bir yapısı olduğunu, bu bağlamda asıl hikâyenin gözden kaçırıldığını ifade eder. Cavarero bu bağlamda kişinin kendi anlatımının, bir bakıma özneyi tanımlayamayan bir yapısı olduğunu ortaya koyar.

Öznenin ancak başkasının anlatımıyla anlaşılabilir bir özellik gösterdiğini savunur ve bu fikrine Judith Butler’ın da onayını alır. Butler, Cavarero’nun iddiasını destekler ve benliğe dair anlatının ancak başkasının alanında mümkün olabileceğini söyler (Butler, 2005, s. 32).

Cavarero’nun düşünceleri insanın özne tanımı arayışındaki genelleştirici ve öznelliği yok sayan Platoncu felsefi geleneğe yapılan bir eleştiridir. Klasik özne tanımlamaları evrensel bir formüle dayalıdır. Bireyselliğin aksesuarlarını yok sayar. Özne bir ideadır ve temel özellikler üzerinden tanımlanır. İşte tam da bu perspektif bireyselin tanımını yok eden onu genel bir kalıba hapseden bir yöntemdir. Tarihi metinlerde Aspasia figürü hakkında üretilen genel sıfatlar da bu genelleyici üslubun etkisini göstermektedir. Metinlerdeki Aspasia ya fahişe ya retorik ustası ya da filozof özellikleriyle anılır.

Adriana Cavarero, bu tanımlamaların özellikle kadın söz konusu olduğunda erkek akılla inşa edilen genellemelere dayalı bir temsile yol açtığını belirtir (Cavarero, 2000, s. 10). Bu yapı içerisinde kadın hapsedilir ve öznelliği yok edilir. Cavarero, başkasının hikâyesinde kurulan öznenin anlatıcının cinsiyetine bağlı olan belli farklılıklarına da vurgu yapar. Kadınlar başkasının hikâyesini erkeklerden farklı anlatırlar. Erkekler anlatıda daha çok “ne” sorusuna yanıt veren ve özneyi evrensel niteliklere “hapseden” bir yöntem kullanırken (örneğin yalnızca bir "avukat" ya da "tenisçi" olarak), kadınların başkasının hikâyelerini anlatmaları daha çok farklılığı

dikkate alan, çoğul ve ilişkisel olanı ön plana alan bir sistem ile aktarır (Cavarero, 2000, s. 63).

Bu indirgemeci sistem öznenin gerçekliğini örterken, kadın öznenin gerçekliğinde daha karmaşık bir durum ortaya çıkar. Çünkü filozof erkektir ve "erkek akıl" temelinde oluşturduğu düşünce sistemi kadına ait tanımlar daha eksik ve daha sınırlandırıcıdır. Ataerkil sistemin kodları kadın öznenin ne olduğunu belirlerken daha da sınırlandırıcı bir özellik gösterir.

Cavarero, çalışmalarında Irigaray'dan farklı olarak Arendt'in anlatı üzerinden kurulan öznellik üzerinden kimlik oluşturma düşüncesini verimli bir biçimde kullanır. Cavarero'ya göre özne kendini başkasının kurduğu hikâyede algılar ve tanır. Bu yönüyle kişinin öznelliğinin ilişkisel bir boyutta kurulduğunu iddia eder. Bu noktada ortaya çıkan durum kadının tarihsel görünmezliğine de bir açıklama mahiyeti taşır. Tarihten bu yana hikâyesi yazılmayan kadının kendini tanımaması gayet normal bir durumdur (Kotman, 2000, s. xxi). Kadın ataerkil sistemler içinde erkek merkezli anlatılara maruz kalır. Bu durum onun özne olma yolundaki engelidir. Çünkü erkeğin dilinde hep eksik anlatılır. Kadın, tarih boyunca özne olmaktan hep dışlanmış ve yalnızca erkeğin nesnesi olmuştur. Çünkü felsefi söylem, evrenseli tanımlamak için erili merkeze alır; kadına ise asla bu evrensel tanımda yer vermez (Cavarero, 2000, s. 51).

Aspasia figürünün tarih boyunca neredeyse yalnızca erkeklerce anlatılması, bu figürün tarihsel değişiminin yapısına dair kritik bilgiler sunar. Aspasia'nın temsilinde sürekli yaşanan dönüşümün temel nedeni, düşünce tarihinde egemen olan eril kavramsallaştırmanın, kadın özneyi indirgemeci bir biçimde yorumlama eğiliminde olmasıdır. Metinlerde yer alan Aspasia figürü çoğunlukla onun "ne olduğu" üzerinden tanımlanmış; bireysel farklılıkları ve ataerkil yapının dışında gösterdiği özgül nitelikler belirli kavramlara hapsedilmiştir. Aspasia'nın temsillerine baktığımızda, erkek aklın indirgemeci düşünce sisteminin kodlamalarını açıkça görürüz. Kimi zaman metres, kimi zaman fahişe, kimi zaman retorik ustası, kimi zaman filozof, kimi zaman antik bir feminist olarak öne çıkan Aspasia hep başkalarının hikâyelerinde figürleştirilmiştir.

Bu bağlamda "anlatılabilir benlik kuramı" Aspasia figürünün tarihi temsillerini incelemek için güçlü bir zemin sunar. Aspasia figürü hep başkasının hikâyesinde

özneleşmiştir. Ancak bu hikâyelerde Aspasia hep eksik anlatımlara hapsedilen bir figür olarak görünmektedir. Bu durum, Aspasia'nın yer aldığı anlatılarda evrenselci bir bakış açısıyla onun "kim" olduğunu önemsemeyen, bunun yerine "ne" olduğunu ya da "ne" olması gerektiğini metne iliştiren bir sistemin ifşasıdır.

4. ANTİK YUNAN'DA KADIN VE GÖÇ

4.1 Antik Yunan'da Göçmen Bir Kadın: Aspasia

Antik Yunan düşüncesi erkek filozofların hâkimiyetindedir ve bu sistemle dizayn edilen düşünce yapısı, kadınların toplumsal yapıdaki rollerini büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırmalar içerisinde Aspasia figürü, Antik Yunan'da kadın kavramını sorgulamak ve feminist felsefenin kadının tarihsel süreçte izini sürme çabasına katkı sunmak açısından önemli bir yer tutar. Bu bölümde cinsel fark felsefesi temelinde Antik Yunan'da İyonya bölgesinde doğup çeşitli sebeplerle Atina'ya göç eden, klasik felsefenin temel metinlerinde adını sıklıkla duyduğumuz Miletoslu Aspasia figürü üzerinden Antik Yunan kaynaklarındaki toplumsal yapı ve bu yapıda kadınların yerinin incelemesi yapılacaktır.

Antik Yunan kaynakları incelendiğinde, Aspasia figürü ile ilgili dönüşen bir kimlik yapısı gözlemlenmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi, Aspasia'nın kimi metinde hetaira, kimi metinde filozof, kimi metinde akıl hocası gibi çeşitli kimlik temsillerini sergilediği bilinmektedir. Aspasia günümüze kadar gelen kimlik temsillerinde birçok değişime konu olmuş ve birbirinden çok farklı temsilleri karşılayan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak bu incelemeler bir kadın figürü olarak Aspasia'nın asıl irdelenmesi gereken nitelikleri olmamalıdır. Aspasia temsillerinde öncelikle ele alınması gereken konu Aspasia'nın Antik Yunan coğrafyasında "görünen" bir kadın olmasının nedenlerini açığa çıkarmaktır. Çünkü bu görünüm, Aspasia'ya anlatılarda atfedilen özellikleri doğrudan etkilemektedir. Aspasia toplumsal yapıdaki *kadın* kavramının tanımı ile ne kadar uyum göstermektedir? Ya da Aspasia'nın bu tanımlamaların dışında gösterdiği özellikler nelerdir? Bu sorular Antik Yunan coğrafyasında nadir kadın görünümlerinden biri olan Aspasia figürünün Irigaray'ın cinsel fark kuramını ve Cavarero'nun sembolik figür olarak "direnen kadın" kavramları ile

değerlendirilecektir. Bu yöntemler çerçevesinde yapılacak incelemelerle Aspasia'nın tarihselliğine yeni bir bakış açısı kazandırılacaktır.

Aspasia'nın geçtiği birçok metin Aspasia'yı Atina'da Perikles Dönemi'nde yaşanan problemlerin asıl kaynağı olarak yansıtır. Acaba bu durum Cavarero'nun bahsettiği ölüm korkusunun bastırılma duygusuyla doğayı ve doğalı yok sayan erkeğin düşünce sisteminin bir sonucu mudur? Aspasia yok edilen kadın farklılığını işaretleyen bir figür olarak erkek akla göre "ileri" mi gidiyordu? Ya da alışılagelmişin dışında bir kadın tipolojisi ortaya koyduğu için erkek akıl tarafından aforoz mu ediliyordu?

Bu sorular, Aspasia'nın yaşadığı dönemde hem politik hem de felsefi bir figür olarak ortaya çıktığını düşündürmektedir. Çünkü Aspasia'nın varlığı, dönemin ataerkil sistemine bir başkaldırıyı da içermektedir. Cavarero "Platon'a Rağmen" adlı eserinde Penelope figürünü örme-sökme işlemi ile sisteme karşı kadınsı bir direniş sergileyen bir temsil olarak okur (Cavarero, 2017, s. 44). Penelope'nin bu direnen kadın imajı sistemi bozan ve işleyişini engelleyen sessiz bir eylem olarak görülür. Aspasia da kadının dışlandığı bir sistemi bozarak, Irigaray'ın kuramsallaştırdığı erkek aklın saikleriyle kurulmuş "kadının yokluğu" kavramına karşı bir direnci temsil eder. Aynı zamanda Cavarero'nun çizdiği "direnen kadın" imgesini tekrar eder.

Çalışmanın bu bölümünde Antik Yunan döneminde kadın konusu belirli yönlerden ele alınacaktır. Özellikle Aspasia'nın oluşturduğu farklılığı anlamlandırmak için o dönemde kadının toplum içerisindeki yeri, bireylerin kültürel dünyası ve toplumsal cinsiyet anlayışını incelemek çalışmanın genel hatlarını şekillendirecektir. Bu bağlamda Aspasia'nın "farklılık" içeren temsilleri incelenecek, farklılıkların ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülen durumlar irdelenecek, ortaya çıkarılan değerlendirmeler sonucunda Aspasia figürünün kimlik dönüşümleri anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

4.2 Antik Yunan'da Kadın

Antik Yunan döneminde kadınların toplum hayatındaki yeri, toplumun demokratik yapısıyla paralel nitelikler göstermemektedir. Yapılan araştırmalarda Antik Yunan coğrafyası her ne kadar eşit yurttaşlık ideali ile kurulan devletlerden oluşsa da bu toplum içerisinde erkek vatandaşların ayrıcalıklı ve üstün bir konumda oldukları bilinen bir gerçekliktir. Kadınlar Antik Yunan coğrafyasında genellikle ikinci sınıf ve alt statüde konumlandırılmıştır. "Yunan/Hellen toplumunda halkın içindeki hayat, bir erkekler dünyasıdır" (Darga, 2020, s. 223).

Ayşe Gül Akalın, Antik Yunan arkaik dönemde elde edilen bulguların ışığında kadınların toplumsal hayattaki yerine dair önemli veriler ortaya çıkarır. Özellikle Girit, Kykladlar ve Hellas'daki figürler, mühürler ve duvar resimleri üzerinde bulunan kadın tasvirlerindeki incelemeler bu bölgede arkaik dönemde anaerkil bir yapı hâkimiyeti olduğunu göstermektedir (Akalın, 2003, s. 20). Ayrıca bu döneme ait yazılı kaynaklar dışında yapılan bu incelemelerin sonucunda da, kadının toplumsal hayattaki yerinin erkeklere eşit olduğuna dair veriler olduğunu belirtmektedir.

Irigaray'ın çalışmaları, bu döneme ait ataerkil sistem üzerindeki muğlaklığın giderilmesinde önemli bir rol oynuyor gibi gözükmektedir. Irigaray, *Başlangıçta Kadın Vardı* adlı eserinde Sokrates öncesi dönemdeki filozofların anlatılarındaki bilge kişiye ilham veren kişinin "kadın" olduğuna dikkat çeker (Irigaray, 2022, s. 16). Irigaray felsefi *logos*'un oluşumu esnasında ilk öğretinin bir dişiden geldiğini -doğa, kadın, tanrıça- ancak bu mesajın üstü kapatılan bir yöntemle kadının unutuluşunun ilk basamağı olduğunu belirtir. Daha önce ele alınan "ekstaz" kavramı, tam da bu yer değiştirme halini açıklayan bir terim olarak bu görüşleri destekler. Doğumun kadının elinden alınması felsefi sistemi nihilizme sürükler (Irigaray, 2022, s. 18). Doğumun nedeni elinden alınan kadın, varlığını kendinden değil, başka bir kaynaktan alan yeni bir üretim tarzı içinde yeniden tanımlanır. Böylece varoluşun nedeni kadına değil, eril bir hikâyeye bağlanır. Bu bağlamda Irigaray, başlangıçta bilge kişiye ilham veren figürün dişi olduğunu özellikle vurgulayarak ekstaz problemini felsefi düşüncenin gündeminde tutmaya çalışır.

Adriana Cavarero da Irigaray'ın izinden giderek cinsel fark kavramının temel problemlerini felsefenin kökeninde arar. Cavarero'ya göre Antik Yunan felsefesinin kökeninde anaerkil bir zemin vardır. Lakin erkek filozofun felsefeye hükmetmesi ve logos sistemini kurması ile kadının yok oluş serüveni başlar. Adriana Cavarero

konuyla ilgili şöyle der: “Mitostan logosa, Yüce Anne kültüründen bize kadar erişmiş bulunan ataerkil sembolik düzene doğru bir kayma meydana gelirken, bu felsefe aslında çok daha önemli bir dönüşüm gerçekleştirdi” (Cavarero, 2017, s. 27). Irigaray ve Cavarero’nun birleştiği bu görüş, Antik Yunan coğrafyasında yapılan araştırmalarda ataerkil sistemin topluma olan yansımasında kendini göstermektedir. Bu görüşlerle ataerkil toplum yapısının oluşumunun felsefede anaerkil sistemin unutturularak başladığı ifade edilmiştir. Sokrates sonrası filozofların kurdukları *logos*; tüm düşünsel pratiklerinde kadının erkek akılla kurulan bir tanımlamaya hapsedildiğini göstermektedir.

Ancak Antik Yunan arkaik ve klasik dönem incelemelerinde özellikle Atina merkezli yapı dikkate alındığında kadınların toplumsal hayattaki statüsünün büyük bir değişime uğradığı görülmektedir. Bahsedilen dönemlerde toplumsal ve sosyolojik değişimlerle birlikte yönetim şekilleri değişmiş ve *polis*’lerin klasik yapısı oluşmaya başlamıştır.

Klasik dönemde kadınların toplumsal statüsü değişmiş, bu durum klasik felsefe metinlerine de yansımıştır. Burada özellikle Atina *polis*’inin yapısı incelendiğinde karşımıza tüm yöneticilerinin erkek olduğu, kadınların demokrasi içerisinde dolaylı olarak yer aldıkları görülmüştür. Ancak yasalar kadınların kamusal görünümde eşit yurttaşlar olarak var olmaları için oluşturulmamıştır. Kadınlar için uygulanan yasalar, erkeğin sahip olduğu aileyi (oikos) koruması için oluşturulmuştur (Akalın, 2003, s. 24).

Arkaik ve klasik dönem incelemelerinde kaynakların geneli Atina merkezlidir. Bu kaynaklar neticesinde ulaşılan sonuçlarda kız çocukların erkek çocuklarına kıyasla eğitimde dezavantajlı konumda oldukları ortaya çıkmıştır. Çünkü kızların okuma yazma öğrenmesi Antik Yunan Atinası’nda istenilen bir durum değildi (Akalın, 2003, s. 26). Atina'da *hetaira*’ların ayrı bir konumda oldukları, iyi bir eğitim aldıkları ve eğitimli kadınlarla aynı statüde değerlendirildikleri görülmektedir. Gündelik hayattaki kadınların ise eğitim haklarının olmamasının yanı sıra kamusal alanda yerleri de yoktu. “Atina'da kadınlar hayatları boyunca ‘Kyrios’ denilen bir erkeğin velayeti altındaydılar” (Akalın, 2003, s. 27). Kyrios kadının hayatında yer alan baba, erkek çocuk ve kocadır. Tek sahip oldukları şey çeyiz paralarıdır. Bu paraların kontrolü de kocalarına aittir. Evlilik yapan kadınların erkekle eşit hakları yoktu.

Ev kadınları toplumsal hayata katılamazlar, evlerinde harem yaşamı sürerlerdi (Akalın, 2003, s. 32). Kadınların faaliyetleri ev içi emekle sınırlandırılmıştı. Toplum hayatında herhangi bir görünüm elde edemedikleri gibi sosyal hayata tek başına katılmaları pek rastlanılan bir durum değildi. Kadınların evin dışında dolaşmaları hoş karşılanmazdı bu nedenle evin dışına genellikle yaşlı bir köle *Gynaikonomos*'un eşliğinde çıkabilirlerdi (Akalın, 2003, s. 33).

Kadınların bir erkeğin himayesi dışında toplum içerisinde görülmelerinin istisnai durumları da vardı. Akalın, Antik Yunan'da toplum hayatındaki bir kısım eksikliklerin giderilmesi için kadınların kullanıldığını bu durumlarda belli kadın gruplarının kamusal alanda yer alabildiğini öne sürer. Kadınlar genellikle temizlik işleri, tarla işçiliği, sütannelik, ebelik, pazarcılık gibi toplumun kabul ettiği ancak görünmez kıldığı işlerde yer alsalar da, zaman zaman *hetaira*, fahişe, dansçı veya müzisyen olarak toplumsal alanda görünür oldukları durumlar da olmuştur (Akalın, 2003, s. 42). Bu tespitlerden hareketle kadının toplumsal hayattaki yerinin tamamen erkeğin ihtiyacına göre şekillendirildiği söylenebilir. Erkeğin ihtiyacı varsa görünmezliği kaldırılan kadın, toplumsal hayatta erkek için bir "aparat" olmaktan öteye gidememiş, erkeğin karar verdiği alanlar dışında özgür iradesiyle kamusal alandaki yerini alamamıştır.

A. Muhibbe Darga da Antik Yunan'da ataerkil sistemiyle ilgili farklı bir yorumda bulunmaz. Darga'ya göre Yunan kadınları genellikle kamusal alanda görülmez ve ev işleriyle uğraşır. Hayli ağır olan bu işlerin başında buğday öğütmek, günlük ekmeği ve yemeği yapmak, çeşmeden veya dereden su taşımak gibi bugünkü kırsal kesim kadınının işleri gelirdi (Darga, 2020, s. 225). Ailenin ayakta kalması en önemli konuydu ve kadınlar evin huzuru için var gücüyle çalışırdı. Kadınların genellikle yaptığı işler el becerisine dayanmaktaydı. "Bu ağır ev işlerinin yanında yün eğirmek, kumaş dokumak da kadınların sorumluluğundaydı" (Darga, 2020, s. 225).

Bu bilgiler ışığında Antik Yunan sisteminin erkek merkezli bir kamusal düzen oluşturduğunu, kadının bu sistemde sadece ev içi emekle var olabildiğini ve ailenin devamlılığı için alt statüde konumlandırıldığını söylemek mümkündür. Antik Yunan'da -özellikle Atina'da- kadın görünmezdir. Kamusal alanda yeri yoktur.

Atina'nın bu ataerkil sistemi içerisinde Aspasia "farklı" bir kadın olarak ortaya çıkar. Aspasia iyi eğitim almış entelektüel yönüyle ön plana çıkmış, dönemin düşünce

dünyasını etkileyen bir kadındır ve Atina ataerkil sistemindeki kadına biçilen rolleri aşar. Aspasia farklılığını ortaya koyan bir kadındır. Erkeğin aklında "yok" olarak kurguladığı kadın değildir. O, Atina'daki ataerkil sistemin kadını olmaktan ayrışır. Aspasia kadına atfedilen olumsuzlukları aşan bir figürdür. Kadını kamusal alanda yok sayan Atina ataerkil sisteminde, Aspasia yeni bir kadın imajı ile kendini var eder.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Antik Yunan Atina merkezli toplumsal yapılarda kadın simgesel olarak yoktur. Aspasia bu yokluğun karşısında bir istisna olarak belirir ve "görünen kadın" olarak tarihi metinlerde yerini alır. Aspasia silinen kadın imgesinin varlığını duyurmaya çalışan bir imge ile karşımıza çıkar. O, eril sistemdeki tahakkümü reddeden ve kendi öznesini oluşturan Antik Yunan coğrafyasındaki toplumsal sistemin kadını yok sayan konumunu altüst eder.

Bu bağlamda Aspasia'nın farklı olmasının nedenleri arasında dikkat çeken diğer bir unsur ise doğup büyüdüğü bölge olan İyonya'dır. Yukarıda belirtildiği gibi, Antik Yunan incelemelerinde Atina merkezli yapılan araştırmalarda kadının yeri ikinci planda ve çok sınırlıyken dönemin İyonya bölgesinde yapılan araştırma sonuçlarında farklı veriler ortaya çıkmıştır. Batı Anadolu kıyılarında yer alan İyonya'da kadınların toplumsal hayattaki rollerinin Antik Yunan'daki diğer bölgelerle ayrıştığı söylenebilir. İyonya'da kadınların toplum yaşamında Antik Yunan'da pek rastlanılmayan bir yaşantı şekline sahip oldukları görülür. "İyonya'da kadınların diğer polislerden farklı olarak güzellik yarışmalarına katıldıkları, belli eğitimlerden geçerek düğün ve bayram gibi önemli günlerde müzik aleti çaldıkları ve dans ettikleri bilinmektedir" (Akalın, 2003, s. 27).

Bu incelemeler, bu araştırma için çok önemli bir veridir. Çünkü Aspasia hakkında bilgimiz sınırlıdır. Onun yaşam hikâyesi ile ilgili var olan en önemli bilgiler Plutarkhos'un *Yaşamlar: Perikles-Fabius Maximus* adlı eserinde geçer. Bu bilgiler içerisinde Aspasia genellikle Perikles'in yanında bir figür olarak konumlandırılır. Plutarkhos'a göre Aspasia İyonya şehir devletlerinden Miletos'ta doğmuştur, babasının adı Axiokhos'tur (Plutark, 2005, s. 41). Bu sınırlı bilgiler Aspasia'nın İyonya'da yaşadığını kanıtladığı için Aspasia'nın farklı kimliğinin nedenleri İyonya yaşamında aranmalıdır.

4.4 İzonomi[5] Gölgesinde İyonya: Kadın, Göç ve Özgürlük

Günümüz düşünce dünyasında demokrasi ve felsefesinin temellerinin Antik Yunan uygarlığı içindeki Atina'da atıldığı görüşü hâkimdir. Ancak Atina Devleti merkeze alınarak yapılan incelemelerde Atina demokrasisinin ve orada ortaya çıkan felsefi düşüncenin tartışmalı noktalar barındırdığı entelektüel dünyanın güncel tartışmaları arasında yerini almaktadır.

Kojin Karatani *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri* adlı eserinde Antik Yunan dönemine dair klasik değerlendirmelere alternatif bir okuma yapar ve özellikle demokrasi ve felsefe üzerinden Antik Çağ'a ait farklı bir analiz ortaya koyar. Karatani, Atina'yı felsefenin doğduğu yer olarak görmez ayrıca Atina'da ortaya çıkan demokrasi Karatani'ye göre despotik bir yapı gösterir. Karatani Atina'da görülen demokrasinin İyonya'dan geldiğini ancak bunun giderek demokratik çizgiden saparak emperyal bir yapıya dönüştüğünü iddia eder (Karatani, 2023, s. 33). Dönemi içinde demokratik bir görünüm sunmasına rağmen Atina eşitsizlikler içeren emperyalist bir yapıya sahiptir.

Karatani ortaya attığı bu savı mübadele sistemleri teorisi ile açıklar. Ona göre toplumsal yapılar tarihten bugüne mübadele sistemleri aracılığıyla oluşmuş; düşünce sistemleri ve dolayısıyla felsefe bu sistemler etrafında şekillenmiştir.

Karatani'nin mübadele sistemleri kuramını aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

A tipi mübadele: Aile arasındaki hediyeleşmeler, değiş tokuşlar (kabile, klan, Aile).

B tipi mübadele: Hükmeden ile hükmedilen arasındaki mübadele (devlet).

C tipi mübadele: Topluluk arasındaki mübadele (ticaret vs).

D tipi mübadele: Hükmeden ve hükmedilenin olmadığı toplumsal yapı (izonomi) (Karatani, 2023, s. 180).

Karatani mübadele sistemlerinden en ideal olanının D tipi müdahaleye denk gelen "izonomi" yönetim şekli olduğunu belirtir. "İzonomi" İyonya bölgesindeki polislerde görülen yönetim şeklidir. Antik Yunan coğrafyasında aile, klan ve kabile geleneklerinden ayrılıp İyonya bölgesine göç edip kolonileşen toplulukların oluşturduğu özgürlüklerin ön planda olduğu bir toplumsal yapıdır. İyonya'daki

[5] İzonomi, genel itibari ile demokrasi ile eş tutulan bir kavramdır; ancak Kojin Karatani Antik Çağ'da İyonya bölgesinde uygulandığını ileri sürdüğü bu yönetim biçiminin demokrasiden farklı olduğunu vurgular. Bu sistemde, hükmeden ve hükmedilenin arasında bir ayrım yoktur ve kararlar tüm bireylerin katılımıyla alınır (Karatani, 2023, s. 28)

izonomi göçün doğal sonucu olarak ve demokratikleşme veya sınıf mücadelesi sürecinden geçmeden gerçekleşmişti (Karatani, 2023, s. 30).

İzonomi Atina'da görülen demokrasinin temellerini oluşturmuştur. Ancak Atina'da uygulanan demokrasi özgürlükçü bir yapıdan çok "despot bir liberal demokrasi" özelliği göstermiştir. Bu yapı, Atina'da sınıfsal ayrılıklara da neden olmuştur ve bu durum bireyin özgürlüğünün önünde ciddi engeller açmıştır (Karatani, 2023, s. 28).

Karatani'nin bahsettiği yönetim biçimi Atina demokrasisinin detaylarını yansıttığı kadar toplumsal yapıda kadının yeri hakkında önemli ipuçları verir. Bu bağlamda Rebeca Futo Kennedy'nin Atina kadınları hakkında verdiği bilgiler "Atina'da kadın"ın toplumsal yapıdaki yeri hakkındaki bilgileri pekiştirir. Kennedy, Atina'da otokton (başka yerden göçmemiş olan, yerli) mitler aracılığıyla "ırksal vatandaşlık" tipinin geliştiğini, Atinalıların kanının yabancıların kanından üstün olduğu ve yabancıların kanıyla karışmaması fikrini ürettiğini ifade eder (Kennedy, 2014, s. 6). Bunun en somut örneklerinden birisi de Atina'da yaşayan ancak Atinalı olmayan kadınlara uygulanan metik vergisiydi. Sonuç olarak Atinalı olmayan kişileri iyi vatandaşlar olarak görmeyen bir bakış açısı ortaya çıkıyordu. Bu bakış açısının somut sonuçlarından bir tanesi Vatandaşlık Yasası'dır. Bu yasadan ilk etkilenen kesim metik kadınlar oldu. Kennedy eserinde Atina'yı emperyal bir siyasal yapı olarak tanımlarken, bu yapının etno-merkezci bir şovenizm üzerine kurulu olduğunu ifade eder (Kennedy, 2014, s. 5). Atina düşünce dünyasına etki eden kadınlardan olan Aspasia da bir metikti. Aspasia Atina'daki yaşamında hem entelektüel yönü yok sayılmış hem de metik olduğu için sistemin dışında konumlandırılmıştır. Bu durum Kennedy'nin metikler ile ilgili ortaya koyduğu iddialarla birebir örtüşmektedir.

Karatani ise aynı konu üzerine şu açıklamayı yapar: "Örneğin çoğunlukla Atina'nın zirvesi olarak görülen Perikles'in çağında yurttaşlık akrabalıkla belirleniyordu ve yabancılar (diğer *polis*lerden gelen insanlar) dışlanıyordu" (Karatani, 2023, s. 27). İyonya'nın özgürlüğü merkeze alan yönetim şekli olan izonomi her ne kadar Atina'nın yönetim şekline ilham verse de Atina devleti zaman içerisinde genişleyerek emperyal bir devlete dönüşmüş böylece eşitlikçi bir yönetim anlayışı yerine liberal demokrasi sistemine geçilmiştir (Karatani, 2023, s. 28). Liberal demokrasinin aşılması gereken bir sistem olduğunu öne süren Karatani, Atina'nın liberal demokrasiyi pekiştirdiğini ve onu aşmak için kullanılacak bir sisteme sahip

olmadığını belirtir. Karatani dönemin siyaset ve kültür açısından en gelişmiş *polis*inin Atina olmadığını iddia eder. Bu savını da retorik üzerinden temellendirir: dönemin siyasetinde önemli bir rol oynayan retorik sanatının öğretilmesi için hep yabancılardan talepte bulunulmuştur. Bu da Atina'nın az gelişmişliğin bir göstergesidir (Karatani, 2023, s. 143).

Karatani yabancılardan öğrenilen retorik ve hitabet sanatında Aspasia figürüne özellikle vurgu yapar (Karatani, 2023, s. 143). Atina entelektüel dünyasında İyonya'dan göç eden kadınların da etkin olduğunun altını çizer. Aspasia'nın Sokrates'e retorik öğrettiğini ve kocası Perikles'in konuşma metinlerini yazdığını ve bu durumun neredeyse tamamen kamusal alanda Atina kadınına ait olamayacak özellikler olduğunu belirtir. Aspasia'nın bu farklılığının İyonya'nın toplumsal ortamından kaynaklandığını düşünür.

Sonuç olarak Atina'da doğan ve yaşayan kişiler Atina demokrasisinde birinci sınıf vatandaşlar olarak sınıflandırılmaktaydı. Ancak Atina'ya farklı polislerden sonradan göç eden insanlar, farklı bir sınıf olarak Atina'nın demokratik haklarından sınırlı bir şekilde yararlanmaktaydılar. Atina demokrasisinin kadınları ve özellikle metik kadınları dışlayan sınıfsal ve ataerkil anlayışı, Antik Yunan'da "kadın" kavramının içeriğini ve kadının konumunu önemli ölçüde şekillendirmiştir.

Bu bağlamda, Irigaray'ın cinsel fark felsefesinde ürettiği kadının yokluğu kuramı Atina'nın toplumsal yapısı üzerinden açığa çıkar. Irigaray kadını tanımlarken erkek düşünce dünyasında eksik bırakıldığını ve bilinçli bir yok edilmeye maruz kaldığını ifade eder (Irigaray, 2024, s. 83). Aspasia'nın metik bir kadın olarak Atina'da "görünen kadın" imajına sahip olması onun birçok ithamla metinlere konu olmasına sebep olmuştur. Bu durum Irigaray'ın söylemlerinin tarihsel bir doğrulanması gibi gözükmektedir.

Aspasia'nın bu farklı görünümü ve kadını yok sayan sistem karşısındaki "direnen kadın" imgesi İyonya yaşamıyla bağdaştırılınca daha anlamlı hale gelir. Karatani'nin izonominin beşiği olarak gördüğü İyonya'da, izonomi yönetim biçiminin toplumsal yapılara özgürlükçü bir şekil verdiğini, özellikle despotik rejimlerde ötekileştirilen göçmenlik ve kadınlık kavramlarının İyonya'da farklı bir görünüm sergilediğini söylemek mümkündür. İzonomi sisteminin hâkim olduğu İyonya, hükmeden ve hükmedilen kavramlarının olmadığı bir yaşam alanıdır (Karatani, 2023,

s. 60). “İzonomi hiçbir özel statü, imtiyaz veya makama müsamaha etmez” (Karatani, 2023, s. 101). İyonya’da para ekonomisi olmasına rağmen insanlar arasında eşitlik vardır. Toprağı olmayan bir insan rahatlıkla başka bir şehre göç edebilirdi. Bu durum özgürlüğü getiriyordu ve bu özgürlük gerçek bir eşitliğin olanağıydı.

İzonomide yerleşik yaşam zorunluluğu olmadığından kölelik sistemi görülmemiştir. Eşitlik kavramının soyut olarak kalması köleliğe yol açan bir durumdur. Ekonomide gerçek eşitliğin söz konusu olduğu toplumlarda özgürlükten söz edilebilir. Köle emeğine dayalı devletler militaristleşir. İyonya’da bu durum da yoktu. Aktif ticaret alışveriş ve üretime dayanan bir model geliştirilmişti.

Bu bilgiler ışığında A. Semih Tulay’ın kurgusal roman formatında kaleme aldığı *Miletoslu Aspasia* adlı eserinde çizdiği İyonya da benzer özellikler gösterir. Tulay’ın eserinde dönemin Miletos’u hakkında verdiği bilgiler, Karatani’nin özgürlükçü ortama sahip İyonya’sı ile benzerlikler göstermektedir. Tulay, Miletos’u İyonya’nın en güzel özgür düşüncenin simgesi haline gelmiş bir şehri olarak betimler (Tulay, 2008, s. 47). Bu özgür düşünce ortamında dünyaya gelen Aspasia karakteri iyi bir eğitim almış, dönemin toplumsal cinsiyet sınırlarını aşan bir kadın olarak göze çarpmaktadır. Tulay şu ifadelerle İyonya’nın diğer Yunan Devletlerinden ayrışan ortamında Aspasia üzerinden kadının toplumdaki yerine dair önemli detaylar vermektedir:

> Aspasia, çok iyi bir konuşmacı, iyi bir müzisyen ve dansçıydı; hepsinden önemlisi bir düşünce insanı olarak yetişmişti. Festivallerde koroların ve dansçıların başında yer alıyor, gelenek olmadığı halde babasının dost toplantılarında felsefi tartışmalara katılıyor, kimi zaman sorularıyla filozofları terletiyordu (Tulay, 2008, s. 72).

Tulay’ın kurgusal metni, Aspasia ve İyonya hakkında tarihsel olarak kanıtlanamayan durumlar hakkında büyük bir boşluğu dolduracak içerikler sunmaktadır. Tulay’ın arkeolog olması ve dönemin olaylarına dair oluşturduğu kurguyu belli kaynakçalara dayandırarak anlatması kayıp bir figür olan Aspasia’nın dönemine ve kişiliğine dair boşluklara önemli bir kaynak sunmaktadır. Tulay da Karatani gibi İyonya bölgesini özgür düşünce ile eşleştirir. Aspasia’nın doğup yaşadığı Miletos’u bilimsel, felsefi ve kültürel açıdan gelişmiş bir yer olduğundan bahseder. Aspasia’nın, yaşadığı dönemin ötesinde nitelikler taşıması, onun Antik Yunan’daki toplumsal cinsiyet rollerini aşan bir figür olarak görülmesine neden olmuş; entelektüel yönü bu bağlamda dikkat çekici bir şekilde öne çıkmıştır.

Irigaray'ın cinsel fark felsefesi, felsefe tarihinin kadını düşünce dünyasından yok sayan bilinçli bir tavırla yazıldığını iddia eder. Irigaray'ın kadın tanımı Aspasia'nın kimliğinde bütünleşir ve Aspasia erkek akılla oluşturulan düşünce sistemini yok sayan farklılığı ile tüm metinlerde karşımıza çıkar. Bu bağlamda Aspasia'nın tarihsel anlatılarda hep değişen bir Aspasia olarak karşımıza çıkması da, Irigaray'ın vurguladığı gibi erkek düşüncesinin kadın imajı üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı eserindeki Aspasia da dönemin kadın tanımını aşan bir figür olarak öne çıkmaktadır. Tulay'ın metnindeki Aspasia erkek düşüncesinin tanımladığı bir kadından daha özgün bir özne olarak Irigaray'ın felsefesiyle tutarlı bir görüntü çizmektedir. Tulay'ın eserinde bahsedilen Aspasia, entelektüel imajıyla, kültürel ve sosyal gelişmişliğiyle, o dönemin kadın tanımı hakkında klasik düşüncelerin ötesine geçilmesi gerekliliğinin göstergesidir.

Özetle, Antik Yunan döneminde kadının yok sayıldığı bir toplumsal yapıda, İyonya özgürlükçü ve eşitlikçi ortamı ile kadının görünümünün farklılaştığı bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. İyonya'da kadın Antik Yunan'da çizilen kadından farklı özellikler gösterebilmektedir. Aspasia, İyonya'da yaşamış bir kadın olarak -Atina'da yaşamasına rağmen- Antik Yunan'daki "görünmez kadın" imgesini aşarak sisteme meydan okuyan bir kadın olarak okunmalıdır. İyonya Aspasia'nın kimliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. İyonya'nın kadın kimliklerinin oluşumunda yönetim sisteminin etkin bir rolü vardır. Özgürlükçü ve eşitlik anlayışına sahip sistemlerde kadınlar özgür ve özneleşen bir birey olarak toplumsal yapıda etkin bir şekilde rol alırlar.

4.5 Antik Yunan'da *Hetaira*

İyonya'nın özgürlükçü ortamında kendine yeni bir ufuk çizen Aspasia, Atina'ya göç ettikten sonra orada toplumsal yapıyı sarsan, sembolik kodlamaları aşan bir figür haline gelmiştir. Aspasia'nın bu duruşu, Antik Yunan dünyasında çeşitli saldırılara maruz kalmasına neden olmuş adeta bu saldırılarla kimliği yok edilmeye çalışılmıştır. Antik Yunan metinlerinde karşımıza çıkan Aspasia figürü çoğunlukla *hetaira* olarak anılmış ve eril söylemlerle entelektüel kimliği bastırılmaya hatta yok edilmeye çalışılmıştır. Günümüz metinleri ise Aspasia'nın *hetaira* olmadığını kanıtlama

çabasıyla şekillenmektedir. *Hetaira* kavramına dair yapılacak inceleme, Aspasia'nın kimliğindeki *hetaira* yakıştırmasının kültürel bağlantılarını açığa çıkaracak ve Aspasia kimliği tartışmalarına yeni bir boyut kazandıracaktır.

Hetaira -bazı tanımlarda fahişe kelimesi ile eş anlamlı görüldüğü için- Aspasia için bir hakaret ifadesi, toplumsal bir soyutlama hatta yerinden etme amacı ile kullanılan bir kelime olarak görülmektedir. Günümüzde ise Aspasia bu kavramdan kurtarılmaya çalışılan bir figür haline gelmiştir.

Antik Yunan'da fahişe kavramını karşılayan birden fazla ifade bulunmaktadır. Binnur Çelebi *Antik Yunan Toplumunun Suskun Kadınları* adlı çalışmasında fahişe kavramıyla eşleştirilmiş birçok kelimeyi inceler. Bunlardan bazıları fahişe kadınlar, pornai, *hetaira*, kutsal fahişelik kavramlarıdır. Bu kavramlar çerçevesinde düşündüğümüzde Antik Yunan döneminde fahişeliğin neden bu kadar çok kelime ile temsil edildiği veya *hetaira* kelimesinin neden ayrı bir kavram olarak kullanıldığı sorgulanmalıdır. Bu sorunun yanıtı literatürde genel olarak *hetairaların* farklı özellikleri olan fahişeler olarak adlandırılmasından kaynaklanmaktadır. "Bu kadınlar, dans ve müziğin dışında güzel konuşma, edebiyat, hatta felsefe eğitimi de aldıkları için erkekler tarafından aranılan bir tür üst tabaka fahişelerdi" (Celebi, 2018, s. 139). Antik Yunan araştırmalarının genelinde *hetaira* kavramı entelektüel fahişelerin karşılığı olarak kullanılır.

Bu tanımların yanında, Rebeca Futo Kennedy *hetaira* kavramını farklı bir bakış açısından değerlendirir ve kavramla ilgili yeni bir düşünsel çerçeve yaratır. Kennedy'nin değerlendirmesinde Antik Yunan dünyasındaki *hetaira* incelemesi Aspasia üzerinden kurulur ve klasik söylemlerin dışında yeni bir tanımlama ortaya konulur.

Kennedy, *hetaira* sıfatının kökenlerine dair çarpıcı bir çözümleme sunar. *Hetaira* kavramının tanımı hep fahişelikle ilişkili bir şekilde ortaya konur. Lakin bu değerlendirmeler Kennedy'ye göre yanlıştır (Kennedy, 2014, s. 68). Kennedy, hetairaların cariye veya fahişe olarak anılamayacaklarını, bu yakıştırmaların dönemin muhafazakâr düşünce yapısına sahip küçük bir zümrenin ithamları olduğunu düşünür. Çünkü bu yakıştırmaların yurttaş ve yabancı kadınlara eşit olarak yöneltildiğini, kadınlar Yunanlı dahi olsa elit olan tüm kadınların aynı sıfatlarla yargılandığını iddia eder.

Kennedy, *hetaira* kavramının geleneksel tanımlamalarını yapan Sian Lewis'e ve Laura McClure'un belirlemelerinin güçlü bir tarihsel alt yapıya dayalı olduğunu kabul eder; ancak burada yapılan fahişelik yakıştırmasının somut bir kaynağa dayanmadığını, söz konusu araştırmacıların döneme ait belli görsellerin yorumuyla fahişelik ifadesini kavrama yüklediğini öne sürer (Kennedy, 2014, s. 69-70). Bu görsellerin yorumunun genel bir kabul olarak yansıtılmasının hatalı olduğunu, asıl problemin elit davranışları olan kadınlara yöneltilen bazı ithamlardan kaynaklı olduğunu düşünür. Bu ithamlar özellikle metik kadınları ve elit tavırlar sergileyen kadınların alt sınıftaki kadınlara göre daha kolay elde edilebileceği görüşünün sonucunda toplumun elit tabakasındaki kadınların topyekûn hetaira olarak tanımlanmış olabilme ihtimalini gözler önüne serer. Hetaira'nın metik olan, lüksü seven ve çekici kadınlar için kullanılan bir ifade olduğu yeniden düşünülürse, Aspasia'nın politik gündemde ithamlarla yer alma nedeni daha iyi rasyonalize edilebilir.

Atina'da kamusal alanda kadının yeri yoktu. Atinalı kadınlar özel alanlarına (*oikos*) hapsedilmiş olarak anlatılmaktadır. Atina'da kamusal alanda kadınların üst düzeyde görev almadıkları ancak önemsiz işlerde çalıştıkları bilinmektedir. Kennedy, kamusal alandaki kadın emeğinin bir metik işareti olduğunu ifade eder. Metik kadınların genellikle fuhuşla ilişkilendirilmesinin bu durumdan kaynaklandığını ve bu durumun bir yanılgı olduğunu ifade eden Kennedy, kadınların kamusal alanda yaptıkları faaliyetlerin ve emeklerinin yanlış ifade edildiğini savunur. Kamusal alanda çalışan her metik kadının beden emeği ile ortaya koyduğu çalışma şeklinin tarihsel bir yanlış okumayla fuhuşla eşleştirildiğini ifade eder (Kennedy, 2014, s. 124). Kennedy, metik kadınların bedenle yaptıkları işlerin (pazar işçiliği, terzilik, dokuma işleri vs.) yanlış bir algıyla fuhuşla eşleştirildiğini ifade eder (Kennedy, 2014, s. 124). Bahsi geçen durumlar, tarihi perspektiften Aspasia'yı inceleyen uzmanların fikirlerinin tekrar değerlendirilmesi gerektiğini ve bu görüşlerin değiştirilebilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Aspasia hakkında ortaya atılan iddiaların genel itibariyle entelektüel yönünü baskıladığını ve ona atfedilen kimliklerin birçok yönden tartışmaya açık olduğu bu ifadeler pekiştirmektedir. Aspasia Atina'da farklılığını ortaya koyan bir kadın olarak birçok manipülatif söyleme maruz kalmış ve anlatılarda belki de hayatında hiç yer almayan kimliklerle günümüze taşınmıştır.

Bu yanlış olabilecek okumalar, Aspasia hakkında yanlış temsilleri aktarmakla kalmaz, "başkalarının hikâyesindeki özne" temsilinin bireyin kimliğinin oluşumundaki etkisini de gözler önüne serer. Bu bağlamda Aspasia'nın çoklu temsilleri için Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" yaklaşımı aydınlatıcı bir kuram olarak öne çıkmaktadır. Cavarero kimliğin, deneyimlerin yanında başkalarının anlattığı hikâyelerde şekillenen yönüne dikkat çeker (Cavarero, 2000, s. 13). Bu bağlamda Aspasia'nın kimliği, çoklu temsiller aracılığı ile anlatılarda sürekli şekillenmiş, çeşitli ithamlara maruz kalmış ve belki de bu anlatılar Aspasia figürünün gerçek kimliğini de aşan bir algının zeminini oluşturmuştur. Aspasia'nın tarihi süreçte *hetaira* olarak entelektüel bir fahişe olarak anlatılması, onun gerçek kimliğinin önüne geçen indirgemeci ve müdahaleci bir tavır olarak görülebilir.

Aspasia'nın Antik Yunan'daki yaşamı, Irigaray'ın kadının yokluğunun inşasına dayanan cinsel fark kuramı çerçevesinde okunduğunda, hem dönemin kadın tipolojisini görünür kılar hem de Aspasia figürünün günümüz kadınlarına ilham verebilecek yönlerini açığa çıkarır. Bu bağlamda, Aspasia adı, dönemin ataerkil kültürü içerisinde çizilen kadın imajını aşan ve özgün nitelikleriyle kendi çağını şaşırtan bir figüre işaret eder. Aspasia, bir retorik ustası, bir filozof ve bir akıl hocası olarak anılır. Ancak aynı zamanda, bir kadın olarak türlü ötekileştirmelere maruz kalan bir metres, bir fahişe ve bir bozguncu olarak da temsil edilir.

5. ASPASİA'NIN İZİNDE ANTİK KAYNAKLAR: ANTİK YUNAN'DA ASPASİA SPEKÜLASYONLARI

Aspasia, Perikles döneminde cinsel farkını ortaya koyabilen bir kadın olarak Antik Yunan kamusal alanında kadının varlığını ilan eder. Erkeğin aklındaki kadın imgesini adeta bir *taklitçilikle* aşarak kimliğini ortaya koyan Aspasia, tarihte sessiz bir direnişin protofeminist temsilcisi olarak karşımıza çıkar.

Irigaray ve Cavarero perspektifinden incelendiğinde, felsefede ana katlinin ardından, Antik Yunan düşünce dünyasında kadına biçilen roller ataerkil bir düşünce sistemi ile yapılandırılır. Kadın toplumsal yapıda birçok sınırı aşamayacak bir kimlikle kodlanır. Kadın, aslında erkeğin temsil etmediği kavramların karşılığı olarak inşa edilmiş bir nesnedir. Kadının cinselliği ve gerçek temsili erkek akıl aracılığı ile örtülmüş ve unutturulmuştur.

Antik Yunan'da -özellikle Atina'da- kadınlar, kendilerine sistemin biçtiği rollerin dışında davranamamışlardır. Onlar, yalnızca ev içi (*oikos*) için vardır ve haricinde bir role bürünmeleri onların itham edilmesine, ayıplanmasına ve okların üzerlerine çevrilmesine sebep olur. Aspasia ise yaşadığı çağın oldukça ilerisinde, adeta Irigaray'ın "mimesis" yöntemlerini uygularmışçasına kendi kimliğini ortaya koymuş bir kadın figür olarak görünür. Antik Yunan kaynaklarının genelinde Aspasia'ya yöneltilen manipülatif ifadelerin nedeni bu figür görünümüyle ilişkilendirilebilir mi? Bu soru Aspasia'nın günümüze yansıyan ve sürekli dönüşümler gösteren kimliğinin toplumsal algılar tarafından nasıl belirlendiğini açığa çıkarabilecek yanıtlar barındırır.

Çalışmanın bu bölümünde Aspasia'nın adının geçtiği önemli metinlerde dikkat çeken spekülasyonlar incelenecek; kadının ve kadınlığın farkını yansıtan bu figürün, kendi döneminde nasıl dışlayıcı bir algıya maruz kaldığı ortaya konulacaktır. Aspasia'nın Antik Yunan edebi eserlerindeki spekülasyonlar çerçevesinde oluşan portresi Irigaray ve Cavarero kuramları çerçevesinde değerlendirilip temsilî kimliği yeniden çizilecektir.

5.1 Platon'un Aspasiası: Meneksenos'ta Retorikçi Temsil

Aspasia kimliği tarih boyunca çoklu bir yapı gösterir ve farklı temsillerle karşımıza çıkar. Onun retorik ustası olarak anılması Platon'un *Meneksenos* metnindeki temsiline dayanmaktadır. Metinde Aspasia kendi sesiyle değil, Platon'un temsili üzerinden anlatılır. Diyalogda Sokrates, Meneksenos'a -Aspasia Perikles gibi birçok hatip yetiştirdiği için- çok değerli bir kadın olan Aspasia'dan hatiplik dersi aldığından bir konuşma yapmaya hazır olduğunu belirtir (Platon, 2020, s. 33). Burada Aspasia'nın retorik konusundaki uzmanlığına vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

Metinde Meneksenos, Sokrates'ten dinlediği nutkun Aspasia'ya ait olduğunu öğrenince Aspasia'nın kadın olmasına karşın böyle bir şey yapabilmesini büyük bir şans olarak nitelendirir (Platon, 2020, s. 56). Meneksenos metni Aspasia araştırması yapan birçok araştırmacı tarafından incelenmiş, Yunan komedi eserlerinde geçen ve cinsel yönü ile Perikles'i baştan çıkarıp onun yanlış kararlar almasına neden olan bir kadın olarak betimlenen Aspasia, Platon'un eserinde farklı bir yönüyle adeta yüceltilmiş bir kimlikle karşımıza çıkmıştır. Bu temsil, cinsel kimliğiyle manipülasyon yapan bir temsile büründürülen Aspasia'nın filozoflara eğitim verecek düzeyde yeteneğe sahip bir kadın figürü olarak farklı bir yorumu beraberinde getirmiştir. Aspasia araştırmacılarının en önemlilerinden biri, Perikles'in biyografisini yazarak dönemin temel başvuru kaynaklarından birini oluşturan Plutarkhos'tur. Plutarkhos *Yaşamlar: Perikles ve Fabius Maximus* adlı eserinde Aspasia'nın retorik yeteneğine vurgu yaparak, onun retorik ustası kimliğini pekiştirmiştir (Plutark, 2005, s. 41).

Aspasia'nın Platon'un *Meneksenos* metninde çizilen kimliği hakkında çoğunlukta olan fikir bu şekildedir. Ancak Madeleine Henry, Meneksenos metninin parodileştirilmiş bir yapıda olduğunu, burada ortaya çıkan söylevin aslında kastedilenin aksine bir amaca hizmet ettiğini ifade eder. Henry, Antik Yunan'da Aspasia'nın geçtiği metinlerden sadece *Meneksenos*'un tam metninin günümüze ulaştığını ve metindeki yanıltıcı üslubun, Aspasia araştırmalarındaki anlayışı olumsuz etkilediğini öne sürer (Henry, 1995, s. 32).

Yazar metinde klasik komedi oyunlarında Aspasia'ya yöneltilen suçlamaların, *Meneksenos* metninde dolaylı olarak tekrarlandığını, komedilerdeki imalı atıfların bu metinde üstü kapalı şekilde sürdürüldüğünü ancak açıkça ifade edilmediğini öne sürer (Henry, 1995, s. 35).

Henry, *Meneksenos*'un görünen anlatısının ötesinde, siyasi bir idealin yansıması olduğunu ve üstü kapalı anlamlandırmalar ile şekillendiğini ifade eder ve dikkatimizi metindeki dolaylı temsillere çeker. Metinde anlatılanlar dikkatli incelendiğinde, tarihsel realitede karşılığı olmayan, kurgusal olarak idealize edilmiş bir devlet profilinin ortaya konduğunu belirtir (Henry, 1995, s. 39).

Madeline Henry, Platon'un *Meneksenos* diyaloğunda kurduğu yapıyla ölümü inkâr ettiğini anneliği yok eden bir kurgulama yaptığını ve dünyayı eril merkezli bir idealle yeniden inşa ettiğini savunur (Henry, 1995, s. 37). Platon'un, Aspasia'yı Sokrates aracılığıyla konuşturmasının asıl nedeni, kadının silindiği, erkeğin aynılık ekonomisiyle yüceltilerek merkeze alındığı bir ideal düzeni inşa etme çabasıdır

Platon'un *Meneksenos*'unda Aspasia susturulmuş, sesi Sokrates'in aracılığına mecbur edilmiştir. Henry'nin bulguları doğrultusunda değerlendirildiğinde Aspasia Cavarero'nun "başkasının hikâyesinde" bilinçli bir müdahale ile eksik anlatılmış özne olarak karşımıza çıkar.

Platon'un bu yöntemini Şölen adlı eserinde de görürüz. Bu metinde de Sokrates sözü Diotima'ya verir. Sokrates Diotima'dan akıl hocası olarak bahseder. Onun belli özelliklerini öne çıkarır lakin Diotima metinde kendi sesi ile yer alan bir karakter değildir. Irigaray, Antik Yunan'da bilge olduğu bir erkek tarafından onaylanan (Sokrates) ve erkeğin sesinde ses bulabilen bir temsil olarak Diotima'dan söz eder. Diotima'nın erkek sesinden aktarılan tek kadın olmadığını ifade eder. (Irigaray, 2023, s. 29)

Bu okumalar temelinde kadının yok ediliş serüveni Platon'un metni üzerinden görünür hale gelmektedir. Luce Irigaray'ın cinsel fark kavramı ışığında ortaya koyduğu kadının felsefi metinlerde ve dilde yok ediliş hikâyesi açıkça görünür hale gelmektedir. Aspasia figürü bir kadın olarak bu yok ediliş hikâyesinin bir figüranı olarak seçilmiştir. Bu seçimin nedeni, Aspasia'nın Antik Yunan toplumunun kadınlara yönelik ötekileştirici anlayışını temsil eden bir figür olarak görülmesidir. Burada söz konusu özelliklerden en ön plana çıkan Aspasia'nın *hetaira*lığıdır. Olumsuz bir önyargı barındıran bu kavram, felsefenin temel metinlerine yön veren bir tutumu legalleştiren bir dayanak olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.2 Aristophanes'in Aspasiası

Cavarero'nun özellikle *Relating Narratives* adlı eserinde vurguladığı gibi özne, yalnızca kendi kendini anlatan değil, başkaları tarafından anlatılan bir varlıktır. (Cavarero, 2000, s. 13)

Bu bağlamda Aristophanes'in *Kömürcüler* komedisinde geçen Aspasia figürü, Aristophanes'in hikâyesinde kurgulanan bir benlik olarak karşımıza çıkar. Aristophanes Kömürcüler metninde Aspasia'dan bir kere, Perikles'in Megara Emirnamesi'ni onaylamamasına neden olan kadın olarak bahsetmiştir. Megaralılarla her türlü ticareti yasaklayan bu emirname sonucunda Atina'ya gelen tüm malların Megaradan getirildiği dedikodusu yayıldığını, Atinalıların bu ticaretin devamına olan kızgınlıklarıyla Megara'dan Simaitha'yı kaçırdıklarını, Megaralıların buna karşılık Aspasia'nın konağından iki kadını kaçırdıklarını ve Peloponnesos Savaşı'nın bu nedenlerle patlak verdiğini yazar (Aristophanes, 2022, s. 211-212). Bu savaşın başlamasına kurduğu şu cümleler Aristophanes'in kadın algısını da ortaya çıkarır niteliktedir. İfadeler şöyledir:

> Kaçırıyorlar öç almak için Aspasia'nın konağından iki yosmayı,
>
> Bunun üzerine patlıyor savaş:
>
> Birbirine düşüyor bütün Yunanlılar
>
> Üç yosma yüzünden. (Aristophanes, 2022, s. 212)

Ayşen Sina *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi* adlı kitabında Aspasia'ya savaş çıkartmakla ilgili ilk suçlamaların Aristophanes tarafından yapıldığını, Aristophanes'in ifadelerinden Aspasia'nın *hetaira* olarak tasvir edildiğini belirtir. Sina *hetaira*ların Atina toplumunda özgür ve entelektüel bir imaja sahip olduklarını ve bu durumun onların hedef gösterilmelerine sebep olabileceğini belirtir (Sina, 2011, s. 177).

Görüldüğü gibi metinde geçen ifadelerde kadınların toplum içerisinde algısı ile ilgili özelikle Atina içerisinde belli başlı ataerkil kodlamaların dışında davranan kadınlar, Aristophanes tarafından belli ithamlara maruz bırakılır. Madeleine M. Henry Aristophanes'in bu kısa Aspasia kurgusunun gerçekliğinin ötesinde, sonuçlarına dikkat çeker. Henry bu komedi metninde yaratılan Aspasia'nın güçlü bir erotik karakter olarak yaratıldığını ve bu anlatıdaki Aspasia'nın tarihi perspektifte bu temsille özdeşleştiğine dikkat çeker (Henry, 1995, s. 28). Aspasia bir komedi metnine belki

gerçek belki de ithamla; evinde fahişelerin yaşadığı, Atina'nın savaşa girmesine neden olan bir figür olarak yerleştirilmiştir. Burada Aspasia gerçek olan kimliğini yitirmiştir, artık asıl gerçeklik Aristophanes'in hikâyesinde anlattığı Aspasia kimliğidir.

Bu bağlamda Cavarero'nun başkasının hikâyesinde kurulan özne kavramı, Henry'nin ortaya attığı iddiayla birebir ilişkili bir görüntü çizmektedir. Aspasia'nın adının geçtiği *Kömürcüler* metni ona bir kimlik yaratmıştır. Bu kimliğin eril söylem aracılığıyla kadını suçlayan bir ima ile yazıldığı bellidir. Ama yine de Aspasia'nın kimliği artık Aristophanes'in hikâyesinde anlatılan öznedir. Bu özne, gerçekliğinden ziyade Aristophanes'in anlatısına sadık kalınarak metinlerde tekrar tekrar temsil edilecek, Aspasia çoklu kimlik serüveninin bir temsili olarak tarihte yerini alacaktır.

Aspasia'nın suçlayıcı bir ithamla tek yerde geçtiği bu metinde, ona yöneltilen iddianın doğruluğundan ziyade, Aristophanes'in onu nasıl bir özne olarak inşa ettiği öne çıkar. Bu anlatının cinsiyetçi bir akıl, politik bir saik ve erkek aklın ürünü bir düşünsel yapı içerisinde yazıldığı görülmektedir. Aspasia, Aristophanes'in kadınları suçlayan ve aşağılayan üslubuyla sahip olmadığı özelliklerle anılmıştır. Bu anlatıda ortaya çıkan Aspasia öznesi Aspasia'nın tarihi kişiliğiyle uyum göstermemektedir. Aspasia'nın tarihi kişiliğinde onun entelektüel kişiliğini ön plana koyan bilgiler sıklıkla yer almaktadır. Ancak Aristophanes'in Aspasia hikâyesi Cavarero'nun "başkasının hikayesinde oluşan özne" kuramına uygun bir yapıdadır. Aristophanes'in hikâyesindeki Aspasia öznesi günümüz akademik çalışmalarına yansıyan Aspasia öznesinden çok farklı özellikler göstermektedir. Aristophanes'in Aspasia öznesi çarpıtılmış, erkeğin aklı ile eksiltilmiş bir kadın özne örneğidir.

5.3 Antisthenes'in Aspasiası

Antik Yunan metinlerinde Aspasia birçok farklı kimlik ile temsil edilir ve bu kimlikler çoğu zaman çelişkili bir görünüme sahiptir. Aynı dönem içerisinde dahi, farklı metinlerde farklı Aspasia temsilleri, metinlerin gerçek Aspasia kimliğini temsil edip etmedikleri konusunda şüphe uyandırmaktadır. Bu bölümde Aspasia'nın, Antisthenes ve izleyen kısımda da Ksenephon'un metinlerine yansıyan ve birbiriyle çelişen çoklu temsilleri incelenecek, bu temsiller yine Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" kavramı etrafında, başkasının hikâyelerinde anlatılan özne olma durumu

çerçevesinde irdelenecektir. Aspasia figürlerinin, onun tarihsel kimliğini yansıtmaktan ziyade, dönemin eril düşünce yapısının Aspasia kimliğini nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır.

Antisthenes'in Aspasia hakkında yazdığı metinlerin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Ancak onun Aspasia adlı bir eseri olduğu ve Perikles'in ailesi hakkında (oğulları Xanthippos ve Paralos) yorumlar yaptığı bilinmektedir (Prince, 2018, s. 417).

Söz konusu eserin sadece fragmanları günümüze ulaşmıştır. Buna rağmen birçok araştırmacı Antisthenes'in Aspasia'yı direk hedef alan bir metninin olduğunu ileri sürer. Madeleine M. Henry de söz konusu diyaloğun konusunun tam anlamıyla bilinmemesine rağmen, Aspasia figürünün metinde olumsuz bir şekilde temsil edildiği konusunda görüş birliği olduğunu ileri sürer (Henry, 1995, s. 31). Metnin günümüze kalan fragmanlarından Antisthenes'in, özellikle Perikles'in aile fertlerine olumsuz eleştirileri göze çarpar (Prince, 2018, s. 417). Antisthenes'in, Perikles'in çocukları gibi yabancı bir anneye sahip olması ancak Vatandaşlık Yasası'ndan onlar gibi yararlanamamasının getirdiği kıskançlığın bu bakış açısına neden olduğu ileri sürülmektedir (Henry, 1995, s. 29). Antisthenes tarafından Aspasia'ya yöneltilen olumsuz eleştirilerin aileyi hedef alan görüşlerle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Rebeca Futo Kennedy *İmmigration Women in Athens* adlı kitabında metik kadınların şehir yaşamına pek çok katkı yaptıklarını ancak hukuki yönden çok savunmasız oldukları için her türlü saldırıya açık olduklarını belirtir (Kennedy, 2014, s. 1). Aspasia da metik bir kadın olarak savunmasızdı ve her türlü saldırıya açıktı ki bu durum pek çok Antik Çağ yazarında görülmektedir.

Aspasia'nın Antik Yunan Dönemi Atinası'nda çizdiği kadın profilinin ataerkil sistemi yok sayan yönü de değerlendirmeye katılırsa, Aspasia'yı muhtemelen dönemin problemli olaylarında açık bir hedefe dönüştürüyordu. Bu bağlamda yöneticileri hedef alamayan eleştiriler Aspasia üzerinden yapılan eleştirileri kolaylaştırmış olabilir. Bu durumun Aspasia'nın cinsiyeti ve cinsel farkı ile bağlantılı olduğu öne sürülebilir.

5.4 Ksenophon'un Aspasiası

Aspasia'yı metinlerinde figür olarak kullanan diğer yazar Ksenophon'dur. Ksenophon'un Memorobolia ve İktisat Üzerine -Oikonomikos- adlı metinlerinde Antisthenes'in metinlerinde geçen Aspasia figüründen farklı bir Aspasia karşımıza çıkmaktadır. Ksenophon'un Aspasia'sı daha çok öğretici yönüyle ön plana çıkmış ve model alınması gereken bir kadın olarak anlatılmıştır. Ksenophon'un metinlerinde Aspasia doğrudan konuşmaz. Sokrates'in sesi aracılığıyla yansıtılan bir figür olarak karşımıza çıkar.

İktisat Üzerine -Oikonomikos- adlı eserde Sokrates ve Kritoboulos arasındaki bir diyalogda Aspasia adı geçer. Metinde ev yönetiminde yapılması gerekenler üzerine yapılan konuşmada Sokrates Kritobolus'a Aspasia'yı incelemesini önerir (Ksenophon, 2022, s. 16-17). Ancak Sokrates iyi ev yönetiminin erkek tarafından iyi eğitilen bir kadın tarafından yapılması gerektiğini ifade ettikten sonra bu öneriyi sunar. Sokrates bu ifadesi ile kadına erkek düşüncesi üzerinden bir rol biçer ve kadını susturur. Onun kadınların farklılığını ve özgül deneyimlerini yok sayan bu ifadesi, erkeğin denetimi altında yetişen kadını idealize eder. Metinde de net bir şekilde ifade edildiği gibi kadınların ne olduğuna erkekler karar verir ve bu nitelikleri yükleme görevini üstlenir. Aspasia metinde örnek alınması gereken bir kadındır. Irigaray'ın bahsettiği kadının yokluğu kavramı metin üzerinde kendini net bir şekilde göstermektedir.

Ksenophon'un *Sokrates'ten Anılar* adlı eserinde ise Sokrates, Aspasia'nın insan ilişkileri yöntemine dikkat çeker ve bu davranışın ideal yönüne dikkat çeker (Ksenophon, 2022, s. 36). Burada Aspasia yine görüşleri dikkate alınan bir kadın figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ksenophon'un metinlerindeki, Aspasia Perikles'in gölgesi gibi konumlandırılmaz. Aspasia bir kadın olarak görüşlerine değer verilen ve tecrübeleri ile örnek alınacak bir figürdür.

Cavarero'nun bahsettiği gibi, Antik Yunan felsefesi geleneğinde kadın, erkeğin kurduğu hikâyede özneleşir. Bu eserlerde erkek filozofun değerli bir şahsiyet olarak nitelemesi ile Aspasia değerli konuma gelmiştir. Irigaray'ın vurguladığı gibi "kadının

adı yoktur, erkeğin oluşturduğu bir kadın vardır" bu kavramları Antik Yunan metinlerinde görmekteyiz.

Görüldüğü gibi aynı çağda yaşamış anlatıcıların anlatısında farklı Aspasia figürleri çizilmiştir. Bu durum Aspasia'nın farklı temsillerini ve çoklu kimliklerini açıkça ortaya koyar. Aspasia yazarların kişisel görüşleriyle kurgulandığı bir temsile dönüşmüştür. Yazarın "aklında kurguladığı kadın" olarak metindedir.

Bu bağlamda, onun bireyselliği ve özne durumu belli kavramlar dahilinde silinmiştir. Bazı metinlerde beden üzerinden okumalara maruz kalan Aspasia, bazı durumlarda ise örnek gösterilen ve kendisinden ilham alınan bir figür olarak yansıtılmıştır. Çoklu temsiliyet meselesi Aspasia'nın "anlatılabilir benlik" olarak yer aldığı metinlerin çeşitliliği ile doğrudan ilişkilidir. Farklı temsillerin öznel bir yapıya sahip olduğu, yazarın kendi düşünce dünyasının izlerini taşıdığını ve Aspasia'nın kendi döneminde de manipülasyona uğradığı ifade edilebilir.

6. KAYIP ASPASİA'NIN İZİNDE: HELENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİ

6.1 Tarihin Derinliklerinden Gelen Ses: Plutharkos'un Aspasia Portresi

Aspasia'nın çoklu temsillerini gördüğümüz metinler arasında en sağlam kaynak olarak Plutarkhos'un *Yaşamlar: Perikles ve Fabius Maximus* adlı kitabı öne çıkmaktadır. "Plutarkhos (M.S. 50-120)., Aspasia'nın biyografik geleneği açısından antik dönemin en önemli tek kaynağıdır" (Henry, 1995, s. 67). Bu eser içeriği bakımından temel bir kaynak olarak tarihe ışık tutan temel bir metin olarak değerlendirilir. Eser aslında Perikles'in biyografisini anlatmaktadır. Ancak anlatı boyunca Aspasia'dan sıklıkla bahsedilir. Plutarkhos'un metinlerinin bu kadar önemli olması ve tarihte birçok alana ışık tutması, Aspasia'nın kimliği için de geçerlidir. Çünkü Plutarkhos'un incelediği biyografilerin geneli, felsefenin hayatı nasıl etkilediğini ispat etme gayretidir. Bu bakış açısı dikkate alındığında Aspasia'nın biyografisinin Perikles'in anlatısına bu kadar fazla dahil oluşu, Plutarkhos'un Aspasia'yı önemli bir figür olarak gördüğünün işaretidir (Henry, 1995, s. 67).

Plutarkhos'un kaleminden Aspasia figürü Perikles'le yaşadığı aşk hikâyesinin yanında etkileyici bir figür olarak resmedilir. Metinde Aspasia hakkındaki bilgiler genel hatları ile şöyledir: Aspasia, Miletos'ta doğmuştur ve Axiokhos adında birinin kızıdır. Plutarkhos Aspasia'nın, İyonyalı çok güzel ve aşırı çekici, Yunanlılardan sayısız sevgilisi olan ve bu sevgililerinin hepsini Pers kralına bağlayan bir kadın olarak anlattığı Thargelia adlı kadına öykündüğünü ifade eder (Plutark, 2005, s. 41). Plutarkhos, ayrıca Sokrates'in ve Platon'un Aspasia ile olan temaslarına dair bilgiler de verir. Sokrates'in öğrencileriyle birlikte onu ziyaret ettiğini ve Platon'un Meneksenos metninde retorik öğretmeni olarak birçok Atinalı ile ilişkisi olduğundan söz ettiğini ifade eder. Perikles'in Aspasia'ya büyük bir aşk beslediği, bu aşk için karısının başka biriyle evlenmesine göz yumduğunu belirtir. Perikles'in Aspasia'ya olan aşkını anlatırken verdiği detaylar bu aşkın büyüklüğünü yansıtmaktadır.

“Dediklerine göre günde iki kez Agoraya gider ve geri döndüğünde onu selamlar ve öperdi” (Plutark, 2005, s. 42).

Plutarkhos’un eserinde Aspasia kimliği hem entelektüel yönüyle hem de cinselliği ile ön plana çıkan bir kadın olarak şekillenir. Plutarkhos’un anlatısındaki Aspasia Perikles’in yanında konumlandırılması ile var olur. Aspasia bağımsız bir figür olmak yerine bir erkeğin gölgesindeki figürdür. Aspasia birey olarak kimliğine karar vermez. Yaptığı her şey erkeğini baştan çıkaran kadın kimliğini düzenlemeye yönelik olarak değerlendirilir.

Plutarkhos’un eserinde Aspasia, genel itibarı ile Perikles’in yaşamındaki bir figürasyon rolüyle ilişkilendirilse de verilen diğer bilgiler dikkate alındığında Aspasia siyaset ve felsefe konuları etrafında da kimlik kazanır. Atina’nın önde gelen siyasetçilerinden biri olan Perikles üzerinde entelektüel ve politik etkide bulunan bir kadın olarak temsil edilir. Bu bağlamda Aspasia, yalnızca bir aşkın öznesi değil, aynı zamanda siyasal tartışmaların dolaylı bir katılımcısı ve fikir üreticisi olarak da konumlandırılır. Plutarkhos, Perikles’in Samos seferini Aspasia’nın yönlendirdiğini ifade eder. Bu durumu onun etkileyici ve tılsımlı bir güce sahip olması ile açıklar. Bu söylem, Aspasia’nın siyasi arenada yönlendirici bir kadın olduğunu gösterir. Ancak Aspasia’nın siyasi etkisinin tılsımla ifade edilmesi Atina toplumunun kadının yöneticiliğine duyduğu “şaşkınlığı” yansıtmaktadır.

Genevive Lloyd, *Erkek Akıl* adlı eserinde bu durumu şöyle özetler: “Kadınlık, felsefi düşüncenin doğuşundan beri, simgesel olarak, Akıl’ın dışında kaldığı varsayılan şeylerle -yer tanrıçalarının karanlık güçleriyle veya esrarlı kadınların görünmez güçlerinin etkisinde kalmayla- eş tutulmuştur” (Lloyd, 1996, s. 22). Plutarkhos’un söylemindeki Aspasia’nın gücünün büyü ile bağdaştırılması da dönemin ataerkil bakış açısını yansıtmaktadır. Bu ifadeler Irigaray’ın kadının erkek akıl aracılığıyla nasıl *silindiğine* dair önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir. Atina’da kadın, kamusal alanda yer almayan ancak kendi hanesinde belli görevleri olan bir cinsiyet olarak karşımıza çıkar ve bu rollerin dışındaki görünümler toplumsal yapıyı bozacak niteliktedir.

Bu bağlamda Adriana Cavarero’nun “anlatılabilir benlik” kavramı etrafında düşünüldüğünde Plutarkhos’un hikâyesinde aktarılan Aspasia’nın kimliğinin eksik bir

anlatıyla oluşturulduğu görülmektedir. Kimliğine dair öznel bir alan tanınmayan Aspasia bastırılmaya çalışılan bir kadın figürü olarak inşa edilmiştir. Aspasia, Plutarkhos'un metninde, Antik Yunan dönemi kadın algısının çerçevesiyle şekillendirilmeye çalışılmış bir kimlik olarak karşımıza çıkar.

6.2. Helenistik ve Roma Dönemine Genel Bir Bakış

Aspasia figürünün, ele alındığı dönemler itibariyle incelendiğinde Aspasia'nın anlatıcıların hayal dünyasında dönemin öne çıkan kültürel, felsefi ve toplumsal özellikleri doğrultusunda sürekli yeniden biçimlendirilen bir kimlik oluşumu sürecine girdiği görülmektedir. Antik Yunan'da erkek yurttaşın merkezde olduğu bir politik atmosferde Aspasia hem örnek alınan hem de toplumdan dışlanan bir figür olarak inşa edilmiştir.

Ancak Helen ve Roma dönemlerinde Aspasia farklı özellikler gösteren bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Aspasia bireysel ve akıl melekelerinin öne çıkarıldığı bir figür olarak inşa edilmekte ve dönemin özelliklerine uygun olarak temsilleştirilmektedir. Helenistik ve Roma dönemi Aspasia temsilini incelediğimizde, Aspasia'nın metinlerdeki varlığının kesintisiz biçimde sürdüğünü görürüz; ancak doğrudan özne olarak kurgulandığı bağımsız bir metne rastlanmaz. Bu döneme ait anlatılar genellikle Aspasia'nın Antik Yunan kaynaklarındaki temsillerinin yeniden üretilmiş ve döneme uyarlanmış versiyonlarıdır. Madeleine Henry, bu döneme dair yaptığı Aspasia incelemesinde önemli bir noktaya dikkat çeker: Aspasia figürü artık Antik Yunan'daki gibi doğrudan suçlamalara maruz bırakılmamakta, bunun yerine Helenistik dönemin kadın imgesiyle birlikte, protopornografik bir algı içinde sunulmaktadır. (Henry, 1995, s. 57) Bu bağlamda Aspasia, hem *hetaira* kimliğiyle hem de entelektüel yönüyle ön plana çıkarılır.

Bu sunum biçimi, Aspasia'nın yaşadığı dönemden çok sonra bile, kadınlık algısıyla ilişkilendirilerek temsil edildiğine işaret eder. Her dönemde olduğu gibi, Helenistik ve Roma döneminde de Aspasia bir figür olarak yalnızca tarihsel değil, toplumsal cinsiyetin inşa süreçlerinde yeniden ve yeniden yorumlanmıştır. Metinler içerisinde bu temsilin dikkat çekici örneklerine rastlamak mümkündür.

Cicero'nun *De Inventione* adlı eserinde aktardığı Aspasia figürü, retorik gücüyle ön plana çıkar. Cicero Aspasia'nın yer aldığı diyaloğu tümevarım yöntemine bir örnek teşkil ettiği için kullanır (Cicero, 1949, s. 93). Verilen diyalogda Aspasia, Sokratik diyalog yöntemi kullanır ve bilgileri doğrudan vermek yerine, kişileri gerçeklere sorular aracılığı ile yönlendirir. Sonuca, soru sorduğu kişilerin yanıtları ile ulaşır(Cicero, 1949, s. 93-95). Aspasia'ya atfedilen bu özellik onun hem entelektüel kişiliğini hem de kıvrak zekasını gösteren çarpıcı bir örnektir. Cicero'nun anlatısında Aspasia Sokratik yöntemde ustalaştığı için yüceltilen bir figür olarak tarihi metinlerdeki temsillerinden farklı bir nitelik gösterir.

Maximus of Tyre'nın *The Philosophical Orations* adlı eserinde Aspasia yan figür olarak yer alır. Sokrates'ten çok yönlü, bilgiye sahip olmak için her yolu denemekten çekinmeyen bir filozof olarak bahsedilirken, Sokrates de Callias'a oğlunu Aspasia'ya göndermesini öğütler (Maximus, 1997, s. 301). Bu metinde Aspasia öğretmen figürü olarak karşımıza çıkar. Aspasia'nın bu metinde entelektüel kimliği aracılığıyla temsil edildiğini ve ötekileştirilmeden bir kadın öğretici yönüyle özneleştirildiğini görmekteyiz.

Athenaeus ise *Deipnosophistae* adlı eserinde, Aspasia'ya dair anekdotlar ve sözlü gelenekten aktarılan öykülerle onun etkili bir kadın entelektüel, aynı zamanda siyaseti etkisi altına alan bir figür olduğunu vurgular (Athenaeus, 2010, s. 407). Athenaeus'un adı geçen eserinde Aspasia aynı zamanda *hetaira* kimliği ile de anılır (Athenaeus, 2010, s. 111). Ancak Athenaeus'un sunduğu bilgiler, döneminin söylentilerine de yer verdiği için gerçeklikten uzak olma algısı taşımaktadır. Bu nedenle Athenaeus'un aktardığı bilgiler döneminin toplumsal ve kültürel algısının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Helenistik ve Roma dönemleri, Aspasia figürünün ele alındığı dönem koşullarında dönüşüme uğratıldığını gösteren önemli bir tarihsel evreyi temsil eder. Bu dönemlerde Aspasia figürleri, yalnızca bir *hetaira* ya da Perikles'in gölgesinde bir figür olmaktan çok retorik ustası, siyasi etkisi yüksek bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Bu temsiller Aspasia figürlerinin, çoklu yapısını ve dönemin etkileriyle dönüştürülen kimliğini ortaya koymakta önemli birer dayanak noktası olarak belirir.

Aspasia'nın cinselliği ve felsefi yönü Hristiyanlık öncesi dönemde yan yana anılabilmiştir. Ancak Hristiyanlık döneminde, Aspasia'nın cinsel yönü filozof yönüyle birlikteliği yüzünden, Aspasia'ya eserlerde yer verilmemiş ya da cinsel hayatı anlatılardan çıkarılmıştır (Henry, 1995, s. 77).

Bu duruma Madeleine Henry tarafından getirilen yoruma bakıldığında dönemsel etkilerin Aspasia figürünün temsilindeki etkisi tekrar gözlemlenmektedir. Henry, Aspasia'nın şüpheli bir cinsel itibarı olduğunu, Sokrates ile olan ilişkisi ve en nihayetinde sadece bir kadın olması sebebiyle, Hristiyan yazarlar tarafından olumlu bir figür olarak değerlendirilmediğini ve böylece Batı ve Bizans kaynaklarından Aspasia adının silindiğini belirtir (Henry, 1995, s. 80).

7. TABLOLARDA ASPASİA: BİR FİGÜRÜN GÖRSEL İNŞASI

Aspasia, metinlere sıklıkla konu olduğu kadar görsel sanatlar alanında da ilgi görmüş bir figür olarak karşımıza çıkar. Aspasia kimliği, döneminin özelliklerini yansıtan ve anlatıcısının bakışında kimlik kazanan bir yapıya sahiptir; bu yapı tablolarda da sürdürülmektedir. Tablolarda resmedilen farklı Aspasia kimlikleri, onun öznelliğine müdahale eden bir yöntemin sürekliliğini vurgulamak için incelemeye değer bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığı dönemde bazen ilham veren, bazen bozguncu bazen retorik ustası bazen de fahişe olarak anlatılan Aspasia tablolarda da çoklu temsillere konu olmuş ve bu temsiller zaman zaman birbiriyle çelişen sonuçlar ortaya koymuştur.

Çalışmanın bu bölümünde Aspasia'nın resmedildiği dört farklı tablo üzerinden Aspasia'nın temsili incelenecektir. Bu temsillerde oluşturulan kimlikler Irigaray'ın cinsel fark kavramları çerçevesinde değerlendirilecek, Aspasia'nın kadın kimliği nedeniyle eksik bırakılan yönleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Ayrıca Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" kuramı etrafında Aspasia'nın görsel inşası tartışılacak ve çoklu temsillerinin ve kimliklerindeki farklılıkların nedenleri irdelenecektir.

7.1 Sokrates ve Aspasia

Şekil 1'deki tablo Aspasia'nın Sokrates ve Perikles'le gerçekleştirdiği bir sohbet sahnesini tasvir etmektedir. Tabloda Perikles ayakta konumlandırılmış, Sokrates masadan ve bastonundan kuvvet alarak sandalyesinde oturmakta ve dikkatle Aspasia'yı dinlemektedir. Aspasia ise duruşu ve jestleriyle tablonun merkezi figürü olarak konuşmayı yönlendiren kişi olarak resmedilmiştir. Aspasia'nın duruşu ve tablonun merkezindeki rolü kadın imgesinin tablodaki güçlü konumunun işaretidir. Aspasia'nın karşısındaki önemli iki figür -Perikles ve Sokrates- üzerinde kurduğu etki,

kamusal alanda (Perikles) ve felsefi düşüncede (Sokrates) yönlendirici ve hâkim etkisini gözler önüne sermektedir.

Tablo, 1801 yılında Nicolas- André Monsiau (1754-1837) tarafından yapılmıştır (Monsiau, 1801). Monsiau bu tabloda Aspasia figürünü inşa ederken onun erkekler karşısındaki etkin duruşunu vurgulamış aynı zamanda onu etkileyici ve entelektüel bir kadın olarak resmetmiştir.

Şekil 1. Sokrates ve Aspasia, Nicolas-André Monsiau.

Cory Geraths'ın ve Michele Kennerly'nin kaleme aldığı "Painted Lady: Aspasia in Nineteenth-Century European Art" adlı çalışmada belirtildiği üzere, Monsiau bu tablosunda Aspasia'yı *hetaira* kimliğiyle değil, retorik gücüyle öne çıkan bir figür olarak kurgulamıştır (Geraths & Kennerly, 2016, s. 202).

Aynı çalışmada, tablonun yapıldığı dönemde kadınların kamusal alanda artan etkisinin tartışmalı ortamında Aspasia'nın kadınların yükselen seslerine dikkati çeken bir simge haline geldiği belirtilir (Geraths & Kennerly, 2016, s. 202). Tabloda karşımıza çıkan Aspasia, 19. yüzyılın kadınların kamusal alan görünürlüğünü ve entelektüel alandaki etkilerini arttırmaya yönelik katkılar sunan bir figür olarak görülmektedir. Aspasia tıpkı yaşadığı dönemde olduğu gibi retorik yönü ile ön plana çıkan dönemin önemli erkek figürlerini yönlendirebilen bir kimlik olarak resmedilmiştir.

Bu tablo, Irigaray'ın erkek düşünce sisteminin kadının görünmezliğine sebep olduğu düşüncesiyle okunduğunda kadın öznesinin yeniden doğuşunu imgeleyen sembolik bir geri dönüş olarak okunabilir. Aspasia burada ataerkil sistemin düşüncesindeki edilgen kadın tipolojisini aşan bir figür olarak belirir ve kadının özgürleştiği bir tasvir olarak karşımıza çıkar.

Aynı zamanda tabloda resmedilen Aspasia, Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" teorisinde kendi hikâyesini kuran, kendi sesiyle kimlik kazanan bir özne olarak resmedilir. Bu tablo Aspasia'nın başkalarının sesinden kurulan anlatısını bozar, tabloya kendi sesini ekleyerek kendi hikayesinin anlatıcısı olarak konumlanır.

7.2 Pnyx'te Aspasia

Şekil 2'de Henry Holiday' in resmettiği Aspasia on the Pnyx adlı tablo farklı bir Aspasia temsili sunmaktadır (Holiday, 1888). Holiday'in çizdiği Aspasia, geleneksel temsillerde sıkça rastlanan, ev içine kapatılmış, cinsel yönü ile ön plana çıkarılmış diğer Aspasia temsillerinin aksine, kamusal alanda tek başına yer alan güçlü bir kadın figür olarak betimlenir (Geraths & Kennerly, 2016, s. 207).

Tabloda Aspasia, Atina'nın erkek yurttaşlarına tahsis edilmiş meclis alanı olan Pynx'te, bir erkeğin gölgesinde konumlandırılmadan bireysel olarak görünür. Bu bağlamda, Atina'nın ataerkil toplum yapısına meydan okuyan bu duruşu diğer anlatılardaki Aspasia figürlerinden farklılaşır. Tabloda resmedilen bu figür, Antik Yunan Atinası'nda *Oikos* içinde konumlandırılan kadın öznesini aşan ve kamusal alanda görünen bir figür olarak sunulmuştur (Geraths & Kennerly, 2016, s. 207-208).

Tabloda Aspasia, Atina'nın erkek yurttaşlarına tahsis edilmiş meclis alanı olan Pynx'te, bir erkeğin gölgesinde konumlandırılmadan bireysel olarak görünür. Bu bağlamda, Atina'nın ataerkil toplum yapısına meydan okuyan bu duruşu diğer anlatılardaki Aspasia figürlerinden farklılaşır. Tabloda resmedilen bu figür, Antik Yunan Atina'sında Oikos içinde konumlandırılan kadın öznesini aşan ve kamusal alanda görünen bir figür olarak sunulmuştur (Geraths & Kennerly, 2016, s. 207-208).

Şekil 2. Pnyx'te Aspasia, Henry Holiday.

Aspasia'nın Atina'daki yaşamı dikkate alındığında, bu temsil onun kendi öznesini kuran, erkek düşüncenin kadın adına çizdiği sınırları zorlayan ve çoğunlukla altüst eden bir figür olan imajını pekiştiren bir tasvir olarak değerlendirilebilir. Aspasia klasik anlatılarda erkeğin gölgesinde var olan bir figür olarak anlatılır. Ancak Henry Holiday'in *Aspasia on the Pnyx* adlı tablosundaki Aspasia klasik hafızanın dışında bir konuma sahiptir. Aspasia sadece Atinalı erkeklerin kamusal alanı olan Pnyx'te yer alan bir kadın figür olarak görülmektedir. Bu görselde Aspasia herhangi bir erkeğe bağımlı bir görüntü sergilememekte ve bireysel bir özne olarak inşa

edilmektedir. Bu temsil, Cavarero'nun *Platon'a Rağmen* kitabındaki sembolik figürleri ve buna bağlı düşünce sistemini aşma çağrısına paralellik göstermektedir.

Aspasia, kamusal alan dayatmalarını aşan ve kendi sesini yansıtan bir kimlik özelliği sergileyerek anlatıcının hikâyesinde güçlü bir özne olarak konumlandırılmıştır.

7.3 Aspasia

Şekil 3'teki tabloda Marie-Genevieve Bouliar'ın 1794 yılında çizdiği tablosunda Aspasia portresi resmedilmiştir (Bouliard, 1794). İlk bakışta erotik çağrışımlar uyandıran bu tasvir tablonun detayları incelendiğinde farklı anlamlar ortaya çıkarmaktadır. Madeleine Henry Aspasia'nın bu tasvirinin erotik çağrışımların ötesinde bir anlatısı olduğunu düşünür. Aspasia elindeki aynayla kendini tanımaya ve kadının erkeğin hegemonyasından kurtulmasını öneren bir ifadeyle resmedilmiştir (Henry, 1995, s. 93-94). Tek göğsünün açık olması *hetaria*lık yönüne vurgu yapmaktan ziyade erkeğin kontrolünü kabul etmeyen güçlü bir kadın imgesinin belirtisidir (Henry, 1995, s. 94). Aspasia aynaya bakarak kendine odaklanma durumundadır. Özne olma durumunu yansıtan bu bakış Aspasia'nın öznelliğini kendinde arıyor olmasının ifadesi olarak yorumlanabilir. Tabloda erotik bir anlatım göze çarpmaz, Aspasia burada kendi başına düşünen, kendini tanıyan ve kadınlık figürünü ortaya koyan bir kimlik olarak belirir. Ayrıca Aspasia'nın diğer elinde bir metin vardır. Bu onun bir kadın temsilinin entelektüel bir özne olarak resmedilmesinin göstergesidir.

Tablonun arka planında Perikles'in büstü yer alır. Ancak bu büst Aspasia'nın gerisinde kalmıştır. Aspasia daha ön plandadır ve tablonun merkezindedir. Aspasia'nın genel olarak Perikles'in hikâyesinde yer bulan bir figür iken bu tabloda özneleşme yoluna girmiştir. O, artık yalnızca bir erkeğin yanında olduğu için var edilen bir figür olarak görülmez. Kendi varlığı ve kimliği ile ön plandadır. Aspasia bu tabloda kendi anlatısını kuran bir figür izlenimi vermektedir.

Bu tabloya Irigaray perspektifinden bakıldığında, Irigaray'ın kadının yeniden doğuşuna dair yaptığı kavramsal çalışmaları karşılayan bir tablo ortaya çıktığını görürüz. Irigaray, felsefi geleneğin erkek merkezli yapısının kadını yok ettiğini, kadının kendini bulması için yeni bir söylem ve yeni bir irade oluşturması gerektiğini savunur. (Irigaray, 2023, s. 18) Kadınlar kendi arzularının yönlendirmesi ile kendi bedenleri ve deneyimleriyle özne haline gelmelidir. Kadının cinsel farkını ortaya koyması için kökten bir yeniliğe ihtiyacı vardır. Irigaray'ın gözünde erkeğin tanımlarından sıyrılarak kendiliğini bulmak kadının tekrar doğuşunu sembolize eder.

Şekil 3. Aspasia, Marie-Genevieve Bouliar.

Bouliar'ın Aspasia'sı, Irigaray'ın ortaya koyduğu kavramlar doğrultusunda resmedilen bir figür izlenimi verir. Elindeki aynayla kendine yönelir, tek göğsünü açarak erkeğin aklındaki geleneksel imgelere meydan okur ve Perikles büstünün gölgede konumlandırılmasıyla eril hâkimiyetten sıyrılır. Bu durum Bouliar'ın *Aspasia'*sını cinsel fark felsefesini pratiğe döken bir figüre dönüştürür.

Bouliar'ın hikâyesinde anlatılan Aspasia figürü Fransız Devrimi sürecinde, kadınların toplumsal hayatta yeniden varoluş mücadelelerini simgeler. Kadının yeni bir dünyada, düşünce dünyasına sunduğu yeni kadın paradigmasının resmedilmiş halidir.

Cavarero'nun anlatılabilir benlik teorisindeki özneleşme durumu dikkate alındığında, Bouliar'nın fırçasıyla anlatılan Aspasia'nın hikâyesi onu ataerkil sistemin suçlu imalarla ötekileştirdiği konumundan alıp, kendi öznelliğini kuran kadın figürüne dönüştürmüştür. Caverero'nun Antik Yunan felsefi dünyasındaki ana katli teorisindeki yok edilen kadın imgesinin yeniden uyanışı, Bouliar'nın fırça darbeleriyle temsil edilmiştir.

7.4 Sokrates, Alkibiades'i Aspasia'nın Evinden Almaya Gelirken

Aspasia'nın tarihsel süreçte dönüşen kimlikleri 19. yüzyıldaki temsillerinde de farklı figürlerle karşımıza çıkmaktadır. Şekil 4'te yer alan Jean-Léon Gérôme'un *Socrates Seeking Alcibiades in the House of Aspasia* adlı tablosunda Aspasia, erotik yönü ön plana alınan bir figür olarak görülmektedir (Gérôme, 1861). "Boyalı Kadın: On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupa Sanatında Aspasia" adlı çalışmada da bu tablo, Aspasia'nın pornografik şekilde temsil edildiği örneklerden biri olarak değerlendirilir (Geraths & Kennerly, 2016, s. 198).

Şekil 4. Sokrates, Alkibiades'i Aspasia'nın Evinden Almaya Gelirken, Jean-Léon Gérôme.

Aspasia entelektüel bir ortamda ev sahibi, aynı zamanda da erotik bir figürdür. Anlatıcının gözünde kurulan bu Aspasia figürü Aspasia'nın kimlik dönüşümlerinin anlatıcıya göre değişkenlik gösterdiğini açıkça göstermektedir. Bu tabloda Aspasia figürü anlatıcının kurgusunda sadece erotik yönü ile ön plana çıkarılmış eksik bir kimlik olarak resmedilmiştir

8. MİLETOSLU ASPASİA ADLI ROMANDA ÇAĞDAŞ BİR ASPASİA FİGÜRÜ

A. Semih Tulay *Miletoslu Aspasia* adlı anlatısında Antik Yunan'dan bugüne, defalarca metinlere konu olan Aspasia figürünü kurgusal bir anlatımla yeniden inşa eder. Tulay'ın metninde anlatılan Aspasia tarihsel serüveninde eksik bırakılmış yönlerini bir nebze de olsun tamamlar. Çünkü Antik Yunan coğrafyasından bugüne, her döneme ait farklı bir "Aspasia" oluşturulması, onun gerçek kimliğinin arka planda kalmasına neden olmuştur. Tulay'ın hikâyesindeki figür, tarihi kişiliği dikkate alındığında daha tutarlı bir Aspasia temsili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlatının kurgusal olmasının yanında, tarihsel gerçekliği de dikkate alan bir yönü vardır. *Aspasia*, yaşadığı dönemdeki çelişkili kimliklerinin nedenlerine tartışmalı bir bakış açısıyla ve tarihsel gerçeklerden örnekler sunarak dönemin Aspasia figürüne dair dengeli bir anlatı oluşturur.

Aspasia dönemin kültürel kodlamalarını, sosyolojik yapısını ve siyasi atmosferine farklı bakış açılarıyla yaklaşan, eleştiren, sorgulayan bir figür olarak günümüz kadınları için önemli bir kimlik temsili olarak ortaya çıkar.

Metindeki Aspasia özneleşen bir kadını temsil eder. Irigaray'ın "kadının adı yoktur" tezine karşı kendi öznesini oluşturan bir kadın anlatılmaktadır. Aspasia'nın yaşadığı çağın toplumsal yapısı ve cinsiyet kalıplarına bir yenilik getirdiği metinde açıkça görülmektedir.

Tulay'ın inşa ettiği Aspasia figürünün öznelliğini Miletos'un Antik Yunan coğrafyasındaki farklı toplumsal yapısı ve bu yapının kadınlar üzerindeki pozitif etkisi çerçevesinde açıklamak gerekir. Karatani'nin *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri* adlı eserinde belirttiği üzere, İyonya bölgesi Antik Yunan coğrafyasında pek rastlanılmayan izonomi yönetim biçimiyle yönetilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi izonomi bireysel özgürlükleri temel alan bir sistemdir. Bu yönetim biçiminin sunduğu özgürlük alanının, kadınların toplumsal hayattaki yerine olumlu katkı yaptığı gibi

kadının özneleşme sürecinde önemli bir rol oynar. Dolayısıyla Tulay'ın Aspasiası siyasal ve toplumsal yapının etkisiyle özneleşen bir özellik gösterir.

Tulay'ın anlatısında kurgulanan Miletos şehri, Karatani'nin İyonya anlatısıyla paralellik göstermektedir. Tulay'ın eserinde tasvir edilen Miletos aklın ve düşüncenin özgür şehriydi. Ayrıca bu şehir filozoflar kenti olarak anılacaktır (Tulay, 2008, s. 47). Çerçevesi bu şekilde çizilen bu bölgede kadınların belli haklara sahip olması kaçınılmaz bir süreçtir. Nitekim Aspasia örneğinde de bu durum açıkça gözlemlenebilir.

Eserde Antik Yunan kadın tanımına dair önemli ipuçları da yer alır. Tulay, Antik Yunan'da agoralarda kadınların ve dini sınıfa ait görevlilerin görülmediğini, ancak kadınların alışveriş için Miletos'ta daha fazla göründüklerini, hatta kadınların kendi ürettikleri ürünleri (dokumalar, el işleri, yetiştirdikleri sebze meyveler vs.) agorada sattıklarını belirtir (Tulay, 2008, s. 24-25). Metinde Miletos'un diğer agoralara göre kadınlar için daha ideal bir ortam olduğu belirtilmektedir. Yine Tulay'ın verdiği diğer bilgiler de bu durumu desteklemektedir. Tulay hikayesinde Aspasia'nın çok iyi bir eğitim aldığını -babasının isteğiyle- kithara ve aulos gibi Antik Yunan çalgılarını çalmayı da bildiğini belirtir (Tulay, 2008, s. 72). "Aspasia çok iyi bir konuşmacı, iyi bir müzisyen ve dansçıydı; hepsinden önemlisi bir düşünce insanı olarak yetişmişti" (Tulay, 2008, s. 72).

Bu bağlamda Aspasia'nın Atina'daki alışılmışın dışında bir kadın figür olarak belirmesinin nedenleri daha net şekilde ortaya çıkar. Onun kimliğinin oluşumunda, yaşadığı bölgenin özgürlük anlayışının etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Aspasia'nın bu sıra dışı kadın kimliğinin oluşmasında, Tulay'ın ördüğü hikâyede, birçok farklı niteliğin bir arada yer aldığı görülmektedir. Örneğin Aspasia'nın yaşadığı ilk aşk hikâyesi de onun döneminin kadın algısını altüst edecek kişilik özelliklerine sahip olduğunun anlamlı bir göstergesi niteliğindedir.

8.1 Rahip ve Aspasia: Sınırları Aşan Bir Aşk

Metinde dikkat çeken bölümlerden biri, Aspasia'nın "ilk aşkı"nın bir rahip olmasıdır. Bu ilişki, dönemin dinsel hassasiyetlerine uygun olmayan bir ilişkidir. "Çünkü genellikle tapınak rahip ve rahibeleri evlenemezdi" (Tulay, 2008, s. 74). Tüm bu koşullar Aspasia'nın arzularının peşinden giderken karşısına çıkan engelleri aşan bir kadın kimliğiyle temsil edilişinin göstergesidir. Burada yine temel referanslarımızdan Irigaray'a dönersek: Irigaray "arzu ekonomisi"nden çıkışı cinsel fark için yeni bir çağa geçiş olarak ifade eder (Irigaray, 2023, s. 16). Burada kastedilen, kadının "arzu"layabilmesi koşutudur, yani kadının bu ekonomideki edilgenliğinden çıkışıdır. Antik Yunan'da pek görülmeyen bu durum Tulay'ın kurgusunda toplumsal kodların dışında konumlanan Aspasia'ya atfedilmiştir.

Aspasia'nın rahiple olan diyalogları, onun toplumsal kurallara ve din otoritesine yönelik bakış açısını ortaya koyar. Aspasia rahip ve rahibelerin karşı cinsle ilişki kuramama davranışlarını kabul etmek yerine eleştirel bir tavırla sorgulamaktadır. Bu sorgulayıcı tavır Miletos'ta özgür düşüncenin varlığına bir gösterge olarak görülebilir. Arzularını toplumsal yargıların önüne koyan Aspasia, sevgilisi rahip tarafından önce anlaşılmaz. Rahip toplumsal yapıyı ve dönemin tanrılarını savunmaktadır. Ayrıca dikkat çeken bir söylemde bulunur. Dönemin Miletoslu filozoflarını tanrıtanımaz ilan eder (Tulay, 2008, s. 82). Tulay'ın metninde yarı-kurgusal olarak oluşturduğu İyonya ile Karatani'nin çözümlemelerinde yer alan İyonya, birbirine benzer özellikler sergilemektedir. Bu bağlamda Karatani perspektifinde oluşan İyonya felsefesini ve İyonya'daki teoloji algısı önemli bir içerik olarak görünmektedir. Bir sonraki bölümde bu içerikle ilgi bilgiler verilecektir.

8.1.1 Karatani'nin Düşüncesinde İyonya: Teolojiden Felsefeye

Kojin Karatani'ye göre, felsefenin temelleri yalnızca düşünme üzerine inşa edilmemiştir. Karatani'ye göre İyonya'da gelişen felsefi düşünce, aynı zamanda Olimpos tanrılarının antropomorfik (insan biçimli) yapılarına karşı yöneltilmiş bir eleştiridir (Karatani, 2023, s. 22). Bu nedenle Karatani, felsefenin başlangıcını İyonya olarak belirtir ve İyonya'da doğan felsefenin teolojik dogmaları eleştiren bir yönelim**i**

olduğuna dikkat çeker: “İyonya felsefesi, Olimpos tanrılarının akla dayalı bir eleştirisiydi. Dolayısıyla genel olarak felsefenin, dinin antitezi olarak başladığı varsayılır” (Karatani, 2023, s. 22).

Karatani’ye göre bu durum, İyonya düşünürlerinin tanrısal anlayışı reddeden din karşıtı bir anlayış içinde oldukları anlamına gelmez (Karatani, 2023, s. 22). Ona göre, değişimin başladığı nokta insan özelliği gösteren tanrıları yok saymaktan ileri gelir. Bu tek tanrı inancının, yani insana benzemeyen bir tek tanrı fikrinin ortaya çıkmasıdır.

Felsefenin Atina’da doğduğu yönünde genel bir görüş vardır. Ancak Karatani, bu düşüncenin Atina merkezli bir önyargı olduğunu savunur. Ona göre İyonya, felsefi düşüncenin yalnızca öncülü değil; özgürlükçü yapısıyla, akılcılığı temellendiren asıl zeminidir**.** İyonya’dan günümüze çok az yazılı kaynak ulaşmış olması bu katkının gölgede kalmasına yol açmıştır. Bu yüzden Atinalı filozofların düşünceleri dikkatle değerlendirilmelidir.

Karatani, İyonya’nın hem felsefi hem de dönemin gelişmiş yönlerinin temellerini atan bir yönelime sahip olduğunu düşünmektedir. Bölgesi, stratejik bir konumdadır ve birçok gelişimin zemini İyonya’da hazırlanmıştır. Karatani'nin öne çıkardığı bazı gelişimler şunlardır:

1. Alfabenin değişimi ile demokrasiye geçiş hızlanmıştır.
2. Homeros’un eserleri İyonya lehçesiyle yazılmıştır**.**
3. Pazar ekonomisi ilk olarak İyonya’da ortaya çıkmıştır.
4. Para basımı teknolojisi Lidya’dan alınarak İyonya’da yaygınlaşmıştır.
5. Mısır, Mezopotamya ve Antik Yakın Doğu’nun etkileri İyonya’da kesişmiştir **(**Karatani, 2023, s. 26).

Karatani, bu nedenlerle “İyonya olmadan Atina’nın kültür ve siyasetinin de var olamayacağını” iddia eder. Ancak bu iddianın yanında ilginç bir çelişkiye de işaret eder: “İyonya'nın siyaset ve düşüncesinin sürekli etkisine maruz kalan Atinalıların, gayretle bunları bastırmaya çalıştığını söylememiz gerekir.” (Karatani, 2023, s. 28).

Bu bastırma çabası sadece felsefi zeminli değildir. Karatani’ye göre Atina sınıfsal yapısı itibariyle İzonomi yönetim şeklini benimseyemezdi. Atina düşüncesi, bir yandan İyonya fikirlerini bünyesine katarken, diğer yandan onları bastırarak kendi

sistemini kurma mücadelesi vermiştir. Atina demokrasisi köklerini İyonya izonomisinden almıştı. Ancak sınıfsal ayrımların olduğu bir toplumda izonominin uygulanması imkansızdır. Karatani bu sebeplerden dolayı Atina demokrasisinin ideal bir yönetim şekli olmadığını iddia eder.

Tulay'ın kurguladığı Aspasia figürünün, İyonya'nın yönetim şekli olan izonominin sağladığı özgürlük ortamında eleştirel düşünce yapısını geliştirdiği söylenebilir. Antik Yunan medeniyetlerinde kadının toplum içerisinde yerini daha önce incelemiştik. Bu bölüme kadar Aspasia, eleştirel düşünceye sahip, iyi eğitim almış ve arzularının peşinde hareket edebilen bir özne olarak şekillenmektedir. Miletos'ta doğup büyüyen bir kadının sorgulayıcı ve eleştirel düşünce yapısı, Karatani'nin perspektifinde şekillenen İyonya deneyimleri ile ilişkilendirilebilir.

Tulay'ın kurguladığı Aspasia, Irigaray'ın "kadının unutuluşu" olarak nitelediği ataerkil söylemin kalıplarına sığmaz. Irigaray'a göre kadın silinmiştir, erkeğin eksik yönlerini tamamlamak için erkek düşüncesinde bir yansıma olarak konumlandırılmıştır. Oysa Tulay'ın Aspasiası, arzularını gerçekleştirmeye çalışan bir kadın özne olarak öne çıkar. Bu bağlamda, Aspasia'nın rahiple diyaloğu ataerkil söylemden sapan bir kadının eylemidir.

Adriana Cavarero, *Platon'a Rağmen*'de, sembolik kodlama sisteminde mitsel figürlerin erkeklerin özneleşme süreçlerine katkı sağladığını; buna karşın kadınların böyle figürlerden yoksun bırakıldığını belirtir (Cavarero, 2017, s. 24). Kadının kendi öznelliğini temsil edecek mitsel bir figürü yoktur. Bu nedenle kadın, kendini daima ötekinin imgesinde tanımaya mecbur bırakılır. Cavarero'nun bu sorunsalı ışığında, Aspasia figürü kadınlar için tarihsel açıdan örnek bir özne figürü olarak yeniden okunabilir. Tulay, bir kadın figür üzerinden tarihi gerçekliği açıklar ve aynı zamanda bu figür dönemin anlayışını aşan bir kadın figürü inşa ederek feminist okumaya elverişli bir zemin sunar.

8.2 Aspasia'nın Göçü: Toplumsal Kodları Aşan Bir Yürüyüş

A. Semih Tulay'ın Aspasia figürü hikâyenin devamında yeni bir coğrafyanın kapılarını aralar. Metinde Aspasia'nın rahiple olan ilişkisi rahibin aniden ölümüyle sonlanır. Bu olay Aspasia için duygusal bir yıkıma neden olur, aynı zamanda yeni bir başlangıcın kapılarını aralar. Aspasia bu olay üzerine Miletos'tan Atina'ya göç etme kararı alır. Aspasia göç etme kararının nedenini metinde çizilen tipolojisiyle uyum gösteren bir ifadeyle açıklar: "Birçok sanatçı, filozof ve bilgin, Atina'da toplanmaya başlamışlar. *Sophist* adı verilen eski inanışlara karşı çıkan, cesur yenilikçiler çoğunluktaymış. Atina, tıpkı bir zamanların Miletos'u gibi bilim ve sanat merkezi olma yolundaymış" (Tulay, 2008, s. 91). Aspasia'nın Tulay tarafından kurgulanan kişilik özellikleri bu paragrafta açıkça gözler önüne serilmektedir. Âşık olduğu adamı kaybettikten sonra entelektüel ve bilimin merkezi olarak adlandırılan Atina'ya göç etme kararı bir kadının aldığı iyi eğitim neticesinde kendine uygun bir coğrafya arayışının kanıtıdır. Metnin devamında Aspasia konuyu babası Aksiokhos ile paylaşır. Babası Aspasia'nın kararını makul bulur (Tulay, 2008, s. 93).

Aspasia'nın göç etme kararı, Antik Yunan toplumunda oluşmuş ataerkil sembolik düzeni alt üst eden bir hareket olarak okunabilir. Yaşadığı duygusal yıkımın neticesinde kendine yeni bir hayat çizme kararı vermek, bu hayatın başlangıcını farklı bir coğrafyada aramak ve entelektüel bir coğrafya olan Atina'yı bilinçli bir şekilde tercih etmek, dönemin toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından kadına atfedilen rolleri aşan bir karardır. Günümüz dünyasında bile bir kadın için "cesur" bir karar olarak nitelendirebilecek bu karara Antik Yunan döneminde nasıl cesaret edildiğini sorgulamak gerekir. Bu bağlamda, Karatani'nin İyonya temelli çözümlemesi daha anlamlı hale gelecektir.

Karatani, İyonya'daki *izonomi sistemindeki* bireysel özgürlüğün önemine vurgu yapar. Bu durumun ekonomik ve göç edebilme özgürlüğü ile temellendiğini belirtir. İyonya halkı soy bağına ya da toprağa bağlılık hissetmeden yer değiştirme ve yeni bir hayat inşa edebilme hürriyetine sahiptir. İyonya'da halk tamamen eşitti. Ve bu durum soyut değildi. Para ekonomisi olmasına rağmen insanlar arasında eşitlik vardır. Toprağı olmayan bir insan rahatlıkla başka bir şehre göç edebilirdi. Bu durum özgürlüğü getiriyordu ve bu özgürlük gerçek bir eşitliğin olanağıydı (Karatani, 2023, s. 30). Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi İyonya'da göç etmek fikri aykırı bir durum

olarak nitelendirilmezdi. Toplumun kabul ettiği bir davranış kalıbıydı. Bu yüzden Aspasia'nın göç kararı âşık olduğu kişinin ölümü ile sınırlandırılamaz. Bu karar İyonya'da görülen özgürlük-göç ilişkisinin bir yansımasıdır. Aspasia -tıpkı İyonyalılar gibi- yeni bir coğrafyayı yeniden başlangıçla eşleştirmiştir.

Yukarıda yapılan incelemeler doğrultusunda göç kavramının özgürlükle olan ilişkisi belirginleşmektedir. Bu bağlamda göç ve özgürlük ilişkisine dair güncel bir yorum, Rosi Braidotti'nin *Göçebe Özneler* adlı kitabında ortaya konur. Braidotti'nin geliştirdiği "göçebe özne" kavramı, Aspasia'nın İyonya'dan miras kalan göç etme pratiğiyle ele alındığında son derece anlamlı ve ilişkisel bir çerçeve sunmaktadır. Braidotti'ye göre: "Göçebe, evsizliğe veya zorunlu yer değiştirmeye tekabül etmez: Daha ziyade, bütün sabit fikirlerden, arzulardan ve buna karşı beslenen nostaljiden sıyrılmış özne figürasyonudur" (Braidotti, 2017, s. 82). Braidotti'nin ortaya koyduğu göçebeliğin sabit fikirlerden, arzulardan ve nostaljiden sıyrılmış öznelik hali, Aspasia figürünün kimlik özellikleriyle birebir örtüşmektedir. Braidotti ayrıca göçebe bilincin oluşmasını fallus-merkezci anlayışı yıkacak bir umut olarak görür (Braidotti, 2017, s. 80). Tulay'ın kurgusundaki Aspasia, dönemin dini değerlerini sorgulayan, Antik Yunan'daki kadın profilini aşarak eğitimler alan ve kadın algısının dışında görünümler sergileyen bir figürdür. Aspasia'nın göç edebilme özgürlüğüne sahip olması bu niteliklerin oluşumuna katkı sunan bir davranış biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

8.3 Aspasia ve Atina: Ataerkil Düzenin Karşısında Özgür Bir Kadın

Perikles'in M.Ö. 451/450 yılında meclisten geçirdiği Yurttaşlık Yasası**,** dönemin toplumsal yapısında önemli bir değişim yaratır. Yasanın kabulü ile birlikte Atina'da yurttaş olmanın temel şartı, bireyin anne ve babasının Atinalı olması koşuluna bağlanmıştı (Plutark, 2005, s. 58). A. Semih Tulay'ın kurgusunda Aspasia'nın özneleşme süreci bu yasanın sınırları etrafında çizilir, çünkü Aspasia'nın Atina'daki yaşamı doğrudan bu yasa etrafında şekillenir. Aspasia bir metiktir ve bu durum onun kamusal alandaki rolünü sınırlandıran bir farklılıktır. Aspasia, bu sınırları dahilinde yeni bir hayat inşa eder. Yeni hayatında Aspasia Atina'da ataerkil düzenin karşısına çıkan bir kadın figürüdür.

Tulay, anlatısında Aspasia'nın kadınlara yönelik kurduğu bir okuldan söz eder: "Aspasia Güzel Konuşma ve Felsefe Okulu" (Tulay, 2008, s. 125). Bu okul Aspasia'nın Atina'daki özneleşme sürecini nasıl inşa ettiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu okul kadınların Atina'nın ataerkil yapısı içerisinde özneleşme süreçlerine katkı sağlayacakları ve cinsel farklılıklarını ortaya koyacakları bir alan olarak okunabilir. Aspasia artık kendi özneleşme sürecinin sınırlarını aşar ve Atina için yeni bir kadın temsilinin önünü açar.

Irigaray'da bahsedilen kadının erkek tarafından tanımlanması ve cinsiyetinin yok edilmesi problemini aşan bir figür olarak Aspasia, Atina'da yok sayılan ve kamusal alan dışına itilen kadın öznesini yeniden inşaya başlamıştır.

Tulay, Aspasia'nın kurduğu okulun büyük bir etki yarattığını aynı zamanda bu değişimin büyük tepkilerle karşılandığını ifade eder. "Atina'nın siyasi ve ekonomik yönünden kuvvetli erkekleri, artık Aspasia'nın denetimine girmişti" (Tulay, 2008, s. 125). Tulay, Aspasia'nın okulunun dikkatleri bu denli üzerine çekmesinin nedenini Atina'nın en gözde eğlence yeri, sosyete ve politika kulübü haline gelmesi ile ilişkilendirir. Ancak bu çekiciliğin beraberinde Aspasia'nın Atinalılar tarafından birtakım olumsuz dedikoduların konusu haline gelmesine de neden olduğunu ifade eder (Tulay, 2008, s. 126).

Aspasia'nın tarihi kişiliği incelenirken ortaya çıkan özne konumunun sürekli değişime uğraması, bu manipülatif bilgi kirliliği ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Antik Yunan metinlerinde yer alan Aspasia figürlerinde dönemin Atina erkeklerinin kadınlara karşı manipülatif ifadelerden sakınmamaları ve başarılarından ziyade akıllarında kurdukları kadın öznesine uygun davranmayan kadınları "kötü kadın" ilan etme alışkanlıklarıyla da anlatılabilir. Bu veriler dönemin Atina'sında erkek egemen aklın kadın öznesini şekillendirme çabasını gözler önüne sermeleri bakımından önemlidir.

8.4 Tarihe Geçen İlk Feminist: Aspasia

Tulay'ın metni, Aspasia ve Perikles'in tanışmaları ve aralarındaki iletişimin entelektüel ve duygusal boyutlarını konu alan bir bölümle devam eder (Tulay, 2008, s. 130). Aspasia dönemin ünlü yöneticisi Perikles ile aşk yaşamaya başlayınca hem kişisel yaşamında hem de okulunun işleyişinde bazı değişiklikler olur. "Perikles ile birlikte yaşamaya başladıktan sonra Aspasia'nın evinde müzikli, içkili, eğlenceli toplantılar bitmişti" (Tulay, 2008, s. 147). Bu durum Aspasia'nın özneleşmesine bir engel olarak yorumlanabilir. Eğer bu durum tamamen Perikles'in yönlendirmesi neticesinde gelişen bir durumsa erkek aklın kadının kimliğini ve alanını sınırlandırma niyetine işaret eder.

Ancak Tulay, oluşan bu duruma farklı bir perspektif geliştirmiş ve bir kazanım olarak nitelendirmiştir. Perikles ve Aspasia ilişkisi sonrasında Aspasia'nın evine Atinalı üst düzey erkeklerin eşleriyle birlikte gelmeye başlamıştır ve artık Aspasia'nın kurduğu okulun kadınların da katılabildiği bir kültür sanat ortamına dönüşmüştür. Kadınların bilimsel nitelikli olabilecek toplantılara katılabilmelerinin önünü açan bir ortamın oluştuğuna dikkat çeken Tulay, bu durumu Atina'da kadınların rollerini değiştiren bir durum olarak tarif etmiştir. Ayrıca bu alanın oluşmasında Aspasia'nın büyük rolünün altını şu ifadelerle çizmiştir: "Aspasia kadın hareketlerini başlatan ilk kadın olarak tarihe geçmiştir" (Tulay, 2008, s. 147).

Aspasia'nın tarihi ve kurgusal temsilleri feminist düşünce tarihi açısından çarpıcıdır. Aspasia'nın kadınları bir araya getirmesi, Atina kadınının kamusal alandaki dönüşümüne zemin oluşturması ve eril düşünceyi değiştiren bir girişimci olması onu feminist hareketin antik bir habercisi yapar. Bu durum onu bir kadın özne olarak feminist tarihe yerleştirir. Aspasia, Irigaray'ın "kadının yokluğu" sorununa varlığıyla çözüm öneren bir kadın sembolü olarak karşımıza çıkar.

8.5 Erkek Akla İtiraz: Aspasia'nın Sessiz Devrimi

Antik Yunan ataerkil sisteminde kamusal alanda kadına yer bırakılmamıştır. Ancak Aspasia'nın Perikles'le olan ilişkisi Antik Yunan'daki toplumsal normları yerinden etmiştir. Aspasia ve Perikles arasındaki bağ, Antik Yunan Atinası'nda kadının toplumsal olarak belirlenen yerini dönüştüren ve kadına yeni bir alan açan bir ilişki olduğu Tulay'ın kurgusal anlatısında ve Antik kaynaklarda ifade edilmektedir.

Aspasia ve Perikles'in arasında gelişen yakınlık, Perikles'in eşinden boşanması ile sonuçlanır. Bu durum Antik Yunan toplumunda genellikle erkek için bir eğlence olarak nitelendirilir. Özellikle Perikles gibi çok güçlü bir imajı olan bir yöneticinin İyonya'dan göç etmiş ve Atina toplumsal yapısı itibarı ile tartışmalı bir konumda bulunan bir kadın ile olan birlikteliğinin kısa süreli olacağı düşünülmüştür.

Ancak bu ilişki kısa süreli olmamasının yanı sıra duygusal yakınlığın da ötesine geçer. Aspasia'nın İyonya'dan aldığı eğitimle oluşturduğu entelektüel birikim Perikles'in kararlarında yönlendirici bir etken olarak görülmüştür. Aspasia, Perikles'in önemli konularda fikrine başvurduğu bir figür haline dönüşmüş, ancak Perikles karşıtları bu durumu pek hoş karşılamamıştır. Tulay'a göre bu karşıtlığın temelinde sadece Perikles karşıtlığı yoktur. Dönemin Atina toplumunun zihin yapısını şu cümleyle açıklar: "Yabancı bir insan, hele hele bir kadın, nasıl olur da Atina'nın yönetimine karışır ve söz sahibi olurdu?" (Tulay, 2008, s. 146). Bu durum Atina toplumunun erkek akılla inşa edilmiş ataerkil sisteminin kadın özneyi kendi sınırlarında oluşturma çabasını göstermektedir. Cavarero'nun anlatılabilir benlik kavramının erkek akılla dizayn edilmeye çalışılması bu güzergahta kadına ait alanın silinmesi ve kadının erkeğin çizdiği sınırlara çekilmesi isteği olarak okunabilir.

Aspasia'nın bu ilişki üzerindeki etkisi Perikles'le olan ilişkilerinden doğan çocuğunun durumudur. Bilindiği gibi Perikles meclisinde Yurttaşlık Yasası çıkarmıştı. Atinalı anne babadan doğmayan çocuklara vatandaşlık hakkı vermeyen yasayı onaylatan Perikles kendisinin çıkardığı yasa karşısında zor duruma düşmüştür. "Bu, Atina'nın güçlü adamı Perikles'in, resmen kendi çıkardığı yasayı ilk önce kendisinin çiğnediği anlamına geliyordu" (Tulay, 2008, s. 146). Bu durum, Aspasia'nın Atina siyaseti üzerindeki etkisini gösteren somut bir gösterge olarak ortaya çıkmaktadır.

Aspasia, çok yönlülüğü ile yönetici kadının Atina kamusal alanındaki yersizliğine rağmen Perikles'i dönüştüren bir figür olarak görülmektedir.

A. Semih Tulay'ın kurgusunda Aspasia, Atina'da yalnızca entelektüel bir kadın olarak değil, aynı zamanda dönemin erkek egemen siyaset yapısına yön veren figürlerden biri olarak resmedilir. Kamusal alanda hem retorik ustalığıyla hem de açtığı okul aracılığıyla etkili olur. Ancak bu etkisi, Antik Yunan toplumunun ataerkil zihniyetinde büyük rahatsızlık uyandırır. Tulay'ın anlatısında Aspasia, "Atina'nın siyasi ve ekonomik yönünden kuvvetli erkeklerini denetimine aldığı" için hedef hâline gelir (Tulay, 2008, s. 125). Onun kamusal alandaki bu görünürlüğü ve etkinliği, sadece dedikodularla sınırlı kalmaz; dini inançlara hakaret ettiği gerekçesiyle yargılanmasına kadar gider.

Aspasia'nın yargılanması, hem siyasi düşmanlıkların hem de cinsiyet temelli ötekileştirmenin kesiştiği bir an olarak okunabilir. Çünkü Antik Yunan'da bir kadının kamusal bir figür hâline gelmesi, hem cinsiyet normlarını hem de yurttaşlık sınırlarını ihlal etmesi anlamına geliyordu. Perikles gibi güçlü bir liderle ilişkisi, onun yalnızca özel değil, kamusal alanda da tehdit olarak görülmesine neden olmuştu. Aspasia, bir bakıma cinsel farkını ortaya koymanın bedelini ödemiştir.

Irigaray'ın da belirttiği gibi, kadınlar felsefe tarihinde ya eksik bırakılmış ya da erkek özneye göre tanımlanmışlardır. Aspasia, bu tanımları reddeden, kendi sözünü söyleyen ve kendi alanını inşa eden bir kadın olarak bu sistemin en sert cezalandırmalarından biriyle karşı karşıya kalmıştır. Cavarero'nun anlatılabilir benlik kavramı çerçevesinden bakıldığında ise, Aspasia'nın hikâyesi erkekler tarafından yeniden ve yeniden biçimlendirilmiş, bu da onun gerçek öznelliğini bastıran söylemlerin üretilmesine neden olmuştur.

8.6 Ataerkil Sistemin Hedefi: Aspasia Yargılanıyor

Tulay'ın kurgusunda oluşan Aspasia figürü, toplumsal cinsiyet normlarının dışında, ataerkil sisteme rağmen -bir nevi eleştiri niteliğinde- cinsiyet farklılığını cesurca ortaya koyarken toplum tarafından dışlanmış, eleştirilmiş ve saldırılara maruz kalmıştır. Bu saldırıların en dikkat çekicilerinden bir tanesi Aspasia'nın Antik Yunan dinindeki tanrılara hakaret ettiği yönündeki iddialarla şikâyet edilmesi ve Aspasia'nın hâkim karşısına çıkarılmasıdır.

Bu yargılanma olayı Plutarkhos metninde geçmektedir. Plutarkhos Aspasia'nın yargılandığını ve Perikles'in ağlayarak savunma yaptığını iddia eder (Plutark, 2005, s. 51-52).

Aspasia'nın yargılanması Antik Yunan'daki sistemi bozan bir kadına karşı ataerkil sistemin verdiği bir tepki refleksi olarak okunmalıdır. Kadının yok edildiği *logos* sistemi tarafından kurulan ataerkil sistem, kadınlığın sınırlarını aşarak etkisini giderek büyüten Aspasia'yı tehlikeli bir kimlik olarak algılamış ve bu nedenle onu hedef almıştır. Aspasia'nın bu farklılığı dönemin yöneticisini dahi yoğun bir biçimde etkileyebilmiştir.

Tulay, Aspasia'ya ilk saldırıları Perikles'in yanındaki konumuna bağlar. Perikles'e karşı muhalif tutum takınan kişilerin ortalıkta gezinen tek boynuzlu danayı Perikles'in diktatörlüğünün habercisi olarak görürler (Tulay, 2008, s. 159). Bu durumun çözümü Anaksagoras tarafından tek boynuzlu danaya yapılan tıbbi müdahale ve ardından Anaksagoras'ın olayı bilimsel bir ifadeyle açıklaması ile sonuçlanır, bu sonuçsa muhalifleri başka bir hedefe yönlendirir. Bu hedef Aspasia'dır. Tulay'a göre muhaliflerin asıl hedefleri Perikles'tir. Buna rağmen onun, yöneltilen suçlamalardan kolaylıkla aklanması Aspasia'nın hedef olmasına neden olur. Rebeca Futo Kennedy, *Immigrant Women in Athens* adlı kitabında burada bahsedilen olayı açıklayıcı önemli bir parantez açar. Kennedy'ye göre Antik Yunan'da metik kadınların metik erkeklere göre daha fazla davaların ve hakaretlerin hedefi olduklarını yazar (Kennedy, 2014, s. 1). Aspasia Tulay'ın kurgusuna göre, yalnızca Perikles'in yanında yer aldığı için hedef alınmıştır. Burada politik bir figürün yanında yer alması ve sistemin istemediği özelliklere sahip olmasının yanında metik bir kadın olmasının da etkisinin olduğu

düşünülebilir. Çünkü Aspasia'nın metik oluşunun ve onun sistemin dışındaki konumunun hedefin Aspasia olmasını kolaylaştırdığına dair bir izlenim vermektedir.

Tulay'ın metninde davanın devamında yaşananlar yorumsal perspektiften önemli izler taşıyan bir olaydır. Öncelikle Perikles davadaki savunmayı kendisi yapmak ister. "Perikles'in düşüncesine göre, Aspasia'nın mahkemede kendini savunması, belli olan sonucu değiştirmeyecek gibi görünüyordu" (Tulay, 2008, s. 160).

Aspasia'ya sistem tarafından kendini savunma hakkı verilmemişti. Çünkü anlatılabilir özne kuramında ortaya çıkan kadının sesinin başkasında yankı bulması özellikle Antik Yunan coğrafyasındaki metinlerde genellikle karşımıza çıkan bir durum olmakla birlikte bu durum Aspasia'nın geçtiği metinlerde süreklilik gösteren bir durum olarak karşımıza çıkar. Aspasia adının geçtiği metinlerde hep başkasının hikâyesinde anlatılır ya da *sesi* bir erkek özneye devredilir. Örneğin Platon Meneksenos'ta Aspasia'yı, Şölen'de Diotima'yı Sokrates aracılığıyla konuşturur.

Bu bağlamda Antik Yunan özelinde baktığımız zaman kadını, kendi hikâyesini anlatamayan bir özne olarak tanımlayabiliriz. Irigaray'ın da dediği gibi kadının sesi erkek tarafından bastırılmıştır.

Tulay kurgunun devamında Aspasia'nın savunmasının başarılı geçtiğini belirtir. Çünkü Aspasia tanrıları dışlamıyor, onları küçümsemiyor, aksine yüceltiyordu (Tulay, 2008, s. 162). Tanrılara atfedilen durumlarla ilgili ifadeleri mahkeme heyetini ikna etmişti. Denizlerin Tanrısı Poseidon gemilerin batması ve insanların boğulmasından neden sorumluydu? Ya da Zeus neden yıldırımlarıyla insanları cezalandırırdı? "İnsanların iyiliğini düşünen tanrılar onlara kötülük yapabilir miydi" (Tulay, 2008, s. 161). İşte bu ifadelerle *logos*un kurduğu sisteme kadın farklılığıyla düzeni altüst ederek yorumlamalar getiren ancak aslında gerçeği barındıran tanıdık ifadeleri ortaya çıkarmıştır.

Cavarero *Platon'a Rağmen* adlı kitabında Platon'un *Theaitetos* metninde yer alan Thales ve Trakyalı kadın hizmetçi arasındaki hikâyeyi feminist perspektiften altüst eden bir okuma sunar (Cavarero, 2017, s. 61) Thales'in göklerdeki gerçekliği ararken kuyuya düşmesi, Trakyalı kadın hizmetçinin ona gülmesi Cavarero tarafından

cinsel fark perspektifinden yeniden yorumlanır. Thales'in yaptığı şey aslında "var olan şeyler"i yani filozofun aklı ile kurulmuş ideaların anlamını, dünyanın daha ötesinde bir yerlerde araması ve Trakyalı kadın hizmetçinin "yanı başındaki şeyler" olarak adlandırdığı basit gerçekliklerden kopmasıdır.

İşte bu kopuş gerçekliğini kaybetmiş filozofun akıl aracılığıyla kurduğu *logos*un önemli bir ipucudur. Gerçeklik algısının temsili de Trakyalı kadın hizmetçi ve onun kahkahasında somutlaşır. Aspasia'nın Antik Yunan tanrılarına yönelik yaptığı eleştirel yaklaşımı da duyulara hapsolmuş Antik Yunan *logos*una karşı bir müdahale olarak okunabilir. Bu eleştiri ve karşı koyuş sistemin aksayan taraflarını "gerçekliğe döndüren bir kahkaha" niteliğindedir. Perikles'in sesinden de Aspasia kadına ait olan ve *logos*un sistematik yapısının dışında kalan perspektifi yansıtmış ve erkek aklı gerçekliği görmeye davet etmiştir.

8.7 Bugün Aspasia Kimdir?

A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı eserinde kurgulanan Aspasia figürü, günümüz kurgusal metinleri arasında Aspasia'nın güncel kimliğine dair güçlü bir içerik sunan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde Antik Yunan'dan günümüze farklı figürasyonlarla karşımıza çıkmış Aspasia kimliklerinin eleştirel bir sentezi söz konusudur. Tulay'ın hikâyesinde anlatılan Aspasia, çağdaş ve mücadeleci bir kadın imgesi olarak şekillenir. Yazarın kurgusunda şekillenen Aspasia'nın davranışları ve temsiliyet alanları onun protofeminist bir figür olduğunu açıkça ortaya koyar.

Aspasia Antik Yunan ataerkil sistemindeki kadınlık kavramını alt üst ederek yeni bir kadın imajı çizen bir temsildir. Toplumsal normlara meydan okuyan bu figür, eril sistemin verdiği manipülatif tepkilere kulaklarını tıkar. Irigaray'ın cinsel fark için önerdiği taklitçilik stratejisi ile yeni bir temsil alanı yaratır (Irigaray, 2024, s. 72). Tulay'ın Aspasiası kadınların fikir alışverişi yapacakları bir alan yaratır (Tulay, 2008, s. 147). Bunun yanı sıra Antik Yunan yönetimindeki kararlarına kişisel etkisi ile yön verebilen bir özne olarak belirir (Tulay, 2008, s. 146).

Bu bağlamda geçmişten bugüne anlatılarda kurgulanan Aspasia figürlerinin incelenmesinde, Aspasia'nın her dönemde, o dönemin sosyo-kültürel kavramlarıyla yeniden inşa edildiğini ve bu temsilin çeşitlerinin her dönemde yenilendiğini görürüz. Antik metinlerden, sanat temsillerine ve günümüz kurgusal metinlerine kadar uzanan bu temsiller, bu durumu doğrular niteliktedir. Aspasia geçmişte erkek otoritenin çizdiği sınırlarda gerçek temsiliyetinden yoksun bırakılmış ve genellikle bastırılmış bir figür olarak görülür. Ancak bugünün Aspasia'sı Tulay'ın eserinde kurgulanan figür üzerinden okunduğunda feminist perspektifin güçlü bir kadın figürü olarak yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Aspasia, tarihi bir kadın figüründen öte, tarihin derinliklerinden günümüz feminist kuramlarının bir temsilcisi olarak görünürlük kazanmaktadır.

Bu tezde figürleştirilen Aspasia, tarihsel dönüşümleri gözetilerek ve bilinçli biçimde öne çıkarılan yönleriyle, dönemin kadın algısının ve toplumsal-siyasal saiklerinin ötesinde, daha etik bir değerlendirme çerçevesinde ele alınmıştır. Cavarero'nun anlatılabilir benlik kuramı doğrultusunda, başkasının hikâyesi içinde özneleşme süreci, Aspasia figürü üzerinden etik bir yöntemle yeniden düşünülmüştür. Aspasia'nın günümüze ait çağdaş temsili, Irigaray'ın kavramlarıyla, aynılık ekonomisine hapsedilmeyen, sessizliğe mahkûm edilmeyen; deneyimlerini ve yaşantılarını kimliğine yansıtabilecek bir figür olarak inşa edilmiştir. Bu yeniden inşa süreciyle birlikte, Aspasia hem çağdaş bir özneye dönüşmüş hem de anlatılabilir bir benlik olarak kendi farklılığını görünür kılmıştır. Onun kimliği oluşturulurken, toplumun öncelikleri ya da anlatıcının duygusal dünyasına sıkıştırılmak yerine, tarihsel bağlamda önemli bir kadın figür olmanın özelliklerine ışık tutmak amacıyla değerlendirilmiştir. Böylece çoklu ve çelişkili temsillerin sınırları sorgulanmış; yeni ve daha bütünlüklü bir Aspasia figürünün anlatı içinde ortaya çıkmasına olanak sağlanmıştır.

Aspasia günümüz düşünce dünyasından okunduğunda feminizmin sembolik bir figürü olarak belirir. O, kendi çağının toplumsal normlarını cesurca zorlayabilen, cinsiyet farkını deneyimleri ile görünür kılabilen ve arzularının yok edilmesine izin vermeyen güçlü bir kadın portresidir. Kendisinden sonraki kadınlara ilham olacak bir yaşam öyküsüne sahip olan Aspasia figürü, koşulların ya da dönemin politik

atmosferinin bir temsilcisi olarak şekillenmez. Aspasia özgür düşüncenin kadın imgesidir.

Tarihin derinliklerinden yükselttiği ses, günümüz dünyasında yankılanacak kadar güçlü ve etkileyicidir. Onu yıpratmak için yapılan manipülasyonlar, kadınlığını silmek için üzerine atılan iftiralar, onun farklılığını silememiş; aksine, tarihsel kronoloji içerisinde değişime uğrayarak her dönemin sembolik figürü olmasına ve farklılığının günümüz dünyasına kadar yansımasına neden olmuştur. O, cinsel farksızlığa meydan okuyan ilk kadınlardan birisi olarak değerlendirilebilir.

9. BULGULAR

Bu tezde ulaşılan bulgular ele alındığında, ilk dikkat çeken unsur, tezin odağında olan Aspasia figürünün sürekli dönüşen ve çelişkili bir kimlik yapısına sahip olmasıdır. Aspasia genellikle kurgusal anlatılarda karşımıza çıkarken, burada temsil edilen figürler birbirinden bağımsız hatta çelişen figürler olarak öne çıkmaktadır. Aspasia'nın birbirinden kopuk ve farklı temsilleri tezin genel problemini ortaya koymaktadır. Aspasia kimi anlatılarda Antik Yunan dönemindeki Atina Devleti'nin önde gelen yöneticisi Perikles'in eşi olarak figürleştirilir, kimi anlatılarda fahişe, kimi zamansa retorik ustası veya toplum düzenine kasteden bir bozguncu olarak sunulur.

Bu tip kimlik gelgitleri incelendiğinde Aspasia figürünün tarihsel, felsefi ve kurgusal anlatılarda sabit bir öz taşımadığı açıkça görülmektedir. Aspasia figürü sürekli bir kimlik değişimi geçirmekte, kimliği dönemin toplumsal kodlarıyla yeniden kurulmaktadır. Üstelik bu durum Antik Yunan metinleriyle sınırlı değildir.

Aspasia'nın bu kimlik değişimlerinin en temel sebeplerinden biri, onun kimliğinin anlatılara konu olduğu dönemlerin "kadın algısı" temelinde şekillendirilmiş olmasıdır. Özellikle Antik Yunan döneminde yaşamış Aspasia üzerinden ulaşılan sonuçlar, onun gerçek kimliğinin Antik Yunan coğrafyasındaki kadınlık tanımının sınırlarını zorlayarak dönemin ataerkil sistemini yok sayan bir öznelliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yazarların politik eğilimleri ve ideolojik yaklaşımları da Aspasia'nın kimliğinin oluşturulmasında etkili olmuştur ve bu duruma yön vermiştir. Antik Yunan metinlerinde Aspasia'ya yöneltilen ithamların temel nedenlerinden birisi de Aspasia'nın kadın olduğu için toplum içerisinde savunmasız olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Kurgusal anlatılarda böyle şekillenen Aspasia kimliğinin temsilleri, Adriana Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" kavramı ve Luce Irigaray'ın cinsel fark felsefesi çerçevesinde incelendiğinde Aspasia'nın erkek aklın yönlendirmesi ile susturulan ve

erkek sesi aracılığıyla nesneleştirilen bir figür olarak konumlandırıldığı ortaya çıkmaktadır.

Bu bulguların dışında Aspasia'nın İyonya ve Atina arasında gerçekleştirdiği göç hareketinin kimliğine olan yansımaları Kojin Karatani'nin izonomi kavramıyla yeniden ele alınmış ve bu yorumla Aspasia temsiline dair ipuçları ortaya çıkarılmıştır.

Aspasia'nın çoklu temsillerini tartışmalı bir yöntemle ele alan, güncel Aspasia temsili oluşturulan bir metin olarak A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı eseri bu tezde çağdaş Aspasia figürünün inşasında temel kaynak olarak belirlenmiştir. Bu eserdeki Aspasia figürünün kimlik yapısı dikkate alındığında özgürlük, bireysellik ve feminizm gibi kavramlarla yorumlanan çağdaş bir Aspasia temsili karşımıza çıkar. Bu temsil üzerinden yapılacak inceleme ile günümüz Aspasia'sına dair önemli ipuçları ortaya çıkarılırken geçmişte kurgulanan Aspasia'nın temsillerinde ortaya çıkan müdahaleci tavır netleştirilmiştir.

Sonuç olarak Aspasia'nın temsil problemi üzerinden yapılan tartışmalar, onun tarihsel serüveninde kendi anlatısını yapamadığını, başkalarının anlatılarında figürleştiğini gösterir lakin bu anlatıların gerçek Aspasia'yı yansıtmaktan ziyade toplumsal yapıyı, dönemin kadınlık anlayışını ve yazarların bakış açılarını yansıttığı ortaya çıkmaktadır.

10.TARTIŞMA

Bu tezin kapsamı ve ortaya koyduğu bulgular dikkate alındığında, Antik Çağ'da kadına atfedilen özelliklerin erkek aklıyla şekillendirildiği ve bu nedenle dönemin öne çıkarılan kadın figürlerinin metinlere yansıyan görünümlerinin tekrar incelenmesinin gerekliliği gün yüzüne çıkarılmıştır. Çünkü Aspasia figürü bugüne kadar oluşturulan temsillerinde çoğunlukla erkeklerin sesi aracılığıyla aktarılmıştır. Onun figürleşmesinin müdahaleci bir yöntemle oluşturulduğu her dönemde ya da her metinde farklı bir anlatıya sahip olmasıyla açıkça görülmektedir. Aspasia figürünün sürekli dönüştürülen bir özne olarak okunması, her eserin genelinde veya paragraf aralarında kadın figürlerinin eksiltilen, bastırılan yönlerine dair ipuçlarını gündeme getirmekte ve bu ipuçlarını görünür kılmaktadır.

Bu durum, önemli bir soruyu da açığa çıkarmaktadır: Cavarero'nun da belirttiği gibi kadınların kendi temel figürlerinden yoksun bırakılmasının sebebi erkek düşünce sisteminin mutlak sonucu mudur? (Cavarero, 2017, s. 25). Bu soruya verilecek yanıtlar, kadın figürler üzerinde felsefi bir tartışmanın da kapılarını aralamaktadır. Bu tez, söz konusu durumun dönüşebilmesi için figürlerin yeniden tesis edilmesini mümkün kılan ve kimliğin anlatılardaki dönüştürülebilir yapısını gösteren bir okuma önermektedir. Bu yaklaşım, ileride yapılacak araştırmalar için şu katkıyı sağlar: Kadınları temsil eden figürlerin tarihten bu yana bilinçli ve sistematik bir biçimde toplumsal yapıya, kültürel inşalara uydurulmaya çalışıldıklarını görünür kılması, tarihi perspektifteki figürlerin tekrar okunması gerekliliğini gün yüzüne çıkarır.

Bu bağlamda kadın temsilleri üzerinden yapılacak güncel okumalara yeni bir perspektif oluşmaktadır. Özellikle Irigaray'ın cinsel fark perspektifi kadınların bilinçli bir şekilde yok sayılma süreçlerini açığa çıkarma potansiyeli taşıdığı için bu tezin temel kuramsal çerçevelerinden birisi olarak benimsenmiştir. Kadın temsillerinin erkek aklıyla ve onun kurgusal sınırlılıklarıyla oluşturulması, anlatıcının düşünce dünyasının figürün temsiline doğrudan etkisi, kadın figürlerin feminist perspektifle tekrar okunup inşa edilmesini zorunlu kılan bir tartışma alanı yaratmaktadır.

Ayrıca tezde, Karatani'nin izonomi kavramı çerçevesinde değerlendirilen göç ve özgürlük ilişkisi, kadın ve göç ilişkisi üzerinden yeniden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda göç ve özgürlük ilişkisinin Antik Çağ'da göç eden bir figür olan Aspasia üzerindeki etkileri tartışılmış, ortaya çıkan bulgular kadın kimliğinin oluşumunda bu kavramların etkisinin belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Braidotti'nin göçebe özneler kuramında vurguladığı gibi, göç edebilme ayrıcalığı, öznenin özgürleşmesine ve dönüşümüne katkı sağlar (Braidotti, 2017, s. 39-40). Bu bağlamda, Aspasia kimliği üzerinden göç-özgürlük ilişkisinin yapılandırılması feminist araştırmacılar için güçlü kuramsal argümanlar sunmakta; kadının öznelliği bağlamında göç kavramı, literatürde daha fazla yer alması gereken bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tezin sonunda A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı metni üzerinden incelenen Aspasia figürü, figürlerin kurgusal boyutlardaki geçirdiği dönüşümlerin bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Feminizm için figür inşasına bir örnek olarak karşımıza çıkan bu metin, kurgusal anlatılarda eksiltilen kadın figürlerin kurgusal boyutta yeniden inşasının önemini vurgulayan ve bu figürlerin dönüştürülebilir yönlerinin belirlenmesine olanak sağlayan bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Cavarero tarafından feminist edebiyatın eksikliği olarak tanımlanan kadın figür eksikliğinin yerini dolduracak bir figür oluşturma sürecine olumlu bir katkı sunan bu anlatıda; Aspasia'nın bir protofeminist olarak yeniden inşası, kadın figürlerin yeniden kurgulanması yolu ile öz kimliklerini ortaya koyabilecek bir imkân olarak okunmalıdır. Ayrıca Cavarero'nun anlatılabilir benlik teorisinde yer alan figüre sunulacak yeni kurgusal anlatıların gerçek kimliğinin ortaya konulmasındaki dönüştürücü etkisini açık biçimde gözler önüne sermektedir.

Bu kapsamda tez çalışmasının ortaya koyduğu tartışmalar Aspasia figürünün feminizm açısından önemli düşünsel açılımlar sağladığını, ayrıca hem tarihsel olarak hem de feminizm açısından kadın kimliğinin yeniden düşünülmesi için vazgeçilmez bir figür olduğunu göstermektedir.

10. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez, Antik Yunan'da yaşamış bir kadın olan Aspasia'nın çelişkili temsilleri ve çoklu kimlikleri çerçevesinde, kadının tarihten bu yana ötekileştirilmiş ve bastırılmış yönlerini, Antik Yunan'da yaşamış Aspasia figürü temsilleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu değerlendirmenin çerçevesi Irigaray'ın cinsel fark felsefesi ve Adriana Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" kuramı ile şekillendirilmiştir. Aspasia figürünün geçmişten bugüne sürekli olarak yeniden kurulan kimliği üzerinden erkeğin aklında kurgulanan kadın imgesi ve ötekileştirilen kadın temsilleri tartışılmıştır.

Tezde ayrıca kadınların bastırılma biçimlerinin kesişimsellikleri ve metik kavramı üzerinden tartışmalar yapılmıştır. Antik Yunan ataerkil sistemindeki kadının konumlandırılması açığa çıkarılarak, Aspasia figürü hem metik hem de kadınlık temsili yönünden toplumun dışladığı bir kadın olarak, dönemsel anlatılar çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme ve tartışmalar sonucunda, Aspasia'nın Antik Yunan metinlerinde oluşturulan kimliğinin, onun gerçek kimliğinden daha çok dönemin yöneticisi Perikles'in gölgesinde resmedildiği görülmüştür. Özellikle komedi metinlerinde oluşturulan bu kurgusal kimliklerin, politik bir amaçlarla şekillenen taraflı metinler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Antik Yunan metinlerinde Aspasia'nın erkeklerin sesiyle temsil edilmesi, metinlerde onun sesini bastırıldığını ve erkeğin aklındaki imge olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Tezde ayrıca Aspasia temsilinin bu tür bir ötekileştirilmeye maruz kalmasının, onun ataerkil sistemin tanımlarını aşan bir kadın olarak ortaya çıkmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu ötekileştirilmenin nedenleri Irigaray'ın cinsel fark felsefesi ile ilişkilendirilmiştir. Öte yandan Aspasia'nın kadın kimliğindeki farklılığın unsurları, Kojin Karatani'nin *izonomi* kavramı ile bağlantılandırılmıştır. İzonomi kavramının içerdiği özgürlük düşüncesi ve göç kavramı arasındaki ilişki, Aspasia kimliğinin farklı bir kadın olarak özneleşmesinin nedenselliğini ortaya

koymuştur. Aspasia, döneminin özgür kadın imajı nedeniyle tehdit ve saldırı diline maruz kalmıştır. Onun döneminin genel kadınlık anlayışından ayrılmasının nedenlerinden bir tanesi de daha önce yaşadığı bölge olan İyonya'dır. Bu sonuçlar dahilinde insan kimliğinin oluşumunda bireyin yaşadığı yönetim sisteminin ve göç edebilme özgürlüğünün belirleyici yönü açığa çıkarılmıştır.

Ayrıca tezde Aspasia'nın çelişkili kimlikleri Adriana Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda kimliğin anlatıcı tarafından oluşturulabilme gücüne vurgu yapılmış ve Aspasia'nın dönüşen kimlik yapısının deşifresi bu yöntemle yapılabilmiştir. Antik metinler ve 19. yüzyıl görsel sanat eserlerinde temsil edilen Aspasia figürlerinin dönemin sosyo-kültürel özellikleri etrafında yeniden şekillendiği ve dolayısıyla kimliğin anlatıcının kurgusunda oluşturulduğu sonucuna varılmıştır.

Aspasia'nın günümüz temsilleri açısından katmanlı bir temsil örneği vermesi sebebiyle incelenen A. Semih Tulay'ın *Miletoslu Aspasia* adlı kurgusal metni de tez kapsamına dahil edilmiştir. Bu metinde, Aspasia'nın kimlik temsillerinin çeşitli versiyonlarıyla eleştirel ve tartışmalı bir hesaplaşma yürütüldüğü görülmüştür. Metin üzerindeki analizler sonucunda, Aspasia'nın feminist bir figür olarak yeniden inşa edildiği ve günümüz kadın temsilinin önemli bir tarihi bir figürü olarak kurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak "Bugün Aspasia Kimdir?" sorusu üzerinden tezin genel çerçevesi sonlandırılmıştır. Bu başlık altında, Aspasia'nın ataerkil sistemi aşan yönü, güçlü kadın imajı, maruz kaldığı saldırılar ve taşıdığı farklılık ile Antik Yunan'dan günümüze etkileyici bir figür olduğu sonucuna varılmıştır. Aspasia, geçmişten bugüne anlatılarda sürekli yeniden şekillenen ancak bu şekillenmelerin ardında asıl kimliği genellikle saklı kalan bir figür olarak öne çıkar. Aspasia her dönemin öne çıkan kadın prototipine uygun bir kadın olarak feminist mücadele hattına yerleştirilmesi gereken önemli bir figürdür. Çünkü Aspasia, feminizmin kadim bir habercisidir.

Tezin sonunda ortaya çıkan sonuçlardan yola çıkarak şu önerilerde bulunabilir:

Antik Çağ'ın felsefe üzerindeki belirleyici etkisi dikkate alındığında, günümüz kadın kavramının oluşumuna yönelik yapılacak araştırmalara Antik Çağ perspektifi

olumlu katkılar sunabilir. Bu nedenle Antik Yunan temelinde yapılacak araştırmalar, günümüz kadın tanımının çözümlenmesine yönelik uygun bir kavramsal altyapı sağlayacaktır.

Özellikle kadın figürleri merkeze alan çalışmalar kadın kavramının tarihsel dönüşümünü ortaya koyarak önemli sonuçların ortaya çıkmasına imkân sağlayacaktır. Bu tezde yapılan Aspasia araştırması kadın figürlerin Antik Çağ'dan bu yana maruz bırakıldıkları olumsuzlukları ortaya koyarak figür temelli araştırmaların önemini gün yüzüne çıkarmıştır. Aspasia kimliği üzerinden daha derinlemesine yapılacak araştırmalar ise feminizme yeni perspektifler kazandırma potansiyeline sahiptir.

Ayrıca kadın ve göç kavramları ekseninde yapılacak araştırmalar da kadın kimliğinin oluşumunun nedenlerini ortaya çıkarmak için önemli bir saha olarak ortaya çıkmaktadır. Göç deneyiminin kadınlık deneyimi ile kesişimsel olarak ele alınması kimliklerin çok katmanlı bir incelenmesine olanak tanıyacaktır.

Son olarak Adriana Cavarero'nun "anlatılabilir benlik" ve Luce Irigaray'ın cinsel fark perspektiflerinin araştırma sahasının yaygınlaştırılması kadın araştırmaları alanına yeni açılımlar kazandırabilir. Bu kuramsal bakış açılarının, kadınlığın günümüzde dahi aşılamayan toplumsal normlarının deşifresine olanak sağlayıcı yaklaşımlar sundukları, bu tez üzerinden ortaya çıkan sonuçlardan anlaşılabilir.

11. KAYNAKÇA

Akalın, A. G. (2003). Eski Çağ'da Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı. *Tarih Araştırmaları Dergisi, 22*(33), 17-47.

Aristophanes. (2022). Kömürcüler. (A. Erhat., Çev.). Aristophanes içinde, *Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer oyunlar* (s. 184-247). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Athenaeus. (2010). *The Learned Banoueters Books 12-13.594b.* Cambrıdge, Massachusetts,London, England: Harvard University Press.

Bouliard, M. (1794). *Aspasia.* Erişim adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aspasia_painting.jpg

Braidotti, R. (2017). *Göçebe Özneler Çağdaş Feminist Kuramda Bedenleşme ve Cinsiyet Farklılığı.*(Ö. Karakaş., Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.

Braidotti, R. (2017). Rosi Braidotti'nin İngilizce Baskıya Önsözü. A. Cavarero içinde, *Platon'a Rağmen Antik Felsefenin Feminist Bir Yeniden Yazımı* (s. 7-22). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Z. İyidoğan., Çev.). Metis Yayınları.

Butler, J. (2005). *Giving An Account Of Oneself.* New York: Fordham University Press.

Cavarero, A. (2000). *Relativing Narratives Storytelling and Selfhood.* New York London: Routledge.

Cavarero, A. (2017). *Platon'a Rağmen.* (B. Tanrısever., Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Celebi, B. (2018). Antik Yunan Toplumunun Suskun Kadınları. *Sosyal Bilimlerde Güncel Akademik Çalışmalar, 3*, 117-153.

Cicero. (1949). *De Inventione.* London: Harvard University Press.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Yaklaşımları.* (H. Ercan., Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.

Darga, A. M. (2020). Yunan/Hellen Uygarlıığında Kadın. A. M. Darga içinde, *Anadolu'da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe* (s. 222-226). İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.

Direk, Z. (2021). *Cinsel Farkın İnşası.* İstanbul: Metis Yayıncılık.

Gadamer, H.-G. (2017). Hermeneutik. *Cogito,* (89). (D. Özlem., Çev.), 42-58.

Geraths, C., & Michele, K. (2016). Painted Lady: Aspasia in Nineteenth-Century European Art . *Rhetoric Review*, 197-211.

Henry, M. M. (1995). *Prisoner Of History Aspasia Of Miletus And Her Biographical Tradition.* New York: Oxford University Press.

Holiday, H. (1888). *Aspasia on the Pnyx by H.Holiday.* Erişim Adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aspasia_on_the_Pnyx_by_H.Holiday.jpg

Irigaray, L. (1987). *Speculum Of The Other Woman.* New York: Cornell University Press.

Irigaray, L. (2019). *Bir Olmayan O Cinsiyet.* (S. Özer., Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Irigaray, L. (2021). *Doğmak.* (N. Sağlam., Çev.) İstanbul: Fol Kitap.

Irigaray, L. (2022). *Başlangıçta Kadın Vardı.* (M. Odabaş, İ. Özallı., Çev.) Ankara: Fol Kitap.

Irigaray, L. (2023). *Cinsel Fark.* (Ö. Karakaş, S. Özkaya., Çev.) Ankara: Fol Yayıncılık.

Kapparis, K. (2018). K. Kapparis içinde, *Prostitution in the Ancient Greek World* (s. 47-63). Berlin/Boston: CPI books GmbH, Leck.

Karatani, K. (2023). *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri.* (A. N. Bingöl., Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kennedy, R. F. (2014). *Immigrant Women in Athens Gender, Ethnicity, and Citizenship in the Classical City.* New York London: Routledge.

Kotman, P. A. (2000). Translator's İntroduction. A. Cavarero içinde, *Relating Narratives* (s. vii-xxxi). London And New York: Routledge.

Ksenophon. (2022). *İktisat Üzerine -Oikonomikos-.* İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ksenophon. (2022). *Sokrates'ten Anılar.* (C. Şentuna, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Lacan, J. (1994). *Fallus'un Anlamı.* (S. M. Tura., Çev.) İstanbul: Afa Yayıncılık.

Lloyd, G. (1996). *Erkek Akıl.* (M. Özcan., Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Maximus, O. T. (1997). *The philosophical orations (M. B. Trapp., Çev.).* New York: Oxford University Press.

Monsiau, N. A. (1801). *The Debate Of Socrates And Aspasia* Erişim Adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Debate_Of_Socrates_And_Aspasia_(2).jpg

Platon. (2020). *Meneksenos.* (F. Akderin., Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Plutark. (2005). *Yaşamlar; Perikles ve Fabius Maximus.* (M. Mete., Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.

Postl, G. (2009). Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası.(Ş Öztürk., Çev.) *Cogito*(58), 147-158.

Prince, S. (2018). Section 11 Ethical Characters: Alcibiades and Aspasia. S. Prince içinde, *Antisthenes Of Athens Texts, Translations and Commentary* (s. 414-421). Michigan: University of Michigan Press.

Rullmann, Marit. (1996). Kadın Filozoflar Antik Çağ'dan Aydınlanmaya Kadar. (T. Mengüşoğlu., Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Sina, A. (2011). *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi.* Ankara: Tiydem Yayıncılık.

Smith, B. G. (2022). *Kadın Çalışmaları Temeller.* (Ö. Çakmak., Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Sofokles. (2009). *Kral Oidipus .* (B. Tuncel., Çev.) İstanbul: Mitos Boyut.

Stone, A. (2019). *Feminist Felsefeye Giriş.* (Y. Cingöz, B. Tanrısever., Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Tong, R., & Botts, T. F. (2021). *Feminist düşünce.* (B. S. Aydaş, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Tulay, A. S. (2008). *Miletoslu Aspasia.* İstanbul: Remzi Kitabevi.